

Univerzita Karlova
Fakulta sociálních věd
Institut politologických studií

Diplomová práce

**ZA VŠÍM HLEDEJ RUSY:
Kritické zkoumání diskursu „ruských
dezinformačních kampaní“ v České republice**

Autor: Bc. Adam Čech

Vedoucí práce: Dagmar Rychnovská, M.A., LL.M., Ph.D.

Studijní program: Mezinárodní vztahy

Rok obhajoby: 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně.
2. Prohlašuji, že jsem použil jen uvedené a citované prameny a literaturu.
3. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.

V Praze, dne 4. ledna 2019, Bc. Adam Čech, v.r.

.....

TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE

Téma (CZE): Diskursivní analýza a zkoumání sekuritizace „ruských dezinformačních kampaní“ v České republice.

Topic (ENG): Discourse analysis and securitization analysis of „Russian disinformation campaigns“ in the Czech republic.

Zásady pro zpracování práce:

- Pro potřeby práce bude sestavena databáze mediálních výstupů relevantních ke zkoumání diskursu, a to z let 2014-2018. Jejich analýzou bude identifikován a charakterizován diskurs. Na základě zjištěných informací o diskursu a dalšího výzkumu zaměřeného na činnost relevantních aktérů v rámci české odborné a politické debaty bude provedena analýza sekuritizace tématu v České republice.

Seznam odborné literatury:

- Práce bude založena na teoretickém základě v oblasti diskursivní analýzy (předpokládám John Paul Gee a Richard Jackson) a sekuritizace (zejména kodaňská škola). Jedná se o základní a obecný seznam, který bude pochopitelně rozšířen v průběhu teoretické přípravy na zpracování.

Předběžná náplň práce:

- **Téma:** V reakci na masivním nasazením státem řízených dezinformací použitých Ruskou federací k destabilizaci Ukrajiny se v České republice staly dezinformační operace ze strany Ruska bezpečnostní hrozbou. Zosobněním této komplexní hrozby se staly zejména česky psané tzv. "proruské dezinformační weby". V České republice se utvořil diskurs mj. propojující tyto projekty s akcemi Ruské federace a utvářející kolem tzv. ruského vlivu novou bezpečnostní "realitu" s přesahem do fungování společenského života.
- **Cíle:** Hlavním cílem této práce je analyzovat diskurs, zjistit jaké jsou jeho prvky a funkce, a kriticky zhodnotit jeho základy a argumenty. V souvislosti s tím má práce analyzovat i ustavení tzv. ruské hrozby jako bezpečnostního tématu za použití teorie sekuritizace kodaňské školy.

Jazyk práce: čeština

Typ práce: Diplomová práce

Obor práce: Mezinárodní vztahy

Vedoucí práce: Dagmar Rychnovská, M.A., LL.M., Ph.D.

Klíčová slova: Rusko, Česká republika, hybridní hrozba, dezinformace, informační válka, ruská propaganda, diskurs, sekuritizace, analýza.

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM

Bc. Adam Čech, *Za vším hledej Rusy: Kritické zkoumání diskursu „ruských dezinformačních kampaní“ v České republice*, Praha, 2019. Diplomová práce, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Vedoucí práce Dagmar Rychnovská, M.A., LL.M., Ph.D.

ROZSAH PRÁCE:

151 050 znaků (včetně mezer, bez abstraktu, vysvětlivek a poznámek pod čarou a seznamu literatury).

ABSTRAKT, KLÍČOVÁ SLOVA, ABSTRACT, KEYWORDS, TITLE

Abstrakt

Studie se zabývá nastolením diskursu ohrožení ruskými dezinformačními kampaněmi, který v letech 2014-2018 vznikl a působil v České republice. Práce za použití metody „malé diskursivní analýzy“ zkoumá původ a vlivy na podobu představ o povahu údajné ruské hrozby v mediálním prostoru. Následně diskurs podrobuje kritice, a zabývá se tím, zda chápání ruské hybridní hrozby, zejména na poli dezinformací, je legitimní a založené na faktech a správné interpretaci, či zda nedochází ke klamům, vytváření mýtů, logických zkratek, misinformací (a případně dezinformací) ze strany tvůrců a aktivních účastníků diskursu. Zároveň předkládá doporučení k „narovnání“ diskursu o tomto důležitém tématu. Následně se práce zaměřuje na analýzu průběhu samotného nastolování tématu z pohledu sekuritizační teorie. Identifikuje hlavní sekuritizační aktéry, formulaci hrozby, referenční objekty, sekuritizační tahy, a vyhodnocuje, zda se jedná o sekuritizaci dle kritérií podle kodaňské školy. Pro nezbytný kontext vzniku diskursu je zároveň jedna z kapitol věnována historickému vývoji tématu v celosvětovém měřítku.

Abstract

This study researches the „Russian disinformation campaign threat“ discourse, that was established in the Czech republic since 2014. The study utilizes a method termed for the purpose of this work as „lesser discourse analysis“. It explores the origins and influences that played a role in creation of a specific understanding of the topic. Subsequently it engages in a critical analysis of the discourse and assesses whether the understanding of the Russian hybrid threat, especially regarding the disinformation, is legitimate and based on known facts and correct interpretation of them, or whether it is not (partially) based on delusions, myths, logical shortcuts, misinformation (or possibly disinformation) on part of the creators and active participators of the discourse. The study also presents a set of recommendations to „straighten“ the discourse on this important topic. The study engages in analysing of the process of the agenda-setting regarding the topic through the lenses of „securitization theory “. It identifies the main securitizing actors, formulation of the threat, referential objects and the key securitizing moves, and evaluates if a

securitization had indeed taken place in the Czech republic based on the securitization criteria provided by the Copenhagen school. For the purposes of added necessary context, the study also contains a chapter dedicated to the historical development of the topic worldwide.

Klíčová slova

Rusko, Česká republika, hybridní hrozba, dezinformace, informační válka, ruská propaganda, diskurs, sekuritizace, analýza.

Key words

Russia, Czech republic, hybrid threat, disinformation, information warfare, Russian propaganda, discourse, securitization, analysis.

Title in English

Seek Russians behind everything: Critical research of „Russian disinformation campaign“ discourse in the Czech republic.

Rád bych zde vyjádřil poděkování vedoucí své práce, doktorce Dagmar Rychnovské, za přínos, který na práci měla v oblasti hodnotných rad k uchopení tématu a doporučené literatury.

Za nedocenitelný považuji zároveň přínos její a dalších vyučujících semináře *Contemporary Approaches in Critical Security Studies*, Jana Daniela a Jakuba Záhory, kteří mi podhalili metodu diskursivní analýzy v mezinárodních vztazích i sekuritizační teorii, jež jsem v této práci použil.

OBSAH

Teze diplomové práce	3
Bibliografický záznam	4
Rozsah práce:	4
Abstrakt, klíčová slova, Abstract, Keywords, title	5
Úvodem	10
Slovo autora: osobní motivace a sebereflexe v rámci tématu	11
Definice předmětu a metod výzkumu	14
Výzkumné otázky	14
Úvod do teorie sekuritizace.....	16
Definice prvků sekuritizace	16
Metody zkoumání sekuritizace	19
Diskursivní analýza - teoretický základ.....	21
Přesah do mezinárodních vztahů a bezpečnostních studií	23
Reflexe teoretického základu a konceptualizace „malé diskursivní analýzy“ pro potřeby následného výzkumu	26
Praktické uchopení práce na malé diskursivní analýze	27
Databáze.....	28
Kategorizace/ obsahová analýza.....	30
Malá diskursivní analýza - praktická aplikace	32
Historický kontext: Začalo to na Majdanu.....	33
Revoluce důstojnosti.....	34
Ruskou optikou	36
Už jsou tady!	40
Na západní frontě neklid	42
Něco je špatně.....	44
Malá diskursivní analýza.....	46
Proruský štempl.....	46
Stopy vedou do Ruska	48
Možná ne Rusové, ale jistě kampaň.....	51
Vše podle plánu.....	53
Na internetu nebezpečno	54
Jsme ve válce!.....	55

Agent, šampion, loutka a idiot.....	56
Co dělat?.....	58
Prolnutí do státní sféry	60
Reakce nevládního sektoru a občanské společnosti	62
Výklad zjištění diskursivní analýzy	62
Kritika diskursu ruské dezinformační kampaně	64
Nálepkování	64
Provoz zajišťovaný Ruskem.....	66
Dezinformační kampaň.....	69
Nejasnost, nekonzistentnost, abstraktnost a odhady	70
Sekuritizace tématu.....	73
Sekuritizační aktéři.....	73
Definice hrozby	74
Referenční objekt	74
Sekuritizační tahy.....	75
Efekt na společnost.....	79
Vyhodnocení sekuritizace.....	81
Mimo diskurs a sekuritizaci	82
Vyvstávající otázky a doporučení	83
Závěrem.....	86
Slovníček pojmů	90
Seznam literatury.....	91
Knižní zdroje	91
Akademické články	91
Online akademické zdroje.....	91
Žurnalistické zdroje.....	91
Neakademické odborné publikace	97
Úřední dokumenty	99
Ostatní.....	99

ÚVODEM

Od anexe Krymu a rozpoutání války na východní Ukrajině Ruskou federací se celý západní svět s napětím zabývá novým a znepokojivým bezpečnostním problémem: hybridními hrozbami a masivním používání dezinformací v mediálním prostoru k vedení informační války proti nepříteli. Jedná se o taktiku, která může zasévat nejistotu a dezorientovat veřejnost, rozhodovat volby, rozpoutávat vnitrosociální třenice i rozvracet celé státy. Během let 2014 až 2018 tuto hrozbu řada západních zemí okusila na vlastní kůži. Ze strany Ruské federace byla prokazatelně používána ruskojazyčná média k zastření zodpovědnosti za sestřel malajsijského Boeingu nad Donbasem, úspěšně živila rozpoutávání protivládních protestů v Německu, ruští internetoví bojovníci na sociálních sítích se pokoušeli ovlivnit výsledek referenda v Nizozemí, a vysoce sofistikovaná dezinformační a očerňující kampaň ve spojení s hackerskými útoky, byla použita k ovlivnění prezidentských voleb v USA v roce 2016.

Tyto incidenty přiměly západní státy ke zvýšené pozornosti vůči případnému ruskému vměšování se do národních i mezinárodních informačních prostorů. To vedlo mimo jiné i k tendenci za každou kampaní vedenou i prostřednictvím dezinformací vidět Rusko. Proti ruskému vlivu se budují nové orgány při mezinárodních organizacích a pořádá se dlouhá řada konferencí a summitů k prevenci a potlačení ruských hybridních hrozeb. Mluví se o obraně liberálních demokratických společností.

Česká republika není v tomto vývoji výjimkou, spíše právě naopak - Česko se stalo jedním z vůdčích států co do reakce proti ruským hybridním hrozbám. Občanská společnost a bezpečnostní komunita se dokázaly aktivizovat a prosadit ruskou hybridní hrozbu, zejména dezinformační operace, jako prioritu na agendě české vlády a bezpečnostního aparátu. Hrozbu zejména dezinformačních operací a informační války zmiňují a rozebírají klíčové bezpečnostní dokumenty státu a budují se specializovaná oddělení strategické komunikace vůči veřejnosti v případě závažné dezinformační hrozby. V české společnosti se hovoří o tom, že Ruská federace proti Česku vede dezinformační kampaň skrze desítky proruských dezinformačních webů, nejspíš prý navázaných na ruskou ambasádu v Praze. Řada organizací monitoruje ruskou propagandu v Čechách i ve světě, novináři se snaží

rozkrývat ruské špionážní aktivity tušené na pozadí, tajné služby se problémem intenzivně zabývají, a z ruského podvratného vlivu se bez nadsázky stalo jedno z hlavních národních témat.

Otázky však zní: Není ruský vliv v Česku jen nafouknutá bublina? Je skutečně všechno jak se zdá? A neklameme se navzájem hledáním jednoduchých řešení ve změti komplexních problémů? Zkrátka, představujeme si ruskou hrozbu ve specifickém prostředí České republiky správně?

Tato práce hledá odpovědi. Za použití metody pracovně pojmenované „malá diskursivní analýza“ zkoumá jaký diskurs se v České společnosti vyvinul ve vztahu k propojení mezi šířením dezinformací a ruským vlivem v tuzemsku. Výsledný obrázek o diskursu následně podrobuje kritické analýze a zabývá se jeho dílčí problematičností, nekonzistencí s dosud známými fakty, argumentačními chybami a mylnými předsudky, které mají vliv na nesprávné chápání problematiky nejen ze strany veřejnosti, ale i některých expertů a významných politiků. Zjištění poté doplňuje o analýzu způsobu nastolení tématu do popředí zájmu státu i veřejnosti, a to za použití poznatků sekuritizační teorie z dílny kodaňské školy. V té kapitole se mimo jiné práce zabývá identifikací hlavních aktérů prosazujících téma jako prioritu národní bezpečnostní agendy, metodami, které byly použity pro dosažení tohoto cíle, a výsledkem tohoto procesu. Následně odpovídá na otázku, zda v České republice reálně proběhl proces slučitelný s kritérii sekuritizace. Pro úplnost se práce stručně zabývá i historickým kontextem, který je pro tvorbu diskursu značně důležitý.

SLOVO AUTORA: OSOBNÍ MOTIVACE A SEBEREFLEXE V RÁMCI TÉMATU

Jakožto autor této potenciálně kontroverzní práce, která obsahuje možná poměrně nelichotivé a radikální závěry, považuji za vhodné vyjasnit zde svou historii a osobní zapojení v ustavování diskursu „ruských dezinformačních kampaní“ v České republice. Ačkoliv pochopitelně bylo mým cílem přistupovat k tématu co možná nejobektivněji a nezaujatě, výběr tématu a prvotní předpoklady (i určité předsudky) byly nesporně ovlivněné mou předchozí činností. V této kapitole se budu

zabývat čistě svými osobními zkušenostmi a dojmy, které jsou do rozhodující míry subjektivní, a varuji zde před jakoukoliv interpretací informací zde uvedených jako věrného odrazu skutečnosti.

Od roku 2014 do roku 2017 jsem byl přímým a aktivním účastníkem nastolování tohoto tématu do vědomí české občanské společnosti, bezpečnostní komunity a politické reprezentace v rámci think-tanku Evropské hodnoty. Na začátku roku 2015 jsem v rámci think-tanku vydal studii zaměřenou na odhalování přítomnosti ruské armády na Donbasu během léta 2014. Do té doby šlo o jeden z nejvýznamnějších počínů mé organizace na poli vymezování se proti dezinformacím v českém i mezinárodním informačním prostoru. Cílem této práce bylo poskytnout přesvědčivý argument proti hlasům tvrdícím, že Rusko na východní Ukrajině vojensky neintervenuje, což kromě oficiálních ruských kanálů tvrdily i různé dezinformační servery v Česku, a konec konců i prezident České republiky Miloš Zeman. V polovině roku 2015 jsem ve spolupráci s Jakubem Jandou, tehdejší zástupcem ředitele think-tanku, založil projekt, tehdy nazvaný Counter-Propaganda Task Force, který se později, pod Jandovým vedením, transformoval do podoby programu Kremlin Watch, a v němž jsem působil na funkci tajemníka a koordinátora některých projektů.

Mým cílem a motivací pro tento projekt bylo primárně zejména odhalovat dezinformace na českém internetu a uvádět je na pravou míru, a šířit o problematice určitou veřejnou osvětu, společně s propagací mediální gramotnosti. Postupem času se nicméně Kremlin Watch začal vyvíjet směrem, se kterým jsem nebyl plně ztotožněný. Ačkoliv jsem tehdy nezpochybňoval zapojení Ruské federace do „dezinformačních operací“ v České republice ani jinde ve světě, začala pro mě být problematická určitá bulvarizace tématu ze strany vedení programu, když se měl Kremlin Watch například účastnit označování lidí působících (prý) ve prospěch Kremlu (například vyzvání k debatě o protiruských sankcích ze strany vrcholného představitele EU) za užitečné idioty. Dalším aspektem byla rostoucí radikálnost rétoriky uvnitř programu a celkový osobní pocit a dojem, že se z programu Kremlin Watch stává zpolitizovaná instituce angažující se v šíření protiruské propagandy a ostrakizaci názorových oponentů. Tyto dojmy jsou pochopitelně čistě subjektivní, a nechci zde tvrdit, že jsou reprezentativní a že odrážejí celkové fungování a zaměření

programu Kremlin Watch. Stále si stojím za tím, že program odvedl a odvádí nedocenitelnou práci v nastolování velmi důležitého a potřebného bezpečnostního tématu na českou politickou agendu. Z výše uvedených důvodů jsem každopádně na začátku roku 2017 program Kremlin Watch i Think-tank Evropské hodnoty opustil.

Postupem času jsem u sebe pozoroval rostoucí zaujetí proti mému bývalému působení v think-tanku, a proti tomu, co jsem považoval za úspěšné „strašení Ruskem“ ze strany mnoha prominentních účastníků veřejné i odborné debaty na toto téma. Vyvinul se ve mě poměrně radikální dojem, že dezinformace z různých obskurních webů, u nichž nebylo v drtivé většině případů nikdy prokázáno jakékoliv provozní či finanční navázání na Ruskou federaci, jsou zde používány jako propagandistický nástroj proti Ruské federaci, a konkrétně Kremlu. Osobně nechovám vůči Kremlu žádné sympatie, opak je pravdou, ovšem těžce jsem nesl svoje bývalé zapojení do ustavování takového veřejného diskursu.

Nutno podotknout, že v té době jsem tento diskurs chápal velice zjednodušeně, a můj náhled na něj i na roli a aktivity různých jeho tvůrců při jeho formování byl negativně ovlivněn předsudky a nedostatkem informací. Zde předkládaná „malá“ diskursivní analýza do značné míry změnila mojí představu o radikálnosti a propagandistické účelovosti při tvorbě tohoto diskursu, a zároveň tím zlepšila a prohloubila můj názor na řadu organizací a jednotlivců, kteří jej, mnohdy velmi živelně budovali.

Když jsou nyní mé motivace a případná předpojatost vyjasněny, snad již nezbývá nic než se pustit do samotné studie.

Přeji Vám příjemné a přínosné čtení.

DEFINICE PŘEDMĚTU A METOD VÝZKUMU

VÝZKUMNÉ OTÁZKY

V této kapitole budou určeny výzkumné otázky následného výzkumu. Každá otázka bude podrobněji rozvedena a v dalším průběhu práce bude zodpovězena.

Q1: Jaký byl historický kontext vyvstání problematiky dezinformací, propagandy, fake news a informační války na českém území? Jakou roli v pojmenování této problematiky hraje Rusko?

Q2: Jakým způsobem se v českém veřejném informačním prostoru hovořilo o problematice dezinformací, propagandy, informační války a fake news? Do jaké míry bylo v diskursu zastoupeno Rusko?

Odpověď na tuto otázku má odhalit jaký diskurs byl ustaven v české debatě o zmíněné. Z předchozího pozorování je autorovi známo, že problematika je mnohdy, ale zdaleka ne výlučně, ve veřejném diskursu spojená s otázkou hybridní hrozby ze strany Ruské federace. Nicméně cílem zkoumání na popud této otázky je zjistit charakteristiky diskursu, a určit, zda je ucelený (popř. zda existuje více jeho variant či vnitřních konfliktů).

- **Q2A:** Jaké charakteristiky má ustavený diskurs?
- **Q2B:** Byly součástí diskursu tvrzení propojující praxi šířitelů dezinformací, konspiračních teorií a protisystémových informací s a) údajným přímým vlivem Ruské federace; b) nějakou jinou jednotnou konspirační strategií?
- **Q2C:** Kdo byli tzv. ustavující aktéři¹ diskursu? Proč byl diskurs nastaven aktéry tímto způsobem?
- **Q2D:** Byli jednotliví aktéři konzistentní v pojmenovávání problematiky (v otázce terminologické, v celkových postojích apod.)?

Q3: Stojí diskurs na fakticky přesných základech, předpokladech?

Zde je účelem zjistit, zda je diskurs postavený na fakticky přesných základech a předpokladech. Na základě doposud známých poznatků problematiky nejen v České republice a na Slovensku, ale napříč zeměkoulí je cílem zhodnotit, zda diskurs není

¹ Aktéři, kteří diskurz ustavili, případně jej rozšiřovali a zastávali.

závadný, zavádějící, postavený na mylných představách, používající argumentační fauly, misinformation či dezinformace.

Poznámka: Zkoumaný diskurs v této práci bude pojmenován jako diskurs „ruských dezinformačních kampaní.“

Q4: Jaký vliv, pokud vůbec nějaký, měl diskurs (případně jednotliví ustavující aktéři) na funkční reakce na problém/nebezpečí dezinformací, propagandy, informační války atp.?

Cílem této otázky je prozkoumat, zda diskurs přispěl k reálným změnám v českém bezpečnostním, institucionálním, zahraničně-politickém, vzdělávacím či společenském prostředí.

- **Q4A:** Došlo k sekuritizaci problematiky, popřípadě k pokusům o sekuritizaci? Jaké byly reakce státních orgánů na nově představený problém? Kdo se o případnou sekuritizaci pokoušel?
- **Q4B:** K jakým jiným funkčním reakcím než státních orgánů došlo (iniciativy, projekty vyššího dopadu, osvěta apod.)

ÚVOD DO TEORIE SEKURITIZACE

Důležitou otázkou (Ad. Q4A), kterou bude záhodno v textu zodpovědět, je do jaké míry, pokud vůbec, měl ustavený diskurs vliv na změnu bezpečnostního prostředí v České republice. Zájmem je zjistit, zda došlo k nějakým změnám v institucionálním a bezpečnostně právním prostředí, a zda se dá hovořit o mimořádných opatřeních, či jde o opatření bezpečně v mezích právního rámce České republiky. V této práci nicméně nepůjde o analýzu právního prostředí; nemá ambici jít do takové hloubky. Pro potřeby interpretace zjištění bude použita teorie sekuritizace, kterou vytvořila tzv. kodaňská škola, jmenovitě Barry Buzan, Ole Waever a Jaap de Wilde, a je představená v jejich vlivné knize *Security: A new framework for analysis*.²

Sekuritizaci autoři popisují jako komplexní činnost, která za prvé pojmenovává nějaký objekt za závažnou bezpečnostní hrozbu, k jejíž eliminaci je potřeba využít mimořádná bezpečnostní opatření (pouze toto lze označit za sekuritizační tah), a za druhé jsou tato mimořádná bezpečnostní opatření realizována (to lze nazývat dovršenou sekuritizací), nebo alespoň zvažována jako reálná možnost.³

DEFINICE PRVKŮ SEKURITIZACE

Kodaňská škola siu sekuritizace všímá a rozlišuje několik důležitých prvků. Prvním z nich je sekuritizační aktér. Sekuritizační aktér je člověk či instituce, jenž považuje nějaké téma (ať už stát, vývoj, skupinu lidí) za významné nebezpečí, a prosazuje zavedení mimořádných opatření k jeho potlačení. Toto prosazování se nazývá sekuritizační tah.⁴ Sekuritizační aktér při svém sekuritizačním tahu mnohdy apeluje na, či se zaštiťuje tzv. referenčním objektem, tedy tím, co má být objektem sekuritizace ohroženo (jedná se například o "veřejnost", "národ", "stát", "naš způsob života", "civilizaci", "demokracii", "nezávislost", atd.), a tedy to, co by mělo být sekuritizací bráněno.⁵ Aby sekuritizační aktér uspěl ve svém záměru ustavit (!) objekt potenciální sekuritizace za bezpečnostní hrozbu, musí o tom přesvědčit své publikum, a k činnosti směrem k sekuritizaci musí být přiměni zejména tzv. sekuritizační agenti. To jsou aktéři, kteří drží v rukou prostředky k dovršení

² Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Security: A new framework for analysis*, (London: Lynne Rienner Publishers, 1998).

³ tamtéž, str. 25

⁴ tamtéž

⁵ tamtéž, str. 22-23.

sekuritizace (například skrze zmiňovaná mimořádná opatření).⁶ Sekuritizační aktéři i agenti (mnohdy jsou totožní) se mohou ve svém prostředí utkávat s anti-sekuritizačními aktéry, resp. s aktéry, kteří odmítají sekuritizaci, případně i politizaci tématu (například je to proti jejich zájmům).⁷ V neposlední řadě pak je možné jmenovat i tzv. funkcionální aktéry, tj. aktéry, jež mohou výrazně pomoci při sekuritizaci tématu (typicky média, jak poukazuje ve své práci Vladimír Dolinec).⁸

Toto krátké shrnutí vzbuzuje mnoho otázek, které je třeba vyjasnit. V první řadě bylo zdůrazněno, že bezpečnostní hrozba se ustavuje.⁹ Autoři sekuritizační teorie mají za to, že hrozba není nic, co by bylo objektivně dané. To, jestli někdo něco považuje za hrozbu záleží na mnoha faktorech, přičemž primární roli má sociální a psychologický kontext. Pokud půjdeme k extrémním příkladům, vyhubení lidstva zásahem planety obrovským asteroidem je pravděpodobně obecně považován za vývoj, který není ideální, a takový asteroid by obyvatelstvo Země nejspíše univerzálně považovalo za hrozbu. Nicméně je možné si představit, že některé radikální náboženské sekty (například), by v asteroidu spatřovali možná i pravý opak. Tento příklad používám k ilustraci, že pojetí bezpečí a nebezpečí je vždy relativní a společensky zkonstruované (někdy univerzálně přijímané jako racionální, někdy je možné o tom polemizovat).

Dále je potřeba vyjasnit rozdíl mezi sekuritizací a politizací tématu. Sekuritizace v sobě z definice zahrnuje určitou míru ztráty důvěry sekuritizačních aktérů, i případně části veřejnosti, k stávajícím bezpečnostním institucím, ať už orgánům, mechanismům nebo strategiím. Proto požadují, aby byla zahájena činnost mimo současný bezpečnostní rámec. Tato činnost se mnohdy může vyznačovat určitou radikálností či drastičností, popírající nebo výrazně vycházející z dosavadní praxe a politické kontinuity, případně může i porušovat právní rámec země, ve které by mělo k sekuritizaci dojít. Jde zkrátka o mimořádná opatření, činěná v situaci institucionálně-právního provizoria (to však je spíše extrémní situace, spojená s existenciálním ohrožením).

⁶ tamtéž, str. 31.

⁷ tamtéž, str. 36.

⁸ Vladimír Dolinec, "The Role of Mass Media in the Securitization Process of International Terrorism", *Politické vědy*. Vol. 13, No. 2 (2010).

⁹ Buzan et. al., str. 24.

Politizace tématu se oproti tomu dá přirovnat spíše ke stavu bdělosti. Kodaňská škola jí charakterizuje tak, že o bezpečnostní hrozbě se hovoří, vyhodnocuje se, případně dochází k zavádění předběžných bezpečnostních opatření, nicméně důvěra v současný bezpečnostní rámec povětšinou trvá, a není tudíž potřeba uplatňovat jakékoliv mimořádné kroky, či kroky, které by narušovaly či posouvaly právní rámec nebo omezovaly běžné plynutí života.¹⁰

S výše řečeným souvisí i rozdíl ve dvou příbuzných termínech: sekuritizací a risk managementem (neboli česky zacházení s riziky či zvládání rizik). Tomu se ve svém článku věnuje Rens von Munster. Ve zkratce lze říci, že risk management je nástroj ke zvládání hrozby, která nedošla dále než ke zpolitizovanému statusu. Jde o procedury ve standardním stavu, které nijak významně neovlivňují zavedený společenský, politický a právní pořádek. Zároveň hrozba není u risk managementu výrazně artikulovaná, chybí zde snaha o mobilizaci proti hrozbě, informování má spíše opačnou tendenci vedenou k de-dramatizaci, pokud vůbec na této škále působí. Stále jsou uplatňována bezpečnostní opatření, ale právní rámec není nijak překračován či modifikován. Vše probíhá ve stávajícím stavu systému.¹¹

Sekuritizace se zároveň vymyká v použitých nástrojích, zejména co se týče "propagace" hrozby. Značný význam má použitá rétorika, která je mnohdy dramatická, vyznívající urgentně, vzbuzující obavu o přežití a existenci, a potenciálně i vyvolávající paranoii či paniku.¹² Je několik faktorů, které pomáhají úspěšnosti sekuritizačního tahu: Prvním je zkrátka správná volba rétoriky, slov, důrazů a narativů. Druhým významným je sociální postavení sekuritizujícího aktéra, který zkrátka musí být v dostatečně prominentním postavení, aby mu bylo vůbec nasloucháno. Třetím faktorem jsou vnější vlivy (například nestandardní pohyby vojsk potenciálního nepřítele), které mohou dodat sekuritizačnímu tahu na důvěryhodnosti a naléhavosti.¹³ Sekuritizace ovšem nutně nemusí být cílená a řízená, může naopak být živelného charakteru.¹⁴ Jackson upozorňuje, že pokud je

¹⁰ tamtéž, str. 73.

¹¹ Rens von Munster, "Logics of security: The Copenhagen school, Risk management and the war on terror", *Syddansk Universitet, Political Science Publications*, No. 10 (2005), str. 8.

¹² Buzan et. al, str. 26, 57, 73.

¹³ Buzan et. al., str. 32.

¹⁴ Matt McDonald, "Securitization and Construction of Security", *European Consortium for Political Research*, Vol. 14, No. 4, (2008), str. 569.

atributem sekuritizace politika strachu, může vést jak k násilí proti ustavenému původci definované hrozby a k posílení kolektivní identity, stejně jako k umlčení různých protichůdných názorů, ať už cestou oficiální nebo společenské cenzury (tabuizace) či autocenzury.¹⁵

Je také záhodno se pozastavit u sekuritizačních aktérů. Těmi totiž sice mnohdy bývají vlády, nicméně, a je to více evidentní v demokratických státech, jejich paleta může být mnohem širší, a můžou jimi být různé lobbistické organizace, bezpečnostní experti, případně samotná armáda (pokud se ve státě vymyká z rukou vlády a je autonomním mocenským hráčem).¹⁶

Konečně, sekuritizace se nemusí opírat o veřejnost. Ačkoliv by byla referenčním objektem, může být ponechána v nevědomosti, sekuritizace může proběhnout zcela neveřejně a projevovat se formou tajných opatření či operací (black ops).¹⁷ V takové situaci je pochopitelně složitější takovou sekuritizaci zkoumat.

Což je poměrně vkusný oslí můstek k otázce, jaké metody má vlastně výzkumník při zkoumání procesu sekuritizace k dispozici.

METODY ZKOUMÁNÍ SEKURITIZACE

Kodaňská škola zmiňuje jako prominentní metodu právě diskurzivní analýzu. V závěsu ovšem zmiňují, že nikoliv plnohodnotnou. Pro výzkumníka v oboru mezinárodních vztahů může být velmi složité až nemožné získat vhled až na úroveň vnitřních motivů, osobních psychologických, společenských, ekonomických a jiných faktorů, které mohou ovlivňovat proč zrovna dané téma je sekuritizováno, a proč tímto způsobem.¹⁸ Zároveň je nasnadě otázka užitečnosti takové hloubky výzkumu v oboru mezinárodních vztahů, (samozřejmě pokud nejde o populární a potenciálně výnosná témata jako pozadí motivů Adolfa Hitlera v jeho politikách ve 20. až 40. letech 20. století, kde ovšem mnohdy takové pokusy sklouzávají od akademické přínosnosti k čiré bulvarizaci). Podle kodaňské školy je dostačující zaměřit se na analýzu na úrovni interakcí mezi jednotlivými aktéry a objekty, podmínky, které

¹⁵ Richard Jackson, "The Politics of Threat and Danger: Writing the War on Terrorism", *British International Studies Association (BISA) 29th Annual Conference, University of Warwick*, (2004), str. 15.

¹⁶ Buzan et. al., str. 55.

¹⁷ tamtéž, str. 28.

¹⁸ tamtéž, str. 176-177.

usnadňují sekuritizaci apod. Za tím účelem je vhodné zkoumání dokumentů, debat a podobných zdrojů.¹⁹ Tento přístup přijímám i já v této práci, blíže o tom budu pojednávat v kapitole zaměřené na metodologické uchopení analýzy diskursu.

Richard Jackson přichází s užitečným kompromisem, když u diskursu doporučuje zaměření se na zkoumání 1) lingvistických nástrojů použitých v sekuritizačních sděleních (Jaké jazykové metody jsou použity, jaký je jejich účel, jaké vyvolávají dojmy a pocity, zda aktivizují příjemce,...), 2) reakce cílového publika (jak nastavovaný diskurs ovlivňuje sociální procesy), 3) pozadí, které předdefinovávají podobu sekuritizačních sdělení (dřívější znalosti a povědomí o hrozbě, názory a hodnoty sekuritizačního aktéra, způsob, jakým ovlivňují podobu jeho sekuritizačních tahů) a 4) jaké procesy sekuritizační tahy spouští, popřípadě snaží se spustit.²⁰ Matt McDonald pak zmiňuje užitečnost zaměření na důvody, proč právě zvolený jazyk sekuritizace rezonuje (anebo ostatně i nerezonuje) u cílového publika - jaké společenské, historické a kulturní důvody v publiku existují a na které je možné apelovat.²¹

¹⁹ tamtéž.

²⁰ Jackson, "The politics of threat and Danger", str. 4.

²¹ McDonald, str. 564, 573.

DISKURSIVNÍ ANALÝZA - TEORETICKÝ ZÁKLAD

Jak bylo zmíněno, významným prvkem výzkumu bude diskursivní analýza. Účelem diskursivní analýzy je zjistit jaké myšlenkové, hodnotové, kulturní, případně další faktory jednotlivce i skupiny lidí působí na jejich vnímání a referování o nějakém objektu zájmu, jak chápou situace a realie, ve kterých se pohybují. Ve zkratce, co podmiňuje, že o něčem hovoří a smýšlí právě daným způsobem.²² V následující podkapitole je rozebrán teoretický základ pro následné užití metody diskursivní analýzy. V práci bude pracováno zejména s poznatky autorů Jamese Paula Gee a Teuna A. van Dijk, kteří jsou na tomto poli považováni za významné kapacity, a jejichž práce poskytne primární vhled do pochopení konceptu diskursu a metody diskursivní analýzy. Pro prohloubení pochopení diskursivní analýzy na poli studií mezinárodních vztahů poslouží obsáhlý článek Jennifer Milliken. Pro praktickou inspiraci pak analýza diskursu "islámského terorismu", který zpracoval, i na základě poznatků Milliken, Richard Jackson, zmíněný již v předchozí podkapitole.

Dle Jamese Paula Gee je diskursivní analýza zkoumáním toho, co se dá z použitého jazyka vyčíst o perspektivách a smýšlení jeho tvůrců ohledně světa, lidí a věcí okolo sebe. Uživatel jazyka jej zároveň používá k vytvoření vlastní pozice vůči něčemu dalšímu.²³ Zároveň dodává, že nejde pouze o slova, která volí, ale i o to, jaké místo v projevu zaujímají, jakou mají posloupnost, na která z nich je kladen důraz, a podobně. Gee shrnuje, že

„Jazyk nám zkrátka nedovoluje mluvit či psát bez perspektivy.“²⁴

Gee dává do kontrastu tzv. malý a velký diskurs. Malým diskursem myslí pouze psaný a mluvený jazyk jako takový, velkým pak však i jeho kontext, a zároveň i další nástroje komunikace, nikoliv nezbytně řečové (použitá gestikulace, oblečení, symboly, technologie, činnosti, hodnoty, postoje, víra, emoce, místo, čas atp.), neboť tvůrci diskursu jej nevyjadřují pouze tím co říkají, ale je manifestován i mnoha jinými způsoby.²⁵ Jazyk a kontext spolu neustále interagují a vzájemně se ovlivňují a vytváří. Činnost tvůrců jazyka dává význam prostoru, událostem, vztahům a

²² John Paul Gee, *An introduction to discourse analysis*, (London, Routledge, 1999).

²³ tamtéž, str. 2

²⁴ tamtéž, str. 4

²⁵ tamtéž, str. 7

identitám a celkově chápání druhých lidí, objektů a problémů, vytváří či zneplatňuje symboliku.²⁶ Zároveň diskursy nejsou rigidní, a mohou se v čase, vlivem nového působení, měnit, nabývat nových významů (například vývoj diskursu demokracie od antiky doposud), přicházet o staré, a pochopitelně mohou i nové diskursy vznikat a staré zanikat (zmatením diskursu či např. jeho vymřením), případně se se sebou mísit a vytvářet hybridní diskursy.²⁷

Důležitý pro tuto práci může být postřeh, že jeden diskurs může obsahovat více sociálních jazyků - například vědecký a popularizační.²⁸ Gee dále zmiňuje, že rozdílné skupiny lidí mají rozdílné představy o významu slov, na základě rozdílných "kulturních modelů" a odlišných "situovaných významů". Co se týče situovaného významu, mluvčí jazyka může myslet jedním slovem více rozdílných věcí (botička jako obuv, botička jako policejní zábrana proti rozjetí vozidla, případně různé ad hoc provizorní významy vytvořené jako dopomoc při vyjadřování v běžné řeči, atp.).²⁹ Kulturní model je prvek, který funguje v myslích uživatelů jazyka (zejména v různých společenských skupinách či bublinách), a předdefinuje, jak jsou některé výroky chápány a k jakým úsudkům je při jejich použití docházeno.³⁰ Kulturní modely jsou prakticky zjednodušené teorie o světě, v němž slova užitá v určitém kontextu dávají taktéž určitý smysl, přičemž nad smyslem není třeba sáhodlouze přemýšlet či jej zkoumat. Je zkrátka "jasné", co mluvčí myslí, když nějaké slovo použije.³¹ Dle kulturního modelu je podle Gee možné odhalit jakou pozici mluvčí ke světu zaujímá, jak vidí své místo v něm, jak se k němu a k lidem a věcem okolo (ne)vztahuje a jakou se cítí být jeho součástí.³²

V neposlední řadě, jazyk považuje Gee za nástroj reflexivní, který spoluvytváří pojetí o realitě situace (tj. její význam, její vyznění apod.). Jazyk tak je nástrojem měnícím situaci, která zároveň naopak zpětně ovlivňuje jazyk.³³ Z těchto pojetí o situaci

²⁶ tamtéž, str. 11-12.

²⁷ tamtéž, str. 21-22

²⁸ tamtéž, str. 28.

²⁹ tamtéž, str. 47.

³⁰ tamtéž, str. 50, 52.

³¹ tamtéž, str. 59.

³² tamtéž, str. 78.

³³ tamtéž, str. 82.

vznikají (jsou ustavovány) instituce. Právě tento proces ustavování institucí je velmi důležitý prvek každé diskursivní analýzy.³⁴

Teun A. van Dijk ve své práci užitečně poukazuje na rozdíl mezi diskursivní analýzou a analýzou obsahovou (*content analysis*), sociální analýzou atp. Dle něj je u diskursivní analýzy velký důraz kladen na strukturu projevu, tzn. jak je například strukturováno výrazivo (obraz zvuk, pohyb, slova, pořadí slov ve větě,...), a zároveň jaký význam to má v situačním kontextu a v probíhající interakci. Diskursivní analýza se zaměřuje na organizaci témat a myšlenek, dále například na míru podrobnosti či vágnosti, přítomnost narážek, či způsob popisování. Vedle toho je velmi důležité i plynutí a vyznění hovoru: přerušování či střídání řečníků, váhání, pauzy, organizovanost či živelnost projevu, použité prvky a formulace (například pozdrav, použití slibů, hrozeb, přehánění, zmírňování, ataky, obrana,...), to vše je součástí struktury projevu.³⁵

Dalším poznatkem je i všímání si použitých strategií, které slouží k dosažení cílů mluvčího (to, jak je sdělení předneseno publiku, má významný vliv na způsob jejího přijetí, a na dopady, které to celé bude mít na jeho smýšlení).³⁶

A v neposlední řadě je třeba si všimnout jaké vnější a vnitřní vlivy na tvůrce projevu působí. To, dle van Dijka, je jádrem „diskursivní analýzy“.³⁷ Jak píše Luisa Godinho, každý diskurs je ovlivněn sociálními, ekonomickými a biologickými podmínkami, a roli zde tak hraje psychologie, antropologie i sociologie.³⁸ Cílem „diskursivní analýzy“ tak není shrnout, parafrázovat či opakovat co bylo řečeno či napsáno.³⁹

PŘESAHO DO MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ A BEZPEČNOSTNÍCH STUDIÍ

Jennifer Milliken poznamenává, že společenská realita, to, co vnímáme, neexistuje jako cokoli nezávislého a předem, přirozeně daného; společenskou realitu vytváří diskurs, respektive lidé sami, za použití významových systémů. Diskursy mají často

³⁴ tamtéž, str. 85.

³⁵ Teun A. van Dijk, "What do we mean by 'discourse analysis'?", Discourses.org, <http://www.discourses.org/journals/das/whatisdiscourseanalysis/index.html> (poslední přístup 3.1.2019).

³⁶ tamtéž.

³⁷ tamtéž.

³⁸ Luisa Godinho, "Discourse And International Relations: A Theoretical And Methodological Approach", *Janus.net, e-journal of International Relations*, Vol. 7, No. 2, (2016), str. 9.

³⁹ Teun A. van Dijk, "What do we mean by 'discourse analysis'?"

tendenci se vymezovat, a fungovat tak ve světě binárních opozicí, které mají za cíl přesvědčit o vlastní správnosti (světlo-tma, civilizovanost-barbarství,...). Diskursy mají i funkci ustavování autorit a hierarchií (určují, kdo má právo hovořit a konat), vytváření rolí a pozic jednotlivých členů a skupin ve společnosti (přítel, nepřítel, nadřízený, podřízený,...) a formování politik a postojů vůči těmto skupinám (zničit, chránit, podporovat, asimilovat, vychovat,...). V neposlední řadě utváří vztah mezi veřejností a autoritou, která diskurs vytváří, a upravuje její náhledy a chápání různých problematik, stejně jako jejich představu, jak by se autority vůči těmto problematikám měly zachovávat.⁴⁰ Důležitý je postřeh, že diskursy nejsou pevně dané a neměnné, ale že se proměňují v čase, stejně jako se mění to, co ovlivňují, a co ovlivňuje je.⁴¹

Pro potřeby analýzy diskursu je klíčová studie významových struktur, toho, jak diskurs předává lidem povědomí a znalosti, umožňující interpretaci světa kolem nich. Diskurs je v pozadí schopností lidí přidávat k objektům kolem sebe (které jsou předmětem zájmu diskursu) posudky a atributy. Aby bylo možné diskursy analyzovat, je potřeba empiricky analyzovat zejména způsoby užívání jazyku (či ekvivalentních způsobů komunikace diskursu), díky čemuž je možné odhalit obecné významové struktury.⁴²

Mezi významné konkrétní metody analýzy diskursu patří analýza přísudků (predikátů), což je metoda zaměřující se na užití jazyka v textech (oficiálních dokumentech, rozhovorech, prepisech projevů apod.). Konkrétně se zaměřuje na slovesa, příslovce a přídavná jména, která souvisí se zájmovými podstatnými jmény (předměty), a které mu přisuzují nějakou charakteristiku a nějaké vlastnosti, které předmět vykreslují a předsuzují tak jeho určité chápání. Tento typ analýzy by měl být založen na zkoumání textů různých tvůrců onoho diskursu.⁴³ Milliken se zabývá poměrně důležitou otázkou adekvátního množství dat. Zmiňuje, že analýzu textů je možné považovat za adekvátní, a tudíž za kompletní, pokud při zkoumání textů konstantně nevznikají nové relevantní teoretické kategorie, a texty tak konzistentně

⁴⁰ Jennifer Milliken, "The study of discourse in international relations", *European Journal of International Relations*, Vol. 5 (1999), str. 229.

⁴¹ Milliken, str. 230.

⁴² Milliken, str. 231.

⁴³ tamtéž, 231-233.

do kategorií zapadají.⁴⁴ Další možností pojetí analýzy je analýza metafor, jakožto jazykových konstrukcí, které odrážejí lidské chápání nějaké společenské situace.⁴⁵

Významným zdrojem pro inspiraci k praktické aplikaci metody analýzy diskursu se stala studie Richarda Jacksona.⁴⁶ Ten se ve své práci zabýval vytvořením diskursu "islámského terorismu." Jackson ve své práci zkoumá, jaké představy a politicko-kulturní narativy s sebou tento diskurs nese, a podrobuje jej několikaúrovňové kritice.

Jackson ve své práci postupuje následovně: V první části zkoumá texty, které v USA reprezentují diskurs "islámského terorismu", zejména od autorů, které Jackson považuje za autority a dominantní aktéry. V každém z analyzovaných textů byly zkoumány jazykové prvky jako nálepky, předpoklady, narativy, metafory, úsudky či argumenty pro podporu svých tvrzení a svých postojů. Stejně tak si všímal předchozích narativů a textů, na něž se tito aktéři odvolávali, odkud získávali informace a na jakých vědomostech stavěli. Jde nejen o "módní" a současné pojetí studií terorismu, ale i historické faktory (Jackson zmiňuje různé teroristické útoky spáchané Muslimy, ovšem z různých pohnutek, zdaleka ne pouze náboženských, čímž například zpochybňuje opodstatnění nálepky „islámský“), kulturní stereotypy, či dokonce i narativy spojené s polooficiální státní mytologií a národní pamětí (například z období druhé světové války).⁴⁷

Druhá část je pak zaměřená na kritické vyhodnocení těchto textů. Jackson používá tzv. kritiku prvního a druhého řádu. Kritika prvního řádu je zaměřená na rozpory a nedostatky uvnitř samotného diskursu. Všímá si, pokud si diskurs protiřečí, je neschopný zodpovědět některé otázky, používá problematickou terminologii, atd. V Jacksonově případě jde o metodu, která má diskurs „destabilizovat“ a ukázat jeho zpolitizovanou povahu, bez patentu na pravdu.⁴⁸ K tomu ve svém případě používá zejména akademickou literaturu, která je v tématu fundovaná.⁴⁹

⁴⁴ tamtéž, 234.

⁴⁵ tamtéž, 235.

⁴⁶ Richard Jackson, "Constructing Enemies: 'Islamic Terrorism' in Political and Academic Discourse", *Government and Opposition*, Vol. 42, No. 3, (2007).

⁴⁷ Jackson, zejm. str. 396, dílčí zmínky napříč celým textem.

⁴⁸ Jackson, str. 397.

⁴⁹ tamtéž, str. 414.

Kritika druhého řádu se zaměřuje na ideologické, politické a etické dopady existence tohoto diskursu. Jde zejména o zkoumání toho, jak je diskurs autoritami používán jako nástroj k formování názorů, postojů a chápání jak problematiky, tak široké škály reakcí na ní.⁵⁰

Pro potřeby této práce mohou být důležité Jacksonovy postřehy různých argumentačních či manipulačních technik, technik zatajování, ohýbání či zjednodušování reality nebo účelová kategorizace. Jackson si všímá, že pro potřeby etablování diskursu islámského terorismu po 11. září se například problematika začala dávat do opozičních dvojic s hodnotami a statky západního světa: Západ versus islámský svět, extrémismus proti umírněnosti, násilí versus mírumilovnosti atd.⁵¹ Byl vytvářen dojem, že Islám je pevně spjat s terorismem, odporem k demokracii a jiným prvkům západních společností, a je Západu hrozbou, a pro jeho násilnou a ohrožující povahu není možné s ním jednat jinak než silou.⁵² Jackson zároveň zmiňuje, že diskursy nebývají hegemonné, a že často existují i protikladné diskursy.⁵³

REFLEXE TEORETICKÉHO ZÁKLADU A KONCEPTUALIZACE „MALÉ DISKURSIVNÍ ANALÝZY“

PRO POTŘEBY NÁSLEDNÉHO VÝZKUMU

S ohledem na to, co bylo napsáno v této kapitole o diskursivní analýze, ale i v té předchozí, zabývající se teorií sekuritizace, je nyní potřeba jasně definovat, jak přesně bude diskursivní analýza v této práci pojata, a zda se ve skutečnosti bude o diskursivní analýzu jednat.

Jakožto autorovi mi po přečtení všech textů zabývajících se teorií diskursu a diskursivní analýzou v hlavě bliká varovná kontrolka, kvůli které cítím potřebu být opatrný a velmi rezervovaný při používání označení pojmu „diskursivní analýza“. Za diskursivní analýzu považuji výzkum, který je vysoce kvalitativní a podrobný, zabývající se jednotlivci, s problematickým procesem zobecňování, natož na společenskou úroveň. Diskursivní analýza, které jsem byl svědkem v podání Jamese Paula Geeho je prací, která vyžaduje hluboké vědomosti a zejména všímavost v celé škále oborů od lingvistiky po psychologii a sociologii. Zaměřuje se na drobné detaily

⁵⁰ tamtéž, str. 397.

⁵¹ tamtéž, str. 401.

⁵² tamtéž, str. 405-409.

⁵³ tamtéž, 425.

v řeči mluvčího, včetně prvků jako pauzy, zdůraznění, nadšení, tón, rychlost, plynulost či vyznění projevu, stejně jako, pochopitelně, jeho obsah. Z toho všeho je možné vyvozovat například to, co je pro konkrétního člověka důležité, kde jsou jeho hodnoty, čemu v životě přikládá důraz, je-li si něčím jistý či nejistý. Zaměřuje se tak na celou škálu verbálních i neverbálních znaků, snaží se do určité míry odhalit diskurs v podobě vnitřního světa konkrétního člověka.

Jakkoliv působivá tato metoda je, jednak jí považuji, i s ohledem na vlastní schopnosti, za nesmírně náročnou, jednak za nepoužitelnou a neupotřebitelnou pro potřeby mého výzkumu. Vracím se tak k postoji Buzana, Waevera a de Wilda, kteří sice jako preferovanou metodu výzkumu označují "diskursivní analýzu", jedním dechem ovšem dodávají, že ne tak úplně. Není totiž cílem se zabývat skrytými motivy, vnitřním světem, veškerými sociálními vlivy, které mají dopad na současné chápání světa.

Na druhou stranu je diskursivní analýza v oboru mezinárodních vztahů a bezpečnostních studií hojně zmiňována jako metoda výzkumu (mou obavou ovšem je, že taková analýza bývá pouze "chudým příbuzným" skutečné diskursivní analýzy), a jednoznačně se nejedná pouze o analýzy obsahové.

Aby tato práce byla terminologicky v pořádku a netvářila se jako něco, co není, rozhodl jsem se pro terminologický kompromis. Hodlám použít techniku diskursivní analýzy v rozmezí, jaké bylo popsáno Jennifer Milliken a Richardem Jacksonem v předchozí podkapitole (a zároveň v rozmezí, v jakém analýzu dokážu uchopit), a toto pojetí diskursivní analýzy budu označovat jako "malou diskursivní analýzu".⁵⁴

PRAKTICKÉ UCHOPENÍ PRÁCE NA MALÉ DISKURSIVNÍ ANALÝZE

Pro potřeby analýzy je potřeba aplikovat několik kroků. Prvním z nich je vytvoření databáze českých výstupů zabývajících se tématem dezinformací, propagandy a informační války ve sledovaném období. Za druhé, v této databázi na základě obsahové analýzy dojde ke kategorizaci všech článků. Díky takto zpracované a kategoriemi a proměnnými opatřené databázi bude možné identifikovat články,

⁵⁴ Malé ve smyslu anglického slova "lesser". Jde zároveň o odkaz na rozlišení dvou diskursů Jamese Paula Geeho, tedy malého a velkého. Zde pojem "malá diskursivní analýza" na sto procent neodráží Geeho pojem "malý diskurs", varuji tedy před zavedením tohoto pojmu při dalších výzkumech.

kteře jsou součástí diskursu, na který se zaměřuji, a na základě toho bude možné provést konečnou malou diskursivní analýzu. Jejím účelem je pak odhalit jakou charakteristiku má diskurs, který se v Česku kolem tématu „ruských dezinformačních kampaní“ vyvinul, jaké byly používané narativy, jaká byla používaná terminologie, zjistit, kdo byli hlavní či prominentní aktéři, jak o problematice smýšleli, a v neposlední řadě bude cílem diskurs, a případně i činnost působících aktérů, kriticky zhodnotit. V následujících podkapitolách bude každý z kroků vedoucí k diskursivní analýze (viz výše) rozebrán.

DATABÁZE

Naprostým základem pro zodpovězení výzkumných otázek je analýza databáze internetových publikací, které se mezi lety 2013 a 2019 týkaly zkoumané problematiky. Databáze vznikla sběrem dat v podobě reportáží, komentářů a dalších článků, studií a publikací, video a audio záznamů z různých rozhovorů, debat a konferencí, různých vzdělávacích, fact-checkingových a jiných projektů a dalších zdrojů, které se problematikou zabírají. Ke sběru dat byl využit internetový vyhledávač Google, v němž byla využita funkce rozšířeného vyhledávání pomocí klíčových slov a přesnějšího určení data publikace.

Shromážděny byly relevantní⁵⁵ výsledky v časovém rozmezí 1. ledna 2013 až 30. listopadu 2018 (systematický sběr), spolu s nesystematickým příležitostným sběrem výsledků vzniklých i během prosince 2018.⁵⁶ Vyhledávání probíhalo za použití klíčových slov, zde zmíněných v rámci hranaté závorky: [*dezinformace OR propaganda OR "informační válka" OR "fake news"*]⁵⁷. Byly požadovány pouze výsledky v českém jazyce.⁵⁸

⁵⁵ V praxi byly sbírány veškeré výsledky zabývající se danou problematikou, s výjimkou situací, kdy šlo například o opakující se agenturní články, nebo případů, kdy výsledek náležel nedůvěryhodné webové stránce (dezinformační web, web bez důvěryhodné redakční politiky).

⁵⁶ 1. leden 2013 jako počáteční den sběru byl určen pro případnou potřebu porovnávání míry přítomnosti problematiky ve veřejné diskusi před a po Euromajdanu.

⁵⁷ Povel "OR" je využit k vybraní výsledků, jež obsahovaly kterékoliv z těchto hesel. Uvozovky u dvou posledních hesel jsou použity pro uchování významu slovního spojení. Použití formy "informační válka" není chybou, jde o snahu předejít v to, že vyhledávač vynechá potenciálně relevantní výsledky kvůli skloňování českým jazykem.

⁵⁸ Je pochopitelně možné namítnout, že Česká republika je země, kde velká část populace nejen rozumí, ale zároveň si i vyhledává zdroje informací v angličtině, a tudíž je problematické stavět úsudky o diskursu na pouze českých zdrojích, zejména když se jedná o takřka globální problematiku, která se různě prolíná. Na to kontruji, že v mnoha případech se poznatky ze zahraničních médií prolínaly do českého prostoru skrze média česká, která zprávy přebírají,

Výsledky vyhledávání byly vždy omezeny vyhledávacím rozmezím sedmi dnů. Tento časový rozsah dostatečně předchází vytrídění potenciálně důležitých či zájmových výstupů, které by při větším časovém rozmezí (například měsíc) nemusely být zahrnuty, je tudíž dostatečně podrobný, na druhou stranu je zároveň i relativně časově efektivní, a jakožto výzkumník jsem tak nebyl nucen vyhledávat výstupy den po dni. Pro každých sedm dní byly vybírány výsledky z prvních pěti stran vyhledávání, což se zkušeností osvědčilo z hlediska relevantnosti výstupů (Ve výjimečných případech vysoké koncentrace relevantních výstupů byly ovšem sbírány i výsledky z šesté strany výsledků vyhledávání).

Celkově hotová databáze zahrnuje 1170 výstupů.

Tento způsob sběru dat byl nejlepším možným řešením, s přihlédnutím na technologie, které byly k dispozici. Potenciální nevýhodou tohoto sběru dat jsou vnitřní algoritmy Googlu, které určují relevantnost výsledků na základě reflexe uživatelského chování, tzn. postupem času se Google může naučit nezobrazovat určité typy výsledků, pokud usoudí, že o ně uživatel nemá dlouhodobě zájem (nastalo například u dezinformačních webů jako Aeronet, NWO, AC24 apod.), naopak může zviditelnit výsledky, které mají empiricky větší pravděpodobnost "rozkliknutí" uživatelem. Nicméně jde o nevýhodu v tomto případě spíše hypotetickou, neboť 1) v daných časových úsecích byly v rámci oněch pěti vyhledávacích stran prakticky vždy obsaženy téměř všechny relevantní výsledky, 2) ačkoliv byly ignorovány dezinformační a nerelevantní výsledky, jako relevantní byla vybírána velmi různorodá paleta výsledků menších či větších webů, a tato různorodost byla zachována, nebo postupnou eliminací nerelevantních a dezinformačních webů z výsledků dokonce rozšířena. Empiricky lze tedy spíše tvrdit opak, že algoritmy Googlu přispěly k relevantnějším sesbíraným datům.

Databáze není kompletním seznamem veškerých potenciálně zájmových výstupů, které se ve zkoumaném období objevily na českém internetu. Je nutné jí tak brát jako (ač velice obsáhlý) částečný vzorek (Pro potěchu zvědavosti, nekvalifikovaným odhadem předpokládám, že celkově databáze obsahuje cca 90 % výstupů, které by

popřípadě skrze různé aktivistické spolky či think-tanky, které se problematikou intenzivně zabývají. I anglickojazyčné zdroje jsou tudíž, zprostředkovaně, zahrnuty, a jejich vliv je tak zaznamenán.

mohly být pro analýzu zajímavé). I přesto je, s ohledem na jeho velikost, bezpochyby plně dostačujícím k vytváření přesných závěrů.

Kromě použití této metody sběru dat byl použit ještě dodatečný sběr zaměřený na cílené zahrnutí konkrétních zájmových výstupů - zejména šlo o dokumenty oficiálních státních orgánů - vlády, ministerstev, bezpečnostních složek vč. tajných služeb atp., případně výstupů dalších identifikovaných a vytipovaných důležitých aktérů (akademické sféry, různých think-tanků či aktivistických organizací). Zároveň s tím byly pro následující analýzu sbírány i anglickojazyčné výstupy těchto českých aktérů, jež mají umožnit podrobnější proniknutí do jejich smýšlení a přidat další dílky do mozaiky zkoumaného diskursu.

KATEGORIZACE/ OBSAHOVÁ ANALÝZA

Zároveň se sběrem dat probíhala i kategorizace a kvalitativní analýza sesbíraných výsledků. U každého výsledku (článku, publikace,... pro potřeby terminologie budu v této části používat termín "mediální výstup") byly na základě (vždy alespoň částečné) četby textu určeny binární (0/1) hodnoty pro následující kategorie:

- **RUS_enemy**: v mediálním výstupu je Rusko zmíněno jako problém, původce dezinformací atp.
- **OTHER_enemy**: v mediálním výstupu je (i) jiný světový aktér jako původce dezinformací (EU, Islámský stát, USA,...)
- **Politik**: významným obsahem mediálního výstupu je přímé vyjádření politika
- **RUS_open**: mediální výstup popisuje primárně fungování přiznaně ruských informačních vlivů (myšleno například agenturu Sputnik, televizi Russia Today apod.) ve světě.
- **RUS_under**: mediální výstup popisuje primárně působení údajně přímo ruských (oficiálně nepřiznaných) dezinformačních operací.
- **proRUS**: mediální výstup popisuje působení např. sympatizantů Ruska v dezinformačních operacích (bez tvrzení o přímém ruském vlivu).
- **domRUS**: mediální výstup popisuje primárně ruskou vnitřní propagandu

- **unclear:** není jasné, jak se mediální výstup staví k otázce přímosti/nepřímosti/absenci ruských vlivových opatření v otázce popisovaných jevů.
- **CZE:** mediální výstup je (alespoň převážně) zaměřený na situaci v České republice.

Taktéž je určen typ výstupu:

- **News:** zpravodajský výstup
- **Commentary:** názorový článek či komentář
- **Interview**
- **Debate:** debata či seminář
- **Conference:** konference či summit
- **FactCheck:** článek zaměřený na ověření faktické správnosti jiných článků (tzv. fact checking)
- **Study:** studie či výzkum
- **Dopor-pub:** doporučení směrem k občanské společnosti (vč. novinářů, akademiků atp.)
- **Dopor-gov:** směrem k státním orgánům a politické reprezentaci země
- **Gov:** oficiální dokumenty a výstupy (například nové bezpečnostní strategie, zprávy státních orgánů, zejména ministerstev, tajných služeb atd.)

Vedle těchto proměnných databáze zahrnuje: datum vydání, vydávající server, titulek, html odkaz, perex, autora/aktéra/mluvčího/účastníka, citaci či poznámku.

Obsahová analýza u každého mediálního výstupu probíhala dvoufázově. V první fázi bylo určeno, zda médium obsahuje další klíčová slova, "rus", "krem" a "isla" pro Rusko, Kreml a Islám (případně odvozeniny těchto slov).⁵⁹ Výsledek určil první dvě výše zmíněné binární proměnné.

Druhá fáze obsahové analýzy zahrnuje již mnohem podrobnější zhodnocení média, kdy bylo potřeba skutečně přečíst celý, nebo alespoň významnou část textu, a udělat si obrázek, jaké je autorovo chápání problematiky a povahy šířitelů dezinformací,

⁵⁹ Tato hesla byla vybrána po dlouhodobém sledování celospolečenské debaty na toto téma, stejně jako zpráv tajných služeb ČR. Ruská a islamistická propaganda byla zmiňována bezkonkurenčně nejčastěji.

propagandy, či bojovníků informační války. Na základě této analýzy byly 1) určeny zbývající proměnné, 2) pro další analýzu identifikovány důležité části textu, jež byly zkopírovány či metodou parafráze (zejména v případě audio a video záznamů) přepsány do databáze.

MALÁ DISKURSVNÍ ANALÝZA - PRAKTICKÁ APLIKACE

V rámci malé diskursivní analýzy bude třeba identifikovat řadu jazykových a významových prvků ve zkoumaných zdrojích i napříč nimi. Budou získávány a shromažďovány hlavní prvky terminologie používané v rámci diskursů, předpoklady (vědomé i nevědomé) které lze ve zdrojích vyčíst, nálepkování (labeling), metafory, argumenty a použité narativy, stejně jako genealogické kořeny těchto v textech obsažených prvků a teoretické podklady, na nichž by byly diskursy taktéž postaveny. Následně budou veškeré prvky zkoumány a kriticky vyhodnocovány. V tomto bodě bude aplikována kritika prvního a druhého stupně (*First and Second Order Critique*), kterou použil při analýze diskursu "islámského terorismu"⁶⁰ Richard Jackson, jinak významný zdroj inspirace pro praktické provedení diskursivní analýzy v této práci.

Kritika prvního řádu spočívá v, řekněme, ověření pravdivosti diskursu, zkrátka, zda nestojí na nepravdivých či zavádějících základech, a není tak sám manipulativní.

Kritika druhého řádu spočívá ve zhodnocení dopadů působení diskursu, například na nová bezpečnostní opatření, na společnost, včetně kupříkladu jejích etických a morálních vlastností, a podobně. Prakticky půjde o aplikaci sekuritizačního teoretického rámce, částečně na základě poznatků z předchozí malé diskursivní analýzy, částečně na základě dalšího výzkumu zaměřeného na hledání sekuritizačních aktérů, jejich činnosti ve věci ustavování referenčních objektů a provedení sekuritizačních tahů, zároveň pochopitelně na realizace v oblasti veřejnosti a státního aparátu.

⁶⁰ Jackson, "Constructing Enemies".

HISTORICKÝ KONTEXT: ZAČALO TO NA MAJDANU

Historický a mezinárodní kontext pro uchopení a chápání dezinformačních webů a (pro-)ruské propagandy v česko-slovenském informačním prostoru

Propaganda a šířitelé mezinárodně-politicky orientovaných dezinformací se v roce 2015 v (částečně propojeném) českém a slovenském informačním prostoru nestaly předmětem eminentního zájmu občanské společnosti, akademiků, nevládních organizací a bezpečnostních struktur z čista jasna. Je nutné zmínit, že objekty jejich zájmu nevznikaly ani nezačínaly se svojí dezinformační a protisystémovou, případně někdy i proruskou laděnou činností až teprve v období, kdy se o nich začalo hojně hovořit, ale ve většině případů tuto činnost prováděly již mnohem dříve. Momenty, které měly klíčový vliv na vystoupení tématu hrozby dezinformací pro občanskou společnost do popředí společenské a odborné diskuze, byly však až události spojené s vítězstvím reformního (a posléze revolučního) hnutí Euromajdan na Ukrajině, následujícím ruským zábohem poloostrova Krym a rozdmýcháním války ve východních regionech země. Všechny tyto události byly úzce spojeny s ruskými vojenskými operacemi v mediálním (informačním) a kybernetickém prostoru, ve spojení s použitím vojenské síly na fyzickém bojišti.

V Česku a na Slovensku byly právě ruské operace v informačním prostoru, respektive zejména role ruských státem kontrolovaných informačních kanálů v šíření dezinformací, vyvolávajících v cílové populaci (ukrajinských Rusů) strach a paniku z vývoje na Ukrajině, tím faktorem, který vzbudil o celkovou problematiku dezinformací a šíření protisystémových názorů a konspiračních teorií zájem.

Právě tato vazba měla za následek, že celá společensko-bezpečnostní debata na toto téma měla a má v Česku a na Slovensku (a pravděpodobně i v zemích dále na Západ, možná do značné míry přehnaně a neoprávněně, jistou "ruskou příchuť".

V této kapitole rozebírám dopodrobna kontext vzniku a posilování diskursu "(pro)ruských dezinformačních kampaní" v českém prostoru. Začnu u klíčového historického kontextu ukrajinského hnutí Euromajdan, přes ruskou strategii hybridního válčení za použití (mimo jiné) informačních operací v informačním prostoru protivníka. Zmíním konkrétní narativy a dezinformace, které byly použity

pro získání informační převahy na Krymu a na Donbasu, a vysvětlím vznik a prominentní ukotvení tématu v České republice (ČR). Následně navážu krátkým výčtem klíčových události na poli dezinformačních kampaní vůči Západu, které měly taktéž jistý vliv na vývoj a pevnost tématu v tuzemsku.

REVOLUCE DŮSTOJNOSTI

Psaly se první měsíce roku 2014. Západní svět den po dni s napětím sledoval, jak se v ukrajinském Kyjevě utkávají pořádkové síly prezidenta Viktora Janukovyče s demonstranty proevropského revolučního hnutí Euromajdan. Obrazy hořících barikád z pneumatik a všemožného jiného harampádí, které ohraničovalo obranný perimetr demonstrantů, jež pod vlajkami Evropské unie, Ukrajiny, případně radikálního Pravého sektoru, s helmami na hlavách a ukořistěnými štíty a obušky v rukou čelili útočícím kordonům policejních těžkooděnců, těžko nechaly mnoho lidí chladnými. Na východ od nás přeci optimističtí lidé s ideály, jimž není osud jejich země lhostejný, bojují za lepší budoucnost, za vládu práva, demokracii, rovné příležitosti a život v bezpečí a blahobytu - za to vše, co pro ně symbolizuje svět na západ od nich - proti vládě oligarchů, korupci, vzájemné nedůvěře, zvlů a rozkrádání své vlasti.

Našinec by se mnohdy až podivil, s jakou vervou je někdo schopný bojovat za to, aby se jeho země přiblížila evropským ideálům, vystavovat se problémům se zákonem, ba dokonce i riskovat vlastní život. Hnutí vyjadřovali podporu politici napříč západními státy, mnozí z nichž se do Kyjeva vypravili osobně. Sympatie vůči demonstrantům vzrůstaly úměrně k represivním akcím bezpečnostních složek. Když pak v druhé polovině února došlo k postřelení několika desítek členů hnutí Euromajdan, po němž prezident Janukovyč uprchl ze země a moci se chopila prozápadní opozice, bylo to považováno za začátek dobrých časů, které Ukrajinu čekají. Ale pouze na chvíli.

V Ruské federaci o krizi na Ukrajině panoval naprosto opačný obraz. Čím více se jazýček vah nakláněl ve prospěch proevropských demonstrantů, tím více znepokojující se situace jevila. Hnutí Euromajdan zde nebylo hodno ničeho lepšího než opovržení. Násilní odpůrci demokraticky zvoleného prezidenta okupují centrum hlavního města a útočí na pořádkové síly zápalnými lahvemi zpoza hořících barikád.

Nepohání je vidina spokojenějšího života ve fungující a spořádané zemi - pohání je nacionalistické, a zejména protiruské ideje. Na Majdanu zvítězili fašisté.⁶¹ Svrhli svého prezidenta v ozbrojeném puči a ustavili proamerickou a protiruskou vládu. Ta bezprostředně poté zrušila místní jazykový zákon, a ruská menšina tak přišla o svá jazyková práva. Dochází k pogromům ruského obyvatelstva, a na Krym postupuje kolona ozbrojenců Právého sektoru s cílem převzít poloostrov a rozsévat teror.

Mezi Rusy, zejména pak těmi, kteří žili na Ukrajině, zavládla panika. Nejen že jejich prezident padl. Celou zemi teď mají pod kontrolou fašisté! Pocit bezpečí v ruské komunitě se náhle rozplynul. Nastala hluboká nejistota a strach. V převážně ruských oblastech začaly demonstrace proti Euromajdanu. Na Krymu začalo docházet k nepokojům, část politické reprezentace odmítala poslušnost kyjevské prozatímní vládě, zachovávajíc loajalitu té původní, a stejně tak se zachovaly i místní bezpečnostní složky (Tato společenská situace vytvořila podmínky pro následné hladké obsazení poloostrova ruskými jednotkami, a pozdější odtržení Krymu od Ukrajiny a připojení k Rusku). Demonstrace a nepokoje probíhaly i v mnoha dalších oblastech, od Oděské po Charkivskou. V některých z nich došlo k dočasnému obsazení úřadů regionální samosprávy a ke střetům s policií, čím dál častěji se objevovaly i střety mezi proruskými a ukrajinskými radikály, které někdy zanechaly mrtvé (notoricky známá je smrt několika desítek proruských radikálů v oděském domě odborů, do kterého ustoupili po pouličních střetech s ukrajinskými fotbalovými chuligány. Ti budovu následně zapálili molotovými koktejly⁶²). Na proruské straně tyto střety někdy zahrnovaly i řadu účastníků přímo z Ruska.⁶³

V Doněcké a Luhanské oblasti situace došla tak daleko, že proruští demonstranti trvale obsadili budovy regionálních samospráv a sklady zbraní místních bezpečnostních orgánů. Následně převzali kontrolu nad velkou částí oblastí. Šlo o klíčový krok k následné Rusko-ukrajinské válce o Donbas.

⁶¹ Luke Harding, "Kiev's protesters: Ukraine uprising was no neo-Nazi power-grab", *The Guardian*, 13.3.2014, online: <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/13/ukraine-uprising-fascist-coup-grassroots-movement> (poslední přístup 3.1.2019).

⁶² Howard Amos, Harriet Salem, "Ukraine clashes: dozens dead after Odessa building fire", *The Guardian*, 2.5.2014, online: <https://www.theguardian.com/world/2014/may/02/ukraine-dead-odessa-building-fire> (poslední přístup 3.1.2019).

⁶³ Andrew Roth, "From Russia, 'Tourists' Stir the Protests", *New York Times*, 3.3.2014, online: <https://www.nytimes.com/2014/03/04/world/europe/russias-hand-can-be-seen-in-the-protests.html? r=0>

Na Ukrajině pochopitelně nedošlo k žádnému fašistickému puči, stejně jako nedošlo k rušení ruských jazykových práv či pogromů na ruskojazyčnou komunitu.⁶⁴ Jak je ale možné, že mnozí, zejména Rusové, měli o Euromajdanu představy, které byly takto radikálně odtržené od reality? Odpověď je jednoduchá. Zhruba čtyři pětiny obyvatel Ukrajiny rozumí a plynule mluví rusky, dokonce pro zhruba polovinu obyvatel je ruština preferovaný jazyk komunikace.⁶⁵ Jako Rusové se pak identifikuje necelá pětina obyvatelstva.⁶⁶ Na všechny v roce 2014 mohla dosáhnout a dosahovala ruská média, která o krizi referovala, a z nichž tak tito diváci získávali informace o tom, co se na Ukrajině (údajně) děje.

RUSKOU OPTIKOU

Zde je záhodno udělat exkurz do světa ruských médií. Rusko je označované za televizní národ. Je to dáno tím, že téměř 98 % ruského obyvatelstva má přístup k televizi, která je zároveň hlavním zdrojem informací. Online zprávy a sociální média jsou doposud daleko v závěsu, nemluvě o v současnosti zmenšujícím se vlivu rozhlasu a tisku.⁶⁷ Z celostátních televizních stanic přitom všechny buď vlastní přímo stát nebo ruští oligarchové, kteří mají vazby na Kreml.⁶⁸

Postupem času se v Rusku vyvinul mechanismus koordinace obsahu médií s potřebami Kremlu, respektive úřadu prezidenta Ruské federace. Ten funguje ve formě každodenních konferenčních telefonátů a pravidelných schůzí členů administrativy prezidenta Putina s šéfredaktory jednotlivých médií. Těm jsou předkládány instrukce pro směřování zpravodajství, témat a hostů politicky zaměřených pořadů apod. Zároveň má Kreml určitou míru kontroly nad příjmy médií, kdy například může ovlivňovat u kterých z nich budou mít reklamu velké

⁶⁴ Jakub Janda, ed., "Nejčastější ruské mýty a lži o ukrajinské krizi", *Think-tank Evropské hodnoty, CEPI* 20.8.2015, str. 5.

⁶⁵ Sergei Gradirovski, Neli Esipova, "Russian Language Enjoying a Boost in Post-Soviet States", *Gallup*, 1.8.2008, online: <https://news.gallup.com/poll/109228/Russian-Language-Enjoying-Boost-PostSoviet-States.aspx> (poslední přístup 3.1.2019);

Kirill Gavrilov, Elena Kozievskaya, Elena Yatsenko, "Русский язык на постсоветских просторах", *Demoskop*, 14.4.2008, online: <http://www.demoscope.ru/weekly/2008/0329/tema03.php> (poslední přístup 3.1.2019);

Demoskop, "Demoskop Weekly", 18.3.2002, online: <http://www.demoscope.ru/weekly/2002/059/panorama01.php#13> (poslední přístup 3.1.2019);

⁶⁶ World Population Review, "Ukrainian population 2018", 1.10.2018, online:

<http://worldpopulationreview.com/countries/ukraine-population/> (poslední přístup 3.1.2019).

⁶⁷ Vera Zakem et. al., "Mapping Russian Media Network: Media's Role in Russian Foreign Policy and Decision-making", *CNA*, leden 2018, str. 3.

⁶⁸ tamtéž, str. 11.

státní podniky. Do třetice existuje určitá nátlakovost - žaloby na média, policejní zásahy v kancelářích, stíhání novinářů a údajně i vraždy - které mohou vést k autocenzuře. Prezidentův úřad zkrátka má velkou míru kontroly nad tím, jaké informace, narativy či emoce se dostanou k divákům - ať už přímo v Rusku, či v ruském sousedství.

Tento systém vzniknul jako rozšíření mechanismu zahraničně orientovaných ruských médií, jako například mnohojazyčné televizní stanice RT či tiskové agentury Sputnik, které jsou otevřeně součástí ruské zahraniční politiky (jíž v Rusku vytváří Kreml). Zahrnutí domácích, dovnitř orientovaných médií, jednoduše pro zahraniční politiku dávalo přirozený smysl.

Veškerá média, nad kterými má Kreml obsahovou kontrolu, mají totiž po tomto zahrnutí podle analýzy CNA v ruské zahraniční politice trojí účel⁶⁹:

1. Získání domácí podpory pro Kreml a jeho zahraniční a bezpečnostní politiku skrze domovsky orientovaná média,
2. Informování o oficiálních stanoviscích Kremlu skrze zahraničně orientovaná média,
3. Pokud možno, ovlivnění zahraničních publik, i za použití dezinformací a manipulace s fakty, a to jak za použití ruských médií, tak i, nepřímou, díky tzv. "zesilovačům"⁷⁰.

Zejména bod číslo tři souvisí s jedním, v posledních letech velmi skloňovaným pojmem - hybridní válkou. Hybridní válka je koncept, který se ve své současné podobě v Rusku vyvíjel od roku 2008. V srpnu toho roku Ruská federace v krátké válce obsadila regiony Abcházie a Jižní Osetie, do té doby formálně náležící Gruzii. Krom konvenčního kinetického boje se během této války odehrával i boj v mediálním a kybernetickém prostoru. Podle mnohých dohadů stáli Rusové za kybernetickými útoky na desítky klíčových gruzínských webových stránek, což ztížilo gruzínskou komunikaci, obě strany pak zahájily rozsáhlou propagandistickou a dezinformační kampaň s cílem získat sympatie pro svojí verzi událostí - něco, co se za použití agentur pro vztah s veřejností a cíleného informování o ruských

⁶⁹ tamtéž, str. 17.

⁷⁰ "Amplifier", médium či osoba, které z nepozornosti, nízké mediální gramotnosti, ze sympatií, ideologických nebo finančních důvodů šíří tyto zprávy, vč. sociálních médií.

vojenských akcích proti civilistům podařilo naopak spíše Gruzíncům.⁷¹ I přes úspěchy na fyzických bitevních polích si Rusové uvědomili své nedostatky na kybernetickém a informačním poli, a do budoucna se rozhodli je zacelit. V současnosti je ruský koncept vedení komplexní války za využití kybernetických a informačních prostředků znám jako Gerasimova doktrína.

„Pro dosažení cílů je mnohdy vhodnější použít politických, ekonomických, informační, humanitárních a dalších nevojenských opatření, včetně „protestního potenciálu“ lidí cílové země.“

- Valerij Gerasimov, náčelník generálního štábu
Ozbrojených sil Ruské federace (2013)

Jde o vlivný článek náčelníka ruského generálního štábu Valerije Gerasimova. Gerasimov představuje zmíněný koncept hybridního válčení. Dle jeho představy v současnosti neexistuje hranice mezi válkou a mírem. Válka může probíhat méně zřejmými či ne nezbytně vojenskými metodami, a to permanentně. Zároveň neprobíhá jen na fyzickém bitevním poli, ale velmi významnou částí úspěšné válečné operace je i využití nových dimenzí - kybernetické a mediální, informační (vedle ekonomické, politické atp.). Gerasimov například tvrdí, že „Pro dosažení cílů je mnohdy vhodnější použít politických, ekonomických, informační, humanitárních a dalších nevojenských opatření, včetně „protestního potenciálu“ lidí cílové země.“⁷² Gerasimov tvrdí, že významným prvkem úspěchu hybridní války proti soupeři je ovládnutí informačního prostoru, následné informační působení na obyvatelstvo a využívání tenzí uvnitř společnosti k získání výhody pro další a následující dimenze vojenských operací.⁷³

Během záboru Krymu již byly ruské síly v této dimenzi dobře připravené. Kromě mnohem propracovanějších propagandistických a dezinformačních mechanismů (placení blogerů a diskutéri na různých internetových fórech apod.)⁷⁴ a vytváření

⁷¹ Emilio J. Iasiello, "Russia's Improved Information Operations: From Georgia to Crimea", *Innovations In Warfare & strategy*, 30.8.2017, str. 53-54.

⁷² Jan Grohman, "Hybridní války podle Valerije Gerasimova", *Armádní noviny*, 5.3.2015, online: <https://www.armadinoviny.cz/hybridni-valky-podle-valerije-gerasimova.html> (poslední přístup 3.1.2019).

⁷³ tamtéž.

⁷⁴ Iasiello, str. 56.

představ, že je potřeba, aby Rusko chránilo Rusy na Krymu, došlo k systematickému blokování ukrajinských zdrojů informací a k vyplňování jejich místa ruskými, k zamezení komunikace s pevninskou Ukrajinou (zablokování telefonních čísel či mobilního spojení, přerušení optických kabelů)⁷⁵. Rusko tak efektivně získalo naprostou informační kontrolu nad poloostrovem, zdroje informací byly v drtivé většině dostupné pouze z Ruskem kontrolovaných zdrojů a komunikace bezpečnostních složek Ukrajiny byla vyřazená z provozu, což jednotky ukrajinské armády a policie zanechalo paralyzované, bez jakýchkoliv rozkazů.

Když se, s ohledem na to, co bylo řečeno, vrátíme zpět na Ukrajinu, je potřeba zmínit, jaký dosah zde měla ruská média v době ukrajinské revoluce a následné krize. Podle výzkumu z dubna 2014 například na Krymu zhruba 80 % respondentů získávalo informace z ruských médií,⁷⁶ zároveň oproti celkové populaci Ukrajiny etničtí Rusové a obyvatelé Donbasu v mnohem větší míře důvěřovali jako primárnímu zdroji informací ruské televizi, přibližně polovina respondentů z těchto skupin naopak nedůvěřovala jako zdroji informací žádné z velkých ukrajinských televizních stanic, které jinak mají mezi celkovou populací Ukrajiny důvěru kolem 80 procent.⁷⁷ Ruská média tak měla na Ukrajině poměrně významnou pozici, a to zejména na Krymu a v oblastech více obývaných etnickými Rusy.

To je důležité pro pochopení jejich vlivu pro krizi, jež následovala po vítězství hnutí Euromajdan. Již během protivládních protestů byli demonstranti ruskými médii i vládními představiteli divákům představováni v takřka plně negativním světle (v naprostém opaku například od vyobrazení prezidenta Janukovyče).⁷⁸ Celá situace kolem Euromajdanu byla vykreslována jako zorganizovaná Západem, zejména Spojenými státy americkými či Evropskou unií. V řadách demonstrantů byl médii

⁷⁵ David Lee, "Russia and Ukraine in cyber 'stand-off'", *BBC*, 5.3.2014, online:

<https://www.bbc.com/news/technology-26447200> (poslední přístup 3.1.2019).

⁷⁶ Interpretace výzkumu BBG a Gallup z roku 2014, Respondenti na Krymu z 81 % tvrdí, že zákaz vysílání ukrajinských televizních stanic na poloostrově po anexi nijak nezměnil jejich divácké návyky.

BBG, Gallup, "BBG Research Series: Newsgathering and policy perceptions in Ukraine", 20.5.2014, online: <https://www.bbg.gov/2014/05/20/bbg-research-series-newsgathering-and-policy-perceptions-in-ukraine/> (poslední přístup 3.1.2019).

⁷⁷ tamtéž.

⁷⁸ Dmitry Strovsky, "The Russian Media Coverage of the 'Ukrainian Issue': the Priorities of Informing", *Studies in Media and Communication*, květen 2015, str. 104;

Kelly McEvers, "Russian Media Accused Of Using Propaganda In Ukraine Reporting", NPR, 15.4.2014, online: <https://www.npr.org/2014/04/15/303172312/russian-media-accused-of-feeding-propaganda-on-ukraine-crisis> (poslední přístup 3.1.2019).

kriticky nadsazen vliv extrémní pravice. Celý Euromajdan byl prezentován jako neonacistický či fašistický pokus o puč,⁷⁹ sponzorovaný ze Západu, případně (ironicky) židovskou, muslimskou, homosexuální lobby atp.⁸⁰ Tento narativ do značné míry podporoval i sám Viktor Janukovyč.⁸¹ Ruská média dění na Ukrajině pokrývala do detailu, a dávala si záležet na vzbuzení pocitu závažnosti a naléhavosti krize, stejně jako co možná největšího odporu Rusů proti demonstrantům. Když tudíž došlo k vítězství Euromajdanu, v ruských očích (a médiích) došlo k vítězství fašismu a protiruských sentimentů, a mezi Rusy na Ukrajině začala vládnout panika. Ruská propaganda velmi umě například využila poměrně neohrabaný návrh na zrušení kontroverzního ukrajinského jazykového zákona k vytvoření představy, že byla efektivně zrušena ruská jazyková práva na Ukrajině (ačkoliv návrh byl ve skutečnosti v zápětí zamítnut aniž by byla jakákoliv šance na jeho realizaci). Zároveň velmi aktivně rozsévala zprávy o chystaných či probíhajících údajných zvěrstvech ukrajinských neonacistů na ukrajinských Rusech.⁸² Jde o trend, který se udrží i během následujících měsíců a let, a který významnou měrou přispíval k mobilizaci a radikalizaci ruského obyvatelstva proti ukrajinské vládě.

UŽ JSOU TADY!

Občanské společnosti na západ od Ukrajiny pochopitelně byly svědkem tohoto vývoje. Kolektivní zmatení smyslů, vyvolané zapíráním ruských vojenských operací na Krymu z úst nejvyšších ruských představitelů,⁸³ bylo pouze částečné - bylo zřejmé, že muži v moderních vojenských stejnokrojích, s moderní výzbrojí a perfektně předvádějící taktické manévry přímo před objektivy kamer zahraničních štábů musí být členové Ruské armády. Nejistotu ovšem podporovala neschopnost většiny západních státníků situaci rozhodně pojmenovat. Byli to novináři, kteří

⁷⁹ V historické paměti ruské společnosti je kvůli dědictví Velké vlastenecké války termín fašismus stále živý, obsahuje silnou negativní konotaci a má výrazný mobilizační potenciál proti tímto termínem označenému "nepříteli".

⁸⁰ Alan Yuhas, "Russian propaganda over Crimea and the Ukraine: how does it work?", *The Guardian*, 17.3.2014, online: <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/17/crimea-crisis-russia-propaganda-media> (poslední přístup 3.1.2019).

⁸¹ Timothy Snyder, "Ukraine: The Haze of Propaganda", *NYBooks*, 1.3.2014, online: <https://www.nybooks.com/daily/2014/03/01/ukraine-haze-propaganda/> (poslední přístup 3.1.2019).

⁸² Jakub Janda, ed., "Nejčastější ruské mýty a lži o ukrajinské krizi", str. 4-5.

⁸³ Bill Chappell, Mark Memmott, "Putin Says Those Aren't Russian Forces In Crimea", *NPR*, 4.3.2014, online: <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2014/03/04/285653335/putin-says-those-arent-russian-forces-in-crimea> (poslední přístup 3.1.2019).

začali odhalovat kontury propagandistické a dezinformační kampaně, která byla Ruskem používaná proti Ukrajině. Zároveň to byli novináři, kteří se jako první ujali úkolu uvádět ruské dezinformace na pravou míru, a korigovat změt' různorodých zpráv, které se občas propíjely z ruských sdělovacích prostředků do mediálních prostorů západních států. Do objektivu se zároveň dostala ruská státní televizní stanice Russia Today (dnes RT), vysílající v několika světových jazycích a s významným publikem i mezi západními obyvateli. Ta RT, která se stala propagandistickým nástrojem Ruska, má za cíl relativizovat veškeré hlasy kritizující či odhalující ruské počínání. Západní veřejnosti byla poprvé poodhalena moderní ruská dezinformační kuchyně.

Ta se v následujících měsících stála ještě pikantnější v momentě, kdy Západ na vlastní kůži pocítil probíhající konflikt mezi Ruskem a Ukrajinou: V červenci 2014 bylo nad Donbasem, kde v té době nabírala momentum ukrajinská ofenzíva proti proruským rebelům, jež získali kontrolu nad částmi Doněcké a Luhanské oblasti, sestřeleno civilní letadlo společnosti Malaysia Airlines s 298 lidmi na palubě. Nikdo nepřežil. Trosky dopadly na území separatistů, nedaleko frontové linie. Následovala mohutná dezinformační kampaň, vedená všemi prostředky i kanály, jak doma, tak v zahraničí. Dle expertů se zdá, že jejím cílem bylo primárně zahltnit informační prostor tolika možnými variantami a teoriemi o tom, co se stalo, že nikdo prakticky nebude vědět nic. Sekundárně měla být vina za sestřelení odňata z Ruska, a případně přiřknuta Ukrajině.⁸⁴ Dnes již víme, že na vzbouřeném Donbasu v té době byla nasazena protiletcká baterie 53. protiletcké raketové brigády z ruského Kursku, která byla několik týdnů před tragédií rozmístěna k odepření vzdušného prostoru Ukrajincům, a bezprostředně po sestřelu malajského Boeingu kvapně stažena zpět za hranice.⁸⁵ (Mezinárodní vyšetřovací tým v roce 2018 vydal závěrečnou vyšetřovací zprávu, která vinu za sestřelení skutečně přisuzuje právě této brigádě, která osudovou raketu vypálila z území vzbouřenců).⁸⁶

⁸⁴ Alec Luhn, "Russia's Reality Trolls and the MH17 War of Misinformation", *Foreign Policy*, 13.10.2015, online: <https://foreignpolicy.com/2015/10/13/russias-reality-trolls-and-the-mh17-war-of-misinformation-buk-missile/> (poslední přístup 3.1.2019).

⁸⁵ "Update in criminal investigation MH17 disaster", *Politie.nl*, 24.5.2018, online: <https://www.politie.nl/en/news/2018/mei/24/update-in-criminal-investigation-mh17disaster.html> (poslední přístup 3.1.2019).

⁸⁶ tamtéž.

V této situaci si začátkem roku 2015 v České republice a na Slovensku řada občanských aktivistů, novinářů a expertů začala všimnout různých okrajových internetových stránek, jež se na první pohled jevily jako zpravodajské servery, při bližším pohledu však jejich obsah zahrnoval velké množství konspiračních teorií, dezinformací a manipulativních článků. Náplň byla mnohdy antisystémová, občas (avšak zdaleka to nebyvalo pravidlem)⁸⁷ pak i zastávající proruské postoje, obhajující politiku Ruské federace oproti politice Západu, a případně i přebírající (dez)informace z ruských médií.⁸⁸ Česká veřejnost zároveň získala hořkou zkušenost s mocí dezinformace, když nyní nejvíce nechvalně proslulý web z množiny dezinformačních serverů, Aeronet, publikoval a úspěšně rozšířil dezinformaci o tom, že americká ambasáda v Praze organizuje demonstrace proti českému prezidentu Miloši Zemanovi. Tato dezinformace, i její nekritické přebírání některými českými mainstreamovými médii a politiky, vešla ve známost jako Kauza červených karet.⁸⁹

NA ZÁPADNÍ FRONTĚ NEKLID

V průběhu následujících měsíců a let zájem o dezinformace, zejména ty, se kterými měla něco společného Ruská federace, významně narůstal. Nebezpečí se zdálo být více než zřejmé, zejména poté, co z celého západního světa začaly přicházet informace o ruském vměšování se do vnitřních záležitostí různých států, s evidentním cílem skrze dezinformace a metody hybridního boje ovlivnit vnitropolitickou situaci či zahraničně-politické kroky.

Velmi známý je německý případ Lisy F.: V lednu 2016 zmizela třináctiletá dívka z rodiny německých Rusů. Domů se vrátila až po třiceti hodinách, a své zmizení vysvětlila znásilněním třemi arabsky vyhlížejícími muži. Případu se chopil obskurní web „sovětských Rusů“, od nějž informaci převzala ruská státní média, a skrze vyfabrikované důkazy, zaplacené „svědky“ a podvržená videa byla schopná vyvolat v

⁸⁷ Miloš Gregor, Petra Vejvodová, "Analýza manipulativních technik na vybraných českých serverech", *Masarykova univerzita*, 13.6.2016, online: <https://www.online.muni.cz/veda-a-vyzkum/7790-vyzkum-prokremelska-propaganda-vyuziva-nekale-novinarske-praktiky> (poslední přístup 3.1.2019).

⁸⁸ "Přehled dezinformačních a manipulativních webů", *Think-tank Evropské hodnoty*, nedatováno, online: https://www.evropskehodnoty.cz/fungovani-ceskych-dezinformacnich-webu/weby_list/ (poslední přístup 3.1.2019).

⁸⁹ Miloš Kadlec, "17. listopad 2014 dva roky poté aneb Zeman, Schapiro, kartičky – jak se to rýmuje?", *Manipulatori.cz*, 14.11.2016, online: <https://manipulatori.cz/17-listopad-2014-dva-roky-pote-aneb-zeman-schapiro-karticky-se-rymuje/> (poslední přístup 3.1.2019).

Německu nepokoje místní ruskojazyčné komunity, stejně jako krajní pravice. Několikatýdenní protestní akce kritizující vládní imigrační a uprchlickou politiku neustaly ani po zjištění německé policie, že ve svědectví Lisy F. jsou výrazné nesrovnalosti, a že si celé znásilnění vymyslela - nefunkční strategická komunikace vyvolávala dojem, že Německo chce případ zamést pod koberec, což svým vyjádřením na adresu německých úřadů přiřivil i ruský ministr zahraničních věcí Sergej Lavrov.⁹⁰

V dubnu toho samého roku probíhalo v Nizozemí referendum, které mělo rozhodnout, zda země podpoří vyjednanou asociační dohodu mezi Evropskou unií a Ukrajinou. Na internetu před referendem začalo kolovat video, na němž skupina mužů ve vojenských uniformách, stojících před vlajkou ukrajinského krajně-pravicového dobrovolnického praporu Azov, jež byl aktivní během bojů na východní Ukrajině, vyhrožuje Nizozemcům teroristickými útoky, pokud dohodu nepodpoří. Během projevu zároveň zapálí nizozemskou vlajku. Podle analýzy mezinárodního týmu občanských investigativců ze skupiny bellingscat bylo video vytvořeno ruskou trollí farmou⁹¹ s cílem referendum ovlivnit.

Bezkonkurenčně největší pozornosti se ale dezinformacím, a potažmo hybridním hrozbám jako takovým, dostalo během amerických prezidentských voleb v listopadu roku 2016. Celá předvolební kampaň byla doslova prošpikovaná tisíci dezinformacím a konspiračními teoriemi šířícími se sociálními sítěmi, a zaměřujícími se zejména na kandidátku Demokratů Hillary Clinton. Před volbami došlo k kybernetickému nabourání se do systémů Demokratické strany, odkud byly zcizeny soukromé emaily, včetně komunikace Hillary Clinton. Ty byly následně hackery předány serverům WikiLeaks a DCLeaks, a těmi poté zveřejněny. Podle vyšetřovatelů za útokem na servery Demokratů stála skupina hackerů napojená na

⁹⁰ Damien McGuinness, "Russia steps into Berlin 'rape' storm claiming German cover-up", *BBC*, 27.1.2016, online: <https://www.bbc.com/news/blogs-eu-35413134> (poslední přístup 3.1.2019).

⁹¹ Trollí farma je pojem, který se uchytil jako označení pro ruské firmy, v nichž zaměstnanci mají v popisu práce psát na internetu do blogů či do diskuzí pod několika falešnými identitami s cílem ovlivňovat veřejné mínění.

Bellingcat Investigation Team, "Behind the Dutch Terror Threat Video: The St. Petersburg "Troll Factory" Connection", *Bellingcat*, 3.4.2016, online: <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2016/04/03/azov-video/comment-page-4/> (poslední přístup 3.1.2019).

ruskou vojenskou rozvědku GRU.⁹² Do předvolební kampaně zároveň zasahovala firma Cambridge Analytica spřízněná s lidmi z okolí Donalda Trumpa, republikánského protikandidáta Hillary Clinton, a zejména s finančními vazbami na ruský ropný gigant, firmu LukOil. Podle svědectví bývalého zaměstnance je v portfoliu Cambridge Analytica řada neférových přesvědčovacích i nátlakových praktik, včetně cíleného šíření dezinformací.⁹³ Do třetice, bylo zjištěno, že ruská trollí farma byla vysoce aktivní na sociálních sítích, kde se pokoušela strhnout podporu voličů ve prospěch Donalda Trumpa u vytipovaných menšin, a zejména u černošské komunity, ale i vojáků a veteránů a u amerických křesťanů.⁹⁴

NĚCO JE ŠPATNĚ

Již od počátků zájmů o tyto dezinformační a konspirační webové platformy se v českém prostředí usídlilo logické propojení mezi nimi a Ruskem. Hovořilo se o ruské propagandě, proruských serverech, o ruském vlivu, informačních válkách. Občanská společnost se aktivizovala, a jala se bránit proti zhoubnému vlivu dezinformací z Ruska. Na nebezpečí dezinformací na internetu a ruský vliv upozorňovaly tajné služby, vláda měnila bezpečnostní strategie státu, různé nevládní a aktivistické organizace a spolky se jaly vyvracet lži a mýty a uvádět je na pravou míru, pěstovat v obyvatelstvu mediální gramotnost a učit je o nástrahách propagandy cizí moci.

Ve vší té horlivosti a aktivismu ovšem byly zanedbány důležité otázky: Mají tyto servery, šířící v Česku a na Slovensku antisystémové zprávy, a případně proruské dezinformace, něco společného s Ruskem? Jsme skutečně vystaveni dezinformační

⁹² Ellen Nakashima, Shane Harris, "How the Russians hacked the DNC and passed its emails to WikiLeaks", *The Washington Post*, 13.7.2018, online:

https://www.washingtonpost.com/world/national-security/how-the-russians-hacked-the-dnc-and-passed-its-emails-to-wikileaks/2018/07/13/af19a828-86c3-11e8-8553-a3ce89036c78_story.html?utm_term=.8322c9426d62 (poslední přístup 3.1.2019).

⁹³ Tim Hume, Hind Hassan, "Exkluzivní rozhovor s mužem, který světu odhalil podvodné fungování Cambridge Analytica", *Vice*, 21.3.2018, online:

<https://www.vice.com/cs/article/43bd3p/exkluzivni-rozhovor-s-muzem-ktery-svetu-odhalil-podvodne-fungovani-cambridge-analytica> (poslední přístup 3.1.2019).

⁹⁴ Scott Shane, Sheera Frenkel, "Russian 2016 Influence Operation Targeted African-Americans on Social Media", *New York Times*, 17.12.2018, online:

<https://www.nytimes.com/2018/12/17/us/politics/russia-2016-influence-campaign.html>

(poslední přístup 3.1.2019); "Google má prý důkazy, že ruští agenti utratili desetitisíce dolarů za dezinformace kolem voleb v USA", *Lidovky.cz*, 9.10.2017, online:

https://www.lidovky.cz/svet/google-ma-dukazy-o-zneuziti-svych-sluzeb-ruskem-pise-the-washington-post.A171009_134926_ln_zahranici_ele (poslední přístup 3.1.2019);

kampani šířené u nás záměrně cizí mocností? Nebo jde o české a slovenské projekty, na které Rusko nemá žádný organizační vliv?

Ačkoliv v poslední době vyvěrají na světlo světa další a další svědectví o reálném ruském vlivu v různých volbách či protestech od Pobaltí po Spojené státy, zejména skrze sociální sítě, jde o otázky nadmíru důležité. Na odpovědi totiž závisí, zda je pro Českou republiku hlavním problémem nízká mediální gramotnost obyvatelstva na jedné straně, případně snoubená s deziluzí a nespokojeností se stávajícím systémem a geopolitickým ukotvením České republiky na straně druhé (tudíž jevy čistě vnitrosociální), či zda je to podvratný vnější mocenský vliv, snažící se cíleně podřívát státní struktury a podporu obyvatelstva v ně.

MALÁ DISKURSIVNÍ ANALÝZA

Zkoumání diskursu „ruské dezinformační kampaně v České republice“

Cílem této kapitoly je identifikovat jaký diskurs se v České republice vyvinul v souvislosti s nárůstem zájmu o fenomén šíření dezinformací a konspiračních teorií po roce 2014. Budou představeny odhalené aspekty diskursu a prezentovány některé ilustrující příklady. Ty byly vybírány s ohledem na co možná nejsnazší ilustraci jednotlivých aspektů, i jejich zastoupení v různých společenských sférách, od novinářů a aktivistů, přes odbornou a bezpečnostní komunitu, až po politiky.

Jak již bylo nastíněno v úvodní kapitole k historickému kontextu, česká veřejnost (zejména odborná) se začala tématem dezinformací částečně zabývat již v průběhu roku 2014 v souvislosti s ruskou informační válkou vedenou proti Ukrajině. Debaty se vedly zejména kolem otázky zapojení ruské armády, dále pak kolem odpovědnosti za sestřelení malajsijského civilního Boeingu letu MH17. V obou situacích se Ruská federace nejen skrze své státní ruskojazyčná, ale i zahraničně orientovaná média pokoušela rozvířít určitou informační mlhu za použití mnoha matoucích konspiračních teorií, včetně použití falešných svědectví a dalších praktik.

PRORUSKÝ ŠTEML

V České republice se o dezinformacích na české půdě začalo významněji hovořit už v srpnu 2014, v souvislosti s činností serveru Aeronet.cz. S jednou z prvních zpráv o tomto webovém projektu přišel server Echo24, který ve článku „*Dokonale utajený server. Kdo vydává proruské zprávy v češtině*“ hovoří o tom, že web píše „*z nepokrytě ruského, tedy přesněji putinovského pohledu.*“ Echo24 dodává, že „[j]e pochopitelné, že Rusko chce změnit veřejné mínění na Západě, které je zejména po anexi Krymu k němu vesměs velmi kritické. Moskva do svého úsilí investuje nemalé prostředky.“⁹⁵

⁹⁵Vladimír Švehla, "Dokonale utajený server. Kdo vydává proruské zprávy v češtině", Echo24, 8.8.2014, online: <https://echo24.cz/a/i9gac/dokonale-utajeny-server-kdo-vydava-proruske-zpravy-v-cestine> (poslední přístup 3.1.2019).

Jednak tedy již v jednom z prvních článků byla Aeronetu přisouzena nálepka „proruského“ webu, jednak byla zodpovědnost za organizaci a financování webu přisouzena Ruské federaci.

Šlo o začátek trendu, který byl pro ustavený diskurs do budoucna naprosto centrální.

Do obecného povědomí se ovšem dezinformace v České republice dostaly až v listopadu 2014, opět v souvislosti se serverem Aeronet.cz. Ten zveřejnil dezinformaci, dle které republikové protesty proti prezidentu Miloši Zemanovi, známé také jako "červená karta pro Zemana", byly organizovány ambasádou Spojených států amerických v Praze. Dezinformace byla přitom posléze sdílena řadou českých politiků, a z dezinformací se stalo téma - velmi často s významnou „ruskou“ příchutí.

Již od počátku totiž bylo možné pozorovat, že se významná část novinářů, různých aktivistů a výzkumníků, a celkově občanské společnosti dívají na problematiku dezinformací a konspirací, které u nás produkují různé webové platformy, jakýmiisi ruskými brýlemi. Začátkem roku 2015 byl zveřejněn seznam 42 českých a slovenských dezinformačních webů slovenského učitele a aktivisty Juraje Smatany. Tento seznam byl pojmenován „42 českých a slovenských webů, které šíří ruské lži“.⁹⁶ Šlo o velmi významný počin, na který se do budoucna mnoho dalších aktivistů odkazovalo, seznam doplňovalo a opětovně jej publikovalo. V Českém prostoru se z něj stala na určitou dobu stálice, než vznikly seznamy jiné. Začalo se hovořit o tom, jak v Česku „ruské“, případně „proruské propagandě“ čelit.⁹⁷

V rámci tohoto označování je možné se setkat s řadou termínů, nikoliv jen „ruský“ a „proruský“. Řada aktérů tohoto diskursu preferovala používání spíše termínů „kremelský“, popřípadě „prokremelský“, v nemnoha případech „putinovský“ či „proputinovský“. Účelem preference těchto termínů byla snaha v diskusi o tématu rozlišovat Kreml a Rusko, potažmo Rusy. Důvody pro to byly ideologické, šlo

⁹⁶ Neznámý autor, "42 českých a slovenských webů, které šíří ruské lži", Echo24, 27.2.2018, online: <https://echo24.cz/a/isYwV/42-ceskych-a-slovenskych-webu-ktere-siri-ruske-lzi> (poslední přístup 3.1.2019).

⁹⁷ Někdy se objevují spíše termíny kremelská, případně prokremelská propaganda, což jsou termíny, které měly dát najevo, že propaganda nevychází od samotných Rusů, ale od jejich samolibých vládců v Kremlu.

zejména o to vztáhnout vinu za dezinformační kampaně konkrétně na kremelské vedení a úzký okruh prezidenta Vladimíra Putina, a nevinit z ní běžné Rusy, kteří byli považováni spíše za nevinné oběti režimu a domácí mediální masáže.⁹⁸

STOPY VEDOU DO RUSKA

Mnoho komentátorů, ale i analytiků a politiků navíc mělo za to, že za dezinformačními a konspiračními platformami v Česku stojí, ať už organizačně nebo finančně, ale rozhodně přímo, Ruská federace, a že jde tudíž o projekt ruských tajných služeb.

Od politického komentátora Martina Fendrycha například zaznělo, že u ruského (dez)informačního vlivu v Evropě

„[n]ejde jen o ruské vysílání v angličtině. V jednotlivých zemích pracují internetové servery, které jsou jakoby samostatné, s vysokou pravděpodobností ovšem buď placené, nebo dotované z Ruska. Peníze do nich tečou velmi komplikovaně, těžko je vystopovat.“⁹⁹ Podle něj dále „[d]omácí zpravodajci mluví o tom, že pražská ambasáda Ruska zaměstnává tolik lidí (okolo 140), protože má na starosti propagandu v celé EU. A brněnský konzulát se soustředí na propagandu v Česku.“

Podobné informace údajně měli i lidé z prostředí diplomacie a zpravodajských služeb. Ti měli serveru Neovlivní o ruské propagandě v České republice sdělit, že

„[n]a tom si [Rusové] dávají skutečně záležet, investují do toho velké peníze.“¹⁰⁰

A podobný narativ byl užíván i v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky na debatě s názvem „*Jak porazit kremelskou dezinformační kampaň?*“, kterou pod

⁹⁸ vlastní zdroj.

⁹⁹ Martin Fendrych, "EU, Česko a ruská propaganda: Putin zná slabiny demokracie", *Aktuálně.cz*, 20.3.2015, online: <https://nazory.aktualne.cz/komentare/eu-cesko-a-ruska-propaganda-putin-zna-slabiny-demokracie/r~3e7f3da8ce6111e485d7002590604f2e/> (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁰⁰ Sabina Slonková, Simona Holecová, "Roční otisk ruské stopy v České republice", *Neovlivní.cz*, 20.6.2016, online: <http://neovlivni.cz/rocní-otisk-ruske-stopy-v-ceske-republice/> (poslední přístup 3.1.2019).

záštitou poslankyně Heleny Langšádlové za účasti mj. poslance Ivana Gabala pořádal za poměrně velkého mediálního zájmu think-tank Evropské hodnoty.¹⁰¹

Nešlo přitom v žádném případě pouze o politické komentátory, novináře či aktivisty, ale tento narativ pronikl i do vrcholných pater české politiky. Ministr obrany Martin Stropnický například v jedné diskusi prohlásil, že

„Ruská federace utrácí neuvěřitelné částky na dezinformační kampaň po celé západní Evropě a jsou pro to naprosto hmatatelné důkazy,“

a později dodal, že

„na našem území funguje 30 serverů, které šíří ruskou propagandu.“¹⁰²

Ačkoliv je možné si toto vykládat jako dvě věci, které spolu nemusí souviset, ve způsobu mediálního pokrytí této debaty je možné pozorovat, že někteří novináři mezi nimi vidí pojítko, a tyto dvě věty (na podobné téma, ovšem pronesené zhruba 15 minut od sebe) uvádí v rámci jedné citace.¹⁰³

A ostatně podobně mluvil i ředitel české Bezpečnostní informační služby (BIS), kdy na otázku redaktora

„V jakém prostředí si Rusko v ČR nejčastěji buduje své (dez)informační struktury?“

odpověděl

„[j]ak už jsem zmiňoval, asi nejlépe je to patrné na rostoucím počtu takzvaných zpravodajsko-informačních webů.“¹⁰⁴

¹⁰¹ „Jak porazit kremelskou dezinformační kampaň“, Think-tank Evropské hodnoty, únor 2016, online: <https://www.evropskehodnoty.cz/akce/jak-porazit-kremelskou-dezinformacni-kampan/> (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁰² Václav Moravec, "Otázky Václava Moravce: Bezpečí, nebezpečí a síla strachu", Česká televize, 27.11.2016, online: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1126672097-otazky-vaclava-moravce/216411030501127/> (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁰³ Markéta Červenková, "V Česku funguje 30 serverů, které šíří ruskou propagandu, říká Stropnický", Lidovky.cz, 27.11.2016, online: https://www.lidovky.cz/domov/v-cechach-funguje-30-serveru-ktere-siri-ruskou-propagandu-rika-stropnicky.A161127_125748_ln_domov_ele (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁰⁴ Robert Břešťan, "Exkluzivní rozhovor s ředitelem české kontrarozvědky BIS. Dezinformace, propaganda a ruský vliv v Česku", Hlídací Pes, 6.6.2017, online: <https://hlidacipes.org/exkluzivni->

V tomto duchu se vyjadřuje i výroční zpráva BIS za rok 2014 (verze pro veřejnost, vydaná v roce 2015). Zpráva tvrdí, že

„Rusko dlouhodobě buduje v Česku vlivové a propagandistické struktury, jejichž cílem je prosazovat a chránit ruské ekonomické a politické zájmy na úkor zájmů Česka a potažmo NATO a EU. (...) Spektrum nástrojů ruské propagandy v Česku začíná u ideologicky manipulovaných občanů, kteří nevědomě podporují ruské propagandistické úsilí a končí u profesionálů, kteří s Rusy spolupracují vědomě. (...) Zásadní vliv na české publikum měly a mají české proruské orientované organizace či jednotlivci a jejich webové projekty, které ruské názory a argumenty českému publiku přetlumočí či podsunou a následně potvrzují kruhem takovým způsobem, že se běžný občan může domnívat, že nepřijímá ruské ideje, nýbrž názory a přesvědčení českých spoluobčanů.“¹⁰⁵

Tvrdí tedy, že Rusko v Česku buduje propagandistické struktury, které se opírají jak o ideologicky manipulované a nevědomé spolupracovníky (bez přiblížení jak tato manipulace probíhá), tak o profesionály spolupracující vědomě (bez přiblížení, jak tato profesionální a vědomá spolupráce vypadá), a že klíčové jsou v tomto ohledu české proruské servery (které mají zavedený ustálený systém konspirace ruských zdrojů informací).

Stejně tak výroční zpráva BIS za rok 2015 (verze pro veřejnost, vydaná v roce 2016) zmiňuje, že

„[c]ílem ruského informačního působení v českém prostoru v roce 2015 bylo zejména: a) oslabení informačního potenciálu země (utajená infiltrace českých médií, internetu a masivní produkce ruské státem řízené distribuce propagandy a dezinformací); (...) c) ovlivnění vnímavosti a myšlení českého publika a oslabení vůle společnosti k odporu či konfrontaci (informační a dezinformační zahlcení publika, relativizace pravdy a objektivit, prosazení motta „všichni lžou“); (...) e) narušování vnitřní soudržnosti a

[rozhovor-s-reditelem-ceske-kontrarozvedky-bis-o-dezinformacich-propagande-a-ruskem-vlivu-v-cesku/](#) (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁰⁵ Bezpečnostní informační služba, Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2014 (Praha, 4.9.2015).

akceschopnosti NATO a EU (pokusy o subverzi českopolských vztahů, dezinformace a poplašné informace očerňující USA a NATO, dezinformace vytvářející virtuální hrozbu války s Ruskem); f) poškození pověsti Ukrajiny a její mezinárodní izolace (zapojením českých občanů a organizací do Ruskem skrytě řízených vlivových operací na Ukrajině či proti ní),“¹⁰⁶

a tedy, že dezinformační působení je centrálně organizováno a řízeno Ruskou federací, a to samé potvrdila i ve své výroční zprávě za rok 2016.

I Bezpečnostní informační služba tudíž v letech 2015-2017 (dle data vydání výročních zpráv) zastávala toto stanovisko.

V reakci na tento údajný ruský vliv v České republice také v rámci think-tanku Evropské hodnoty vznikl projekt známý jako Kremlin Watch.

Ten se zpočátku zaměřoval zejména na monitoring českých dezinformačních webů a na pravidelné bázi vyvracel dezinformace na nich nalezené (tzv. fact-checking), přičemž své výsledky dále předával týmu StratCom EAST.¹⁰⁷ Zároveň postupně začal pracovat na analýzách české tzv. „dezinformační scény“ a zkoumání ruského vlivu v ČR. Kremlin Watch byl schopný velmi dobře organizovat veřejné i uzavřené expertní debaty a mezinárodní konference na téma ruského vlivu na Západě, s dosahem na řadu významných politiků, představitelů bezpečnostních složek i ostatní bezpečnostní komunity a novinářů, přičemž rozšířil svůj zájem na celé spektrum tzv. hybridních hrozeb ze strany Ruské federace, a dále se profiluje směrem prosazování zvýšené Západní odolnosti, nižší zranitelnosti a menší závislosti na Ruské federaci.

MOŽNÁ NE RUSOVÉ, ALE JISTĚ KAMPAŇ

Řada aktérů se každopádně pokoušela mezi dezinformačními weby a Ruskou federací nedělat jasné rovnítko. Mnohdy byla situace interpretována mírněji. Hovořilo se například o spojencích a sympatizantech Ruské federace. I tendence mluvit spíše o proruské či prokremelské propagandě, než o ruské a kremelské,

¹⁰⁶ Bezpečnostní informační služba, *Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2015* (Praha, 1.9.2016).

¹⁰⁷ Ten byl zřízen při Evropské službě pro vnější činnost za účelem zmírňování následků ruských operací v mediálním prostoru ve východní Evropě a k vlastní unijní strategické komunikaci v těchto regionech. Součástí činnosti byl i sběr dezinformací z ruských médií a několika států EU či Východního partnerství, jejich vzájemné srovnávání, analýza a publikování výsledků v rámci newsletteru „Disinformation revue.“

dávají tušit, že řada aktérů se pokoušela Ruskou federaci a dezinformační weby nespojovat jinak než ideologickou linkou.

I tato ideologická linka, ostatně, často chyběla, a autoři mnohdy ani nepoukazovali na údajně proruskou orientaci těchto projektů, nýbrž se pokoušeli držet v analýzách a komentářích při zemi, oproti svým radikálnějšími kolegům.

Ve značné části textů, které se problematikou těchto serverů zabývaly, se ovšem objevují tvrzení, která napovídají, že jde pouze o pokus o korektnost místo přesvědčení. V mnoha výstupech je uvedeno, že tyto servery mají nějaký společný cíl, podílí se na nějaké [dezinformační] kampani, a autoři tím tudíž implicitně říkají, že weby jsou součástí nějakého většího organizovaného projektu.

To dává tušit nějakou vnější konspiraci. Vedle tvrzení, že cílem těchto webů, popřípadě této dezinformační kampaně, je podkopat důvěru občanů v západní směřování Česka a západní instituce, se objevují i tvrzení, že cílem je snížit morálku, vnést zmatek do veřejné debaty a vytvořit prostředí nedůvěry a nejistoty, kdy nikdo nevěří ničemu, neboť „nic není pravda a všechno je možné.“ Při tomto výkladu jde přitom o odkaz na novináře a odborníka na ruskou propagandu Petera Pomerantseva, který takto nazval svou knihu o vysílání ruské mezinárodní televizní stanice Russia Today (dnes RT). Pomerantsev ve své knize představuje tezi, že právě vyvolání pocitu neexistence pravdy, a tedy vytvoření společenské apatie, je cílem ruské dezinformační kampaně v Rusku i ve světě.¹⁰⁸

Analytička Ivana Smoleňová, autorka jednoho z prvních výzkumů na téma dezinformačních webů v Česku a Slovensku, například v rozhovoru tvrdí, že cílem je

„přesvědčit že pravda neexistuje.“¹⁰⁹

Podobně novinář Ondřej Kundra, jehož práce se významně točí okolo ruského vlivu v České republice, tvrdí, že

¹⁰⁸ Miriam Elder, " 'Nothing Is True and Everything Is Possible,' by Peter Pomerantsev", *New York Times*, 25.11.2014, online: <https://www.nytimes.com/2014/11/30/books/review/nothing-is-true-and-everything-is-possible-by-peter-pomerantsev.html> (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁰⁹ Ivana Smoleňová, interview u Daniely Drtinové, "Cíl ruské propagandy? Že pravda neexistuje, říká analytička", *DVTV*, 23.6.2015, online: <https://video.aktualne.cz/dvtv/cil-ruske-propagandy-ze-pravda-neexistuje-rika-analyticka/r~56783a8c19b011e5b1d8002590604f2e/> (poslední přístup 3.1.2019).

„[c]ílem dezinformačních webů je šíření dezinformací a chaosu a podpory politických subjektů využívajících obav obyvatel kolem migrační krize a chtějících nás vytrhnout ze západních demokratických struktur. Zároveň je jejich cílem oslabovat prokremelsky pozici Sobotkovy vlády.“¹¹⁰

Výzkum veřejného mínění think-tanku Evropské hodnoty s názvem „Dopady dezinformačních operací v České republice“ pak v komentáři ke zjištění, že 48,3 % respondentů by preferovalo geopolitickou pozici České republiky mezi Východem a Západem, spíše než na Západě nebo na Východě, uváděl, že

„[s]amozřejmě pro tyto výsledky existují různé příčiny (...), přesto si myslíme, že pozice „mezi“ odpovídá cílům prokremelských dezinformačních kampaní a jejich podvratnému narativu: „Nevěřte nikomu. Když ne Rusku, tak ani Západu.“ Právě na tuto skupinu je dezinformačními operacemi mířeno,“¹¹¹

což pravděpodobně reflektuje představy autorů o celkové problematice.

VŠE PODLE PLÁNU

Dalším zajímavým, i když ne příliš častým argumentem používaným v rámci diskursu je vidění určitého počinu jako počinu odpovídajícímu „schématům ruské dezinformační kampaně“. Tento termín naznačuje, že původce dezinformací je šířil stejnými metodami a se stejnými cíli, jaké jsou údajně standardně používány dezinformátory Ruské federace. Netvrdí nutně, že Ruská federace je zapojená, nicméně rozhodně poukazuje minimálně na inspiraci a zlý úmysl.

„Zdá se, že se někdo cíleně snaží vyhledávat sebemenší chyby, které Česká televize udělala, a vystupuje zcela v souladu s doktrínou ruské propagandy,

¹¹⁰ (přibližná citace) Ondřej Kundra, interview v pořadu Svět na hraně, " Proruské weby se snaží oslabovat Sobotku a působit Čechům v hlavách chaos", *Aktuálně.cz*, 22.3.2016, online: <https://video.aktualne.cz/svet-na-hrane/proruske-weby-se-snazi-oslabovat-sobotku-a-pusobit-cechum-v/r~f97dfb7aef8111e5ae64002590604f2e/> (poslední přístup 3.1.2019).

¹¹¹ Jakub Janda, Markéta Blažejovská, Jakub Vlasák, "Dopady dezinformačních operací v České republice", Think-tank Evropské hodnoty, 12.9.2016, online: <https://www.evropskehodnoty.cz/wp-content/uploads/2016/09/Dopady-dezinforma%C4%8Dn%C3%ADch-operac%C3%AD-v-%C4%8Cesk%C3%A9-republice.pdf> (poslední přístup 3.1.2019).

kteřá říká nemusíte věřit Kremlu, ale byli bychom rádi, kdybyste nevěřili vůbec nikomu,“

tvrdil Michal Kubal, šéf zahraniční redakce ČT, jako host na jedné z občanských diskuzí.¹¹²

„Celkově tak můžeme říci, že We Are Here At Home .com funguje dle schématu ruské dezinformační kampaně. Snaží se o polarizaci veřejného mínění, eskalaci názorového konfliktu ve společnosti a rovněž podkopává důvěru k vládám a k institucím. Oblíbeným terčem je rovněž Česká televize a Policie ČR,“

napsal ve své analýze zmíněné facebookové dezinformační platformy aktivista Roman Máca.¹¹³

NA INTERNETU NEBEZPEČNO

Poměrně dramatickým narativem byla prezentace dezinformačních kampaní v Česku (takřka zpravidla ze strany Ruska) jako významné bezpečnostní hrozby. Kromě vágních a nerozvedených tvrzení, že Čechy ohrožuje ruská propaganda,¹¹⁴ došlo v několika případech k poměrně významnému neklidu a poplašnosti s ohledem na potenciální či domnělý vliv na integritu či demokratické instituce státu. Ještě poněkud marginálním příkladem byly zprávy hovořící o snaze ruské propagandy rozeštvat Čechy a Moraváky podporou moravského nacionalismu,¹¹⁵ mnohem větší pozornosti se ovšem dostalo zprávám, která varovaly před možností, že ruské dezinformační kampaně budou ovlivňovat průběh voleb.

Ivan Gabal měl údajně prohlásit, že

¹¹² Robert Břešťan, "Michal Kubal: Česká televize je pod brutálním tlakem. Kvůli Rusku", *Hlídací pes*, 5.4.2015, online: <https://hlidacipes.org/michal-kubal-ceska-televize-je-pod-brutalnim-tlakem-kvuli-rusku/> (poslední přístup 3.1.2019).

¹¹³ Roman Máca, "Když se lži o migraci vyrábějí jako v továrně", *Hlídací Pes*, 16.8.2016, online: <https://hlidacipes.org/kdyz-se-lzi-o-migraci-vyrabeji-jako-v-tovarne/> (poslední přístup 3.1.2019).

¹¹⁴ Jaroslav Šimáček, "„Ruské tanky budou v Praze.“ Experti: Čechy i Slováky ohrožuje propaganda", *Blesk.cz*, 9.6.2016, online: <https://www.blesk.cz/clanek/zpravy-politika/399818/ruske-tanky-budou-v-praze-experti-cechy-i-slovaky-ohrozuje-propaganda.html> (poslední přístup 3.1.2019).

¹¹⁵ "Ruská propaganda se snaží rozeštvat Čechy a Moraváky", *TN.cz*, 23.3.2015, online: <http://tn.nova.cz/clanek/ruska-propaganda-se-snazi-rozestvat-cechy-a-moravaky.html> (poslední přístup 3.1.2019).

„existuje scénář sesazení stávající české vlády, jenž má vést prezidenta ke jmenování nového kabinetu bojkotujícího další prodlužování protiruských sankcí.“¹¹⁶

Dále například tvrdil, že po volbách do Poslanecké sněmovny, které měly být údajně ovlivněny tzv. kauzou Lithium, prohlásil, že

„země je pod hybridními útoky, ruské dezinformace nám zjevně ovlivnily volby a pokračuje to dál i k prezidentským volbám.“¹¹⁷

Před přímou volbou prezidenta začátkem roku 2018 pak obavy z ovlivňování voleb dezinformacemi šířenými médii pod taktovkou ruských tajných služeb vznesl hlavní protikandidát Miloše Zemana, Jiří Drahoš.¹¹⁸ Jeho obavy vyvracel jak tehdejší premiér Bohuslav Sobotka, tak BIS.¹¹⁹

JSME VE VÁLCE!

V souvislosti s tím ovšem existuje ještě dramatičtější slovník. V řadě případů se totiž hovoří o tzv. informační válce, která má být ze strany Ruska proti České republice a celému Západu vedena. Dá se říci, že jde o vrchol radikálnosti diskursu, jehož cílem již není pouze poukazovat a zkoumat problém a jeho případné vazby na cizí moc. Netřeba nejspíš detailně popisovat, že válečný slovník je vysoce atraktivní a módní, ovšem může být i značně znepokojující, mít mobilizační potenciál, a jednoznačně taktéž ustavovat nepřítel, který proti nám útočí a jímž jsme ohrožení.

Analytici think-tanku Evropské hodnoty tak kupříkladu tvrdili, že

¹¹⁶ Jan Vávra, "S propagandou Kremlu je třeba bojovat všemi prostředky, prohlásil Gabal", E15, 29.2.2016, online: https://www.e15.cz/domaci/s-propagandou-kremlu-je-treba-bojovat-vsemi-prostredky-prohlasil-gabal-1275402?fb_comment_id=805307966241587_1295420590563653 (poslední přístup 3.1.2019).

¹¹⁷ Lubomír Světnička, "Česko je pod palbou, ale nikdo proti nepříteli nebojuje, varuje Gabal", iDnes.cz, 10.12.2017, online: https://zpravy.idnes.cz/gabal-rozhovor-nato-hybridni-rusko-putin-obrana-armada-zeman-p5x-/zpr_nato.aspx?c=A171208_202918_zpr_nato_inc (poslední přístup 3.1.2019).

¹¹⁸ Robert Břešťan, "Jiří Drahoš: Obávám se ruského vlivu na české prezidentské volby", Hlídací Pes, 1.12.2017, online: <https://hlidacipes.org/jiri-drahos-obavam-se-ruskeho-vlivu-ceske-prezidentske-volby/> (poslední přístup 3.1.2019).

¹¹⁹ "Drahoš se obává, že volby ovlivňují zahraniční tajné služby. Kontrarozvědka to popřela", Lidovky.cz, 1.12.2017, online: https://www.lidovky.cz/domov/volby-ovlivnuji-zahranicni-tajne-sluzby-boji-se-drahos-sobotka-slibil-prosetreni.A171201_101945_ln_domov_ELE (poslední přístup 3.1.2019).

„Liberální demokratické společnosti v Evropě už třetí rok čelí organizované a Ruskou federací štědře dotované informační válce vedené prostřednictvím šíření lživých a zavádějících informací. Cílem je vyvolávání zmatení a podkopat důvěru veřejnosti ve vlastní demokratické instituce a svobodná média,“¹²⁰

Europoslanec Jaromír Štetina byl taktéž velmi přímý:

„Jsme ve stavu války s Ruskem, a tím my myslím občané EU. Nejsou tu žádné bomby, tanky, raketové střely, ale jsme ve válce, protože tohle je hybridní válka. A dezinformace jsou součástí této hybridního války.“¹²¹

Velmi explicitní byl v tomto ohledu František Vrabel, CEO analytické společnosti Semantic Visions:

„V ČR je 8-10% textů na internetu, které můžeme hodnotit jako součást nepřátelské dezinformační kampaně či propagandy. Mírně to narůstá. (0:42) Za dezinformační mašinérií stojí Kreml, je to oficiální součást bezpečnostní strategie Ruska, informační válka v tom hraje důležitou roli. Vazby těch dezinformačních webů na Rusko jsou jednoduše dohledatelné. Jsou tu desítky ruských zpravodajských důstojníků, kteří řídí přebírání zpráv z těchto webů a řídí distribuci na sociální sítě, ve spolupráci se stovkami našich lidí, kteří mají ideologické důvody k šíření ruských dezinformací.“¹²²

AGENT, ŠAMPION, LOUTKA A IDIOT

Mohl by to být začátek dobrého vtipu. Nicméně jde o termíny, kterými byly častovány různé osoby, které se dostávaly do hledáčku v souvislosti s jejich

¹²⁰ Johana Grohová, Viktor Derka, "Právní nástroje boje proti dezinformační kampani: evropské zkušenosti", *Think-tank Evropské hodnoty*, 18.9.2016.

¹²¹ "Jsme ve válce, vyhlásilo ji Rusko, citují zahraniční média českého politika. Zaujalo i centrum proti dezinformacím", *EuroZprávy.cz*, 2.2.2017, online: <https://eurozpravy.cz/zahranicni/eu/181337-jsme-ve-valce-vyhlasilo-ji-rusko-cituji-zahranicni-media-ceskeho-politika-zaujalo-i-centrum-proti-dezinformacim/> (poslední přístup 3.1.2019).

¹²² "Dezinformace se šíří jako rakovina, varoval generál Pavel. Podle Romancova je třeba bránit „digitální hranice“, *Česká televize*, 12.12.2018, online: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2677772-dezinformace-se-siri-jako-rakovina-varoval-general-pavel-podle-romancova-je-treba?fbclid=IwAR2dPXHaH8XaZUXfqZllS4j0MR8oxlz9HwUcqnjar3QnGyqJ31YR4mbPoRM> (poslední přístup 3.1.2019)

údajnými sympatiemi vůči Kremlu, popřípadě jejichž činnost měla údajně být Kremlu užitečná. Těmto lidem se nevyhnuly nálepky: Jiří Vyvadil, bývalý senátor a zakladatel spolku Přátelé Ruska v České republice, bývalý prezident České republiky Václav Klaus, bývalý premiér Jiří Paroubek předseda ultrapravicové politické strany Národní demokracie a antisemita Adam B. Bartoš byli označení za uctíváče Kremlu a ruské agenty.¹²³ Server Neovlivní, který se od začátku roku 2015 věnoval mj. takzvané „ruské stopě“ v České republice, pak sestavil „Žebříček Čechů, kteří slouží Putinovi.“ V něm se objevila jména jako ministr průmyslu a obchodu Sobotkovy vlády Jan Mládek, jeho někdejší předchůdce Vladimír Dlouhý, europoslanec Miloslav Ransdorf, vydavatel zpravodajského serveru Parlamentní listy Michal Voráček, již zmíněný Jiří Vyvadil a Václav Klaus, poslanec Jiří Foldyna, stranický předseda Vojtěch Filip nebo bývalý hradní vicekancléř Václava Klause a vydavatel konspiračního a dezinformačního serveru Protiproud Petr Hájek.¹²⁴ Řady těchto lidí byly v rámci diskursu do budoucna rozšiřovány o různé novináře, aktivisty a politiky.

Byly jim přisouzeny termíny jako „roztleskávači kremelské propagandy“, „pátá kolona Kremlu“, „trojští koně“, „putinofilové“, „Putinovi agenti“ či „užiteční idioti Kremlu“.¹²⁵

¹²³ Jan Gebert, "Ruští agenti v Česku. O co jde uctíváčům Kremlu", *Týden.cz*, 14.10.2014, online: <https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/rusti-agenti-v-cesku-o-co-jde-uctivacum-kremlu-321145.html> (poslední přístup 3.1.2019).

¹²⁴ "Desítka Čechů, kteří slouží Putinovi", *Neovlivní.cz*, 10.5.2015, online: <https://neovlivni.cz/zebricek-cechu-kteri-slouzi-putinovi/> (poslední přístup 3.1.2019).

¹²⁵ Jiří Leschtina, "Marek Wollner: Na Českou televizi útočí roztleskávači kremelské propagandy", *Aktuálně.cz*, 16.2.2016, online: <https://nazory.aktualne.cz/rozhovory/marek-wollner-na-ceskou-televizi-utoci-roztleskavaci/r~f883d3f6d3e411e5a0ca0025900fea04/> (poslední přístup 3.1.2019); Jakub Janda, "Jsme Západ, tak se tak chovejme", *Think-tank Evropské hodnoty*, 24.3.2015, online: <https://www.evropskehodnoty.cz/jsme-zapad-tak-se-tak-chovejme/> (poslední přístup 3.1.2019); Renata Kalenská, Ondřej Čihák, "Diplomat Kolář: Migrace, poslední hit ruské propagandy", *Český rozhlas Plus*, 17.2.2016, online: <https://plus.rozhlas.cz/diplomat-kolar-migrace-posledni-hit-ruske-propagandy-6542729> (poslední přístup 3.1.2019); Jan Singer, "Prezident Zeman je trojským koněm Ruska, tvrdí think-tank. Normalizační žvásty, reagoval Ovčáček", *Aktuálně.cz*, 28.7.2016, online: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/prezident-zeman-je-ruskym-trojskym-konem-tvrdi-think-tank-no/r~912c124c54bb11e682470025900fea04/> (poslední přístup 3.1.2019); Roman Máca, "Ruská pátá kolona v pořadu Máte slovo", *iDnes Blog*, 2.6.2017, online: <https://maca.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=607172&setver=touch> (poslední přístup 3.1.2019); Jan Gazdík, "Lži, dezinformace a "užiteční idioti". Ve válce s Ruskem už dávno jsme, varují bezpečnostní experti", *Aktuálně.cz*, 12.10.2017, online: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/evropsky-parlament/lzi-dezinformace-ci-socialni-media-maji-stejny-bojovy-ucinek/r~4c280eeaa82411e7a9d00025900fea04/> (poslední přístup 3.1.2019); Petr Kolář, rozhovor s Emou Smetanou, "Zeman se chová jako Putinův agent, Rusko ho využívá pro

Think-tank Evropské hodnoty od roku 2016 vydával anglickojazyčný newsletter zaměřený na českou a západní bezpečnostní komunitu, v němž porota složená z mezinárodních odborníků na ruskou propagandu na více-méně pravidelné bázi vybírala tzv. Putinverstehera týdne (volně přeloženo z němčiny jako Putinův spřízněnc, název později změněn na Putnova šampiona týdne). Šlo o anti-ocenění, které bylo udělováno významnějším osobnostem (zejména na mezinárodní scéně) jež dle poroty šly na ruku zájmům Ruska, tedy proti zájmům liberálně-demokratického světa. Zmíněné osobnosti byly taktéž mnohdy častovány termíny jako „Putnova loutka“ či „užitečný idiot“.¹²⁶ Ve veřejné debatě se zároveň objevovalo jistý odlidštěný termín „nástroj“- Kremlu, ruské propagandy apod. - který byl používán k označení takových osobností.¹²⁷

CO DĚLAT?

Z hlediska navrhovaných i realizovaných reakcí na fenomén dezinformací v rámci tohoto diskursu šlo, s ohledem na někdy použitou radikální rétoriku možná překvapivě, ve většině případů o poměrně mírná doporučení, zaměřená směrem k občanské společnosti, médiím a nevládním organizacím, stejně jako vládám, úřadům a bezpečnostním složkám, a zřídka kdy překračující rámec současného společensko-právního pořádku. Stejně tak umírněná a bezpečně v těchto mantinelech zůstala i uskutečněná opatření. Blíže se na ně zaměřím při zkoumání sekuritizace, ovšem i zde je potřeba zmínit návrhy na „obranu“, zejména s ohledem na následující podkapitulu věnující se státní sféře. Informace uvedené zde se budou v části zaměřené na sekuritizaci částečně opakovat.

domácí propagandu, tvrdí Kolář", *DVTV*, 21.11.2017, online: <https://video.aktualne.cz/dvtv/zeman-se-chova-jako-putinuv-agent-rusko-ho-vyuziva-pro-domac/r~8691186ece1d11e7ad1e0cc47ab5f122/> (poslední přístup 3.1.2019);

Veronika Sedláčková, Ondřej Čihák, "Parlament se dostal do role užitečného idiota. Posloužili jsme ruským zájmům, tvrdí bývalý poslanec Gabal", *iRozhlas.cz*, 27.11.2017, online:

https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/parlament-dezinformace-memorandum-kauza-lithium-vysledek-volby-rusko-zajmy_1711271810_mis (poslední přístup 3.1.2019);

Johana Hovorková, "Václav Klaus ml. už zase slouží Rusku. Přesně podle linie páté kolony", *Forum24*, 27.8.2018, online: <http://forum24.cz/vaclav-klaus-ml-uz-zase-slouzi-rusku-presne-podle-linie-pate-kolony-2/> (poslední přístup 3.1.2019).

¹²⁶ "Kremlin Watch Briefing", *Kremlin Watch*, online: <https://www.kremlinwatch.eu/> (poslední přístup 3.1.2019).

¹²⁷ Petr Kolář, rozhovor s Emou Smetanou, "Zeman se chová jako Putinův agent, (...)" online: <https://video.aktualne.cz/dvtv/zeman-se-chova-jako-putinuv-agent-rusko-ho-vyuziva-pro-domac/r~8691186ece1d11e7ad1e0cc47ab5f122/> (poslední přístup 3.1.2019).

V oblasti doporučení jak se v českém prostředí problematice „dezinformačních operací cizích mocí“¹²⁸ stavět se významně realizoval zejména think-tank Evropské hodnoty, který byl zároveň přítomen jako odborný poradce při formulaci některých důležitých bezpečnostních dokumentů České republiky. Žádný jiný aktér se ani zdaleka takto významně neangažoval.

Think-tank Evropské hodnoty vytvářel doporučení ve dvou směrech - k vládě a státním orgánům (kde byl prakticky jediný činný veřejně viditelný nevládní aktér), a pak směrem k médiím, nevládním organizacím a občanské společnosti.

Směrem k vládě (popřípadě, u mezinárodně orientovaných doporučení, vládám) doporučoval zejména uznání dezinformačních operací cizích mocností jako reálné hrozby v relevantních dokumentech. Posléze mapování a monitorování zdrojů dezinformací ve státě, entit, které za nimi stojí, a jejich případné propojení, a vytváření znalostí a schopností k rychlé a účinné reakci v případě dezinformační operace (ve smyslu strategické komunikace). Za tím účelem měl stát spolupracovat s nevládním sektorem. Pro vybudování či zvýšení schopností státu reagovat na dezinformační operace (a jiné hybridní hrozby) měl stát vybudovat speciální pracoviště.¹²⁹ Pravděpodobně nejradikálnějším doporučením bylo umožnění státu cenzurovat publikace obsahující krom dezinformací například hate speech - podle přesně daných, specifických a transparentních pravidel, užití stávajících právních nástrojů, a s možností původců obsahu bránit se proti rozhodnutí.¹³⁰ Stát měl jinak směřovat svou pozornost směrem k posilování mediální gramotnosti obyvatelstva, ochranu postavení veřejnoprávních médií, či budování loajality ruskojazyčné komunity.¹³¹

¹²⁸ Jakub Janda, "Doporučení pro budoucí českou strategii proti systematickým dezinformačním operacím cizích mocností", Think-tank Evropské hodnoty, 7.6.2016, online: <https://www.evropskehodnoty.cz/wp-content/uploads/2016/06/Doporu%C4%8Den%C3%AD-pro-budouc%C3%AD-%C4%8Deskou-strategii-proti-systematick%C3%BDm-dezinforma%C4%8Dn%C3%ADm-operac%C3%ADm-ciz%C3%ADch-mocnost%C3%AD.pdf> (poslední přístup 3.1.2019).

¹²⁹ Jakub Janda, "Doporučení pro budoucí českou strategii proti systematickým dezinformačním operacím cizích mocností", Think-tank Evropské hodnoty, 7.6.2016.

¹³⁰ Klára Votavová, Jakub Janda, "Making online platforms responsible for news content", *Think-tank Evropské hodnoty*, 25.7.2017.

¹³¹ Jakub Janda, "Doporučení pro budoucí českou strategii proti systematickým dezinformačním operacím cizích mocností".

Směrem k médiím, nevládním organizacím a občanské společnosti šlo především o rozkrývání dezinformačních aktivit a jejich původců, zbavovat je kredibility, šířit povědomí o problematice a podporovat mediální gramotnost a kvalitní žurnalistiku, a kritizovat významné osobnosti společenského života, jež s dezinformačními projekty spolupracují a propůjčují jim důvěryhodnost, stejně jako inzery reklam na webových stránkách původců dezinformací, jež jim poskytují zdroj financí.¹³² Pochopitelně v občanské sféře existovala řada jiných doporučení reagujících na dezinformace, nebyly však součástí tohoto diskursu.

Radikální návrhy se objevovaly pouze výjimečně, například ze strany poslance Ivana Gabala, podle nějž je

„nutné s jeho [Ruské federace] propagandou bojovat všemi dostupnými prostředky – mazat příspěvky, blokovat internetové účty i přistupovat k soudním opatřením,“ uvedl předseda podvýboru pro obrannou a bezpečnostní politiku za KDU-ČSL Ivan Gabal.¹³³

PROLNUTÍ DO STÁTNÍ SFÉRY

Výše rozebrané atributy ruského dezinformačního diskursu v ČR, včetně doporučení pro reakci a minimalizaci dopadů dezinformací na fungování státu a veřejnost se promítly do řady významných dokumentů české vlády a úřadů.

Kupříkladu Audit národní bezpečnosti uvádí, že

„[s]tátním projevem působení cizí moci je (...) propaganda a šíření dezinformací jako prostředek informační války, kterou se cizí mocnosti pokouší ovlivňovat stát v oblasti řízení a využívání komunikačních a informačních kanálů nebo technologií, jejichž prostřednictvím působí na veřejné mínění“.¹³⁴

¹³² Jakub Janda, "Šest praktických kroků jak ubránit českou demokracii před bažinou konspirátorů", *Think-tank Evropské hodnoty*, 18.8.2016; Klára Votavová, Jakub Janda, "Making online platforms responsible for news content".

¹³³ Jan Vávra, "S propagandou Kremlu je třeba bojovat všemi prostředky, prohlásil Gabal", *E15*, 29.2.2016, online: https://www.e15.cz/domaci/s-propagandou-kremlu-je-treba-bojovat-vsemi-prostredky-prohlasil-gabal-1275402?fb_comment_id=805307966241587_1295420590563653 (poslední přístup 3.1.2019).

¹³⁴ Ministerstvo vnitra ČR, *Audit národní bezpečnosti*, (Praha, 2016), str. 50.

Bezpečnostní informační služba si všímá „ruského informačního působení“ ve zprávách za roky 2014, 2015 a 2016, což bylo podrobněji popsáno výše.

I Vojenské zpravodajství s těmito závěry souznělo, a ve výroční zprávě za rok 2015 uvedlo, že

„[p]ro činnost cizích zpravodajských služeb vzrostl význam šíření informací prostřednictvím internetových projektů a sociálních sítí. Ve výraznější míře se prosazovalo ovlivňování cílového publika cestou informačních a psychologických operací s využitím různých nevládních a neziskových organizací a projektů mnohdy s neidentifikovatelnými sponzory.“¹³⁵

Pravděpodobně nejviditelnějším novým opatřením proti dezinformačním operacím (a dalším hybridním hrozbám) se stalo Centrum proti terorismu a hybridním hrozbám (CTHH), které bylo ustaveno v roce 2017 při Ministerstvu vnitra. Jako důvod k založení Ministerstvo uvádí

„doporučení, které vychází z předběžných závěrů několika kapitol Auditů národní bezpečnosti, který různé druhy hybridních hrozeb, mimo jiné i terorismus a další formy radikalizace nebo vlivové a dezinformační kampaně ze zahraničí hodnotí jako závažnou hrozbu pro vnitřní bezpečnost státu (...).“

Do čela CTHH byla jmenována Eva Romancová. Ta v jednom rozhovoru prohlásila:

„od demokratického státu se dnes bude vyžadovat, aby intenzivněji komunikoval s veřejností a aby byl schopen vysvětlit lidem, co je a co není způsobeno ze zahraničí anebo nějakým vnitřním prvkem, který má k zahraničí vztah a jehož úmysly nejsou úplně čisté,“

a v souvislosti s dezinformačními weby v Česku tvrdila, že souvisí s „ruskými dezinformačními vlnami“,

„které jsou skutečně cílené na to, aby evropská veřejnost ztratila soudržnost, důvěru v sama sebe.“

¹³⁵ Vojenské zpravodajství, *Výroční zpráva o činnosti Vojenského zpravodajství za rok 2015*, 2015, str. 16.

(mimo tuto problematiku zmínila i nebezpečí islamistické propagandy). Zároveň oznámila, že nejde o prevenci, ale o reakci, neboť ČR dle ní čelí pravidelně „dezinformačním útokům“ (mj.)¹³⁶

REAKCE NEVLÁDNÍHO SEKTORU A OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI

Občanská společnost pochopitelně reagovala taktéž, velmi plodně. Často zůstávala mimo diskurs ruských dezinformačních kampaní, a v jejich výstupech nebyla žádná geopolitika znát. Vzniklo mnoho iniciativ zaměřených na ověřování informací či šíření mediální gramotnosti. Ty jsou nicméně mimo tematické zaměření této práce.

Pokud ovšem jde o projekty zaměřené na mediální gramotnost, i zde se zkoumaný diskurs uchytil, konkrétně v projektu Jeden svět na školách neziskové organizace Člověk v tísni. Jde o komplexní výukový program pro učitele základních a středních škol, s audiovizuálními i textovými výukovými prvky a širokou škálou témat, od výuky principů fungování demokratického právního státu, přes ekologii, výuku jazyků, mezilidské rovnosti, dějepisu a mnoha dalšího, až po mediální výchovu. Součástí setu mediální výchovy je i výukový program zaměřený specificky na „současnou ruskou propagandu“, a jeho součástí je i video nazvané „Ruská propaganda v Česku“.¹³⁷ Téma prezentuje novinář Hospodářských novin Ondřej Soukup, který hovoří o tom, že Ruská federace se pokouší ovlivňovat veřejné mínění mj. v České republice, a tím narušovat jednotu Evropské unie a Severoatlantické aliance. Na pozadí jeho hlasu se potom střídají snímky pořízené na českých dezinformačních webech, čímž je dávají do přímé souvislosti s ruskou strategií, a později i s konkrétní ruskou dezinformační kampaní okolo sestřelení letu MH17.¹³⁸

VÝKLAD ZJIŠTĚNÍ DISKURSIVNÍ ANALÝZY

¹³⁶ Adéla Skoupá, Lukáš Prchal, " Myšlení těch, kteří věří v chemtrails, nezměníme, říká šéfka bojovníků s dezinformacemi", *Aktuálně.cz*, 17.12.2016, online: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/mysleni-tech-keri-veri-v-chemtrails-nezmenime-rika-sefka-bojovniku-s-dezinformacemi/r~04f3b89cc44711e6b5200025900fea04/?redirected=1546110400> (poslední přístup 3.1.2019).

¹³⁷ "Mediální vzdělávání", Jeden svět na školách, nedatováno, online: <https://www.jsns.cz/lekce#15221-medialni-vzdelavani> (poslední přístup 3.1.2019).

¹³⁸ Jeden svět na školách, *Nenechte se napálit. Jak poznat propagandu v médiích*, *Aktuálně.cz*, 10.11.2015, online: <https://video.aktualne.cz/ruska-propaganda-v-cesku/r~83dbe35087b211e5b6b20025900fea04/r~2a8dcc6a86d511e5adcb0025900fea04/> (poslední přístup 3.1.2019).

Diskurs „ruské dezinformační kampaně“ jednoznačně není uniformní, a v jeho rámci se vyskytuje velké množství variant. Mnoho aktérů veřejné i odborné debaty na téma dezinformací v České republice tak či onak na problematiku nahlíželo jako na fenomén, který je nějakým způsobem spojený s Ruskou federací. Důležitým faktorem v tomto úsudku je jednak fakt, že nejdříve proti Ukrajině, a později proti dalším státům Ruská federace za použití různých prostředků a s různou intenzitou prokazatelně aplikovala dezinformace jako zbraň k dosažení geopolitických cílů. Za druhé tuto tezi podporuje představa, že zdroje dezinformací v České republice jsou obsahově a ideologicky spřízněné s Ruskem.

Dezinformační kanály tak byly mnohdy opatřovány nálepkami jako „ruský“, „kremelský“, „proruský“ nebo „prokremelský“. Mnohdy nezůstalo pouze u toho, řada aktérů prezentovala tyto weby explicitně jako organizované, placené či řízené z Ruské federace, a tudíž jako přímý ruský vliv v České republice. Specifickou podskupinou, ovšem případně i odlišnou skupinou, byli aktéři, kteří se vyhýbali explicitnímu označování Ruské federace jako původce a řídicí faktor tohoto fenoménu, nicméně nějaký vnější konspirační vliv jejich výstupy stále dávaly tušit skrze narativ o dezinformačních kampaních, implikující organizovanost, společný cíl a centralizaci. V malé míře se zároveň objevovala tvrzení o fungování té či které platformy podle „ruského dezinformačního schématu“.

Poměrně hojně se v rámci diskursu hovořilo o hrozbách, které dezinformační kampaně mají skýtat buď vůči Česku, nebo celému západnímu světu. Většinou se jednalo pouze o módní a nic neznamenající prohlášení, v některých případech však byla vyřčena i velmi znepokojivá a konkrétní tvrzení, například o chystaném sesazení vlády či o ovlivňování proběhnutých voleb dezinformační kampaní. Populární bylo i používání dramatického termínu informační válka, jíž měla proti České republice Ruská federace vést či v níž se měla ČR nacházet. Domnělí sympatizanti Ruské federace, či lidé, kteří měli nějakým způsobem udělat krok údajně příznivý Kremlu, byli častováni nelichotivými nálepkami.

Po vytvoření tohoto diskursu přišel čas na protipatření ve státním sektoru, respektive jejich návrhy a případná realizace. Ty se zaměřovaly na prevenci dopadů dezinformací, ať už na mediální gramotnost v úřadech či v osnovách škol, vyčlenění

kapacit pro efektivní reakci v případě veřejný pořádek či demokratický řád ohrožující dezinformační kampaně, monitorování a mapování dezinformačního prostředí či ochrana nezávislosti a postavení veřejnoprávních médií. Zřejmě jediný represivní návrh doporučení se týkal zpětné (tj. reagující, nikoliv preventivní) cenzury konkrétních mediálních výstupů, s transparentními, striktně omezenými a velmi specificky definovanými pravidly užití a možností autora se proti rozhodnutí bránit. Tvrďší návrhy byly spíše ojedinělé a nikdy reálně nepředložené.

Diskurs „ruské dezinformační kampaně“ je možné identifikovat i ve státním sektoru. BIS v letech 2014-2016 hovořila o zapojení Ruska v dezinformačních operacích v ČR, a na podobných základech bylo vysvětlováno i zřízení CTHH. Audit národní bezpečnosti a vojenské zpravodajství pak hovoří o dezinformacích účelově šířených cizí mocností.

Diskurs je přítomný ve všech pomyslných patrech české společnosti, od občanských aktivistů přes novináře, bezpečnostní odborníky, úředníky a zpravodajské služby až po vrcholné politiky.

KRITIKA DISKURSU RUSKÉ DEZINFORMAČNÍ KAMPANĚ

V této kapitole se práce na vytvořený diskurs „ruské dezinformační kampaně“ zaměří z kritického hlediska. Jde o postup, který Richard Jackson nazývá „kritikou prvního řádu“. Jde o kritický rozbor tvrzení a narativů diskursu, poukázání na jeho slabiny, případně o uvedení jeho prvků na pravou míru.

NÁLEPKOVÁNÍ

Za prvé se zaměřím na nálepky „ruský“, „kremelský“ a „proruský“, „prokremelský“. V praxi byly tyto dvě skupiny nálepek používány většinou pouze jako „trefné“ označení, bez hlubšího bádání po tom, co označují, a zda toto označení odpovídá skutečnosti. Mnohdy se termíny střídají. První skupina nálepek by teoreticky mohla označovat vlastnictví či provozování dezinformačních webů aj. Ruskou federací či Kremlem, v praxi ovšem jde o velmi nejasné, obecné označení, kdy autor výroku může mít na mysli pouze domnělou názorovou afilaci s názory či zájmy kremelského vedení, podobně jako druhá skupina nálepek.

Jejich používání se jeví jako neadekvátní k jejich obsahu. Podle zjištění výzkumníků Masarykovy univerzity dezinformační weby (výzkumníci analyzovali čtyři nejčtenější) zmiňovaly Rusko přibližně ve třetině výstupů, povětšinou neutrálně, přičemž kritické a pozitivní vyznění byly na podobné úrovni. Autoři výzkumu tvrdí:

„[p]roruská náklonnost se projevuje hlavně ve stylu referování o tématech, takže například válečný konflikt na Ukrajině nebo v Sýrii jednotlivé weby relativizují.“¹³⁹

Zde je stručný (a ne nezbytně úplný) popis témat, které se na dezinformačních webech objevují. Bude na něj odkazováno i dále v textu:

Dezinformační webové stránky mají širokou paletu témat, mnohdy zabíhají do konspiračních teorií až za hranici fantasknosti a uvěřitelnosti. Jejich čtenáři jsou zásobováni články o tajných globálních spiknutích, iluminátech a Novém světovém řádu, Alternativní výklady 11. září či americké invaze do Iráku se tu a tam objevují neustále. Pokrytím se často prolíná nedůvěra ke všemu oficiálnímu a západnímu, ať to jsou média, vlády, aj. Významný prvek posledních let je například odpor k imigraci z Afriky a Blízkého východu. Řada webů zároveň propaguje alternativní životní styl, například odmítání očkování, alternativní medicína a podobně. Pozitivní sentiment vůči Rusku je poměrně častým jevem, ale je pouze jedním z mnoha, a zároveň není možné jej vztáhnout ani zdaleka na veškeré dezinformační platformy.¹⁴⁰

Zároveň samozřejmě nelze upřít, že některé weby jsou reálně převážně a cíleně postojově blízké Kremlu, jako kupříkladu notoricky známý server Aeronet, jehož redakce tuto afilaci otevřeně přiznala.¹⁴¹ Dále existuje řada serverů, které programově sdílejí ruské zdroje, jako kupříkladu NWO, ¹⁴² jehož vydavatel je velký

¹³⁹ Miloš Gregor, Petra Vejvodová, "Analýza manipulativních technik na vybraných českých serverech".

¹⁴⁰ autorova zkušenost.

¹⁴¹ "'Akce proti Zemanovi řídily USA.' Ruská propaganda jede, uvěřil i Huml", *Echo24*, 19.11.2014, online: <https://echo24.cz/a/wcgTt/akce-proti-zemanovi-ridily-usa-ruska-propaganda-jede-uveril-i-huml> (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁴² "Prokremelský web: Náš pohled na svět tu chyběl", *Neovlivní.cz*, 1.6.2015, online: <http://neovlivni.cz/web-nwoo-cz-lidem-tu-chybel-rusky-pohled-na-svet/> (poslední přístup 3.1.2019).

sympatizant Ruska a Kremlu.¹⁴³ Tak jako tak každopádně není záhodno zobecňovat, jednak zvyšovat význam tohoto jednoho atributu nad všemi ostatními v rámci média, a jednak vztahovat tento atribut na veškerá dezinformační média.

Reagujíc na výše zmíněnou citaci z výzkumu výzkumníků Masarykovy univerzity, ta zároveň poukazuje na další problém této nálepky, která se mnohdy „udílí“ webům ne na základě toho, že by propagovaly Rusko, ale na základě blíže nijak neurčeného, či, pokud vůbec, velmi neurčitého tvrzení, že publikují ve prospěch Kremlu. Pod tento neurčitý pojem se přitom dá schovat takřka cokoliv. Z výše zmíněného popisu témat těchto dezinformačních webů lze jasně odvodit, že bývají zejména „anti-systémové“. K čemu tak dochází je argumentační klam tzv. společné příčiny¹⁴⁴:

Dezinformační weby jsou anti-systémové,

+ Rusko chce narušit náš mezinárodní a politický systém,

= Dezinformační weby jsou proruské (či ruské).

Označení dezinformačních webů zmíněnými nálepkami je tudíž tendenční, dané, spíše než čímkoliv jiným, dobou, ve které o ně vzrostl zájem.

PROVOZ ZAJIŠŤOVANÝ RUSKEM

Další v pořadí jsou tvrzení, že dezinformační weby jsou nějak organizačně či finančně spravovány Ruskem.

V České republice operují dvě stránky figurující na seznamech dezinformačních webů, u kterých bylo prokázáno spojení s Ruskou federací. Prvním z nich je Sputnik News, což je lokální mutace mezinárodní tiskové zpravodajské platformy, jež je zcela transparentně vlastněná a provozovaná ruskou státní tiskovou agenturou *Rossiya Segodnya* (stejná tisková agentura provozuje například i mezinárodní kanál RT).

¹⁴³ Jakub Zelenka, Ondřej Soukup, "Rusové platili sjezd Slovanů, přijeli i dezinformátoři. Šéfa české delegace přijal velvyslanec Remek", *Aktuálně.cz*, 13.6.2017, online: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/rusove-platili-sjezd-slovanu-prijeli-i-dezinformatori-sefa-c/r~5f186c7a4f7311e7886d002590604f2e/> (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁴⁴ Ali Almosawi, "Ilustrovaná kniha argumentačních klamů", *Creative Common*, 2013, online: <https://bookofbadarguments.com/cz/>, str. 34 (poslední přístup 3.1.2019).

Druhým webem je Eurodeník, který je dle vlastněný ruskými podnikateli. Není přitom jasné, zda tito jsou nějakým způsobem spříznění s Kremlem.¹⁴⁵

U ostatních webů se jedná o čistou spekulaci, taktéž hraničící s konspirační teorií. Primárně, nejedná se o nový fenomén. Weby, které se v současnosti vedou jako dezinformační, se neobjevily najednou v době krize na Ukrajině, jak občas zaznívá ve veřejném prostoru. Z 36 webů uvedených na seznamu think-tanku Evropské hodnoty vznikaly weby relativně postupně, viz tabulka 1.

Rok	Počet nových webů	Rok	Počet nových webů
1999	3	2009	2
2000	0	2010	4
2001	0	2011	1
2002	0	2012	2
2003	0	2013	8
2004	2	2014	4
2005	0	2015	5
2006	0	2016	0
2007	1	2017	0
2008	4	2018	0

Tabulka 1: Počet „dezinformačních webů“ podle roku vzniku

Je jasně vidět, že bezprecedentní nárůst počtu webů, které jsou nyní považovány za dezinformační, nastal v průběhu roku 2013. Zároveň 17 webů vzniklo ve třech letech 2013-2015, oproti 19 webům v předchozích čtrnácti letech. Vysvětlení pro tuto disproporci se v současnosti nenabízí, nicméně i tak je očividné, že dezinformační weby tu existovaly již dávno před ukrajinskou krizí, se svou stálou agendou, pouze si jich nikdo nevšímal, dokud nebyly do vosího hnízda.

Co se týče financování těchto webů, které je taktéž často diskutováno, včetně tvrzení, že jde o projekty placené Ruskem, drtivá většina těchto projektů získává své příjmy buď z reklamy, nebo z dobrovolných příspěvků čtenářů či e-shopů, nebo z obou

¹⁴⁵ Ivana Smoleňová, "Propagandistický Eurodenik.cz vlastní ruští byznysmeni", *Neovlivní.cz*, 25.2.2016, online: <https://neovlivni.cz/propagandisticky-eurodenik-cz-vlastni-rusti-byznysmeni/> (poslední přístup 3.1.2019).

dvou možností. Reálně z doposud funkčních webů jsou pouhé čtyři, které žádný zjevný zdroj financování nemají (InfoKurýr, Pařát dnes, ISSTRAS a Almanach) a pátý je Ruskem oficiálně financovaný *Sputnik News*. Například server Aeronet získává měsíčně od čtenářů přibližně €1290.¹⁴⁶ Podle výzkumu *Open Society Fund* mohou české dezinformační weby z on-line reklamy získávat až 32 milionů korun ročně,¹⁴⁷ a jak ukázaly jednak případy makedonských teenagerů, kteří pro profit z reklamy zakládali dezinformační servery během prezidentských voleb v USA,¹⁴⁸ a stejně tak jak informovaly Hospodářské noviny o Čechovi, který na šíření dezinformací vydělává v Německu,¹⁴⁹ je zřejmé, že skrze dezinformace lze zařídit příjemný vedlejší příjem. V rovnici je tudíž ruský vliv v tomto ohledu nadbytečný.

Řada autorů těchto dezinformačních webů je veřejně známá. Opět, v drtivé většině případů nebyly nikdy prokázány žádné podezřelé styky či finanční toky spojené s Ruskem. Zde jsou zmíněny doposud známé příklady vazeb: Je znám případ ze Slovenska, kdy vydavatel tamního konspiračního časopisu *Zem&Vek* žádal na tamní ruské ambasádě o finanční podporu jeho projektu (které se mu zřejmě nedostalo),¹⁵⁰ a v Česku známe ojedinělý případ komunistického aktivisty a autora řady dezinformací Ladislava Kašuky, jež byl v několika případech podnícen a finančně podpořen v organizaci protiukrajinských demonstrací v Praze Bělorusem Alexandrem Usovským, pracujícím pro ruského oligarchu spřízněného s Kremlem Konstantina Malofejeva.¹⁵¹ Jeden příklad ze Slovenska a jeden z České republiky, co se týče českých dezinformačních webů.

¹⁴⁶ Aeronet.cz

¹⁴⁷ ČTK, "Dezinformační weby v Česku a na Slovensku mohou mít z reklamy až 32 milionů korun ročně", *Lidovky.cz*, 22.8.2017, online: https://www.lidovky.cz/byznys/media/dezinformacni-weby-mohou-mit-z-reklamy-pres-32-milionu-kc-v-cr-a-na-slovensku-jich-je-pres-120.A170822_165303_In-media_ELE (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁴⁸ Emma Jane Kirby, "The city getting rich from fake news", *BBC*, 5.12.2016, online: <https://www.bbc.com/news/magazine-38168281> (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁴⁹ Jakub Zelenka, Lukáš Prchal, "Čech Pravda se v Německu živí dezinformacemi. Vydělám si na byt, zimu trávím na Mauriciu, chlubí se", *Aktuálně.cz*, 14.3.2017, online: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/cesky-rodak-se-v-nemecku-zivi-dezinformacemi-vydelaam-si-na-b/r~3aa3769607fc11e7b0800025900fea04/> (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁵⁰ Stanislava Harkotova, "Nahrávka ze světa médií ukazuje, jak se žádá o podporu ruské propagandy", *Neovlivní.cz*, 16.2.2016, online: <https://neovlivni.cz/nahravka-ze-slovenska-ukazuje-jak-se-zada-o-podporu-ruske-propagandy/> (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁵¹ Ondřej Soukup, "Hackeri odhalili "otce" proruských akcí v Česku. Mám hnutí, která hned můžou na barikády, chlubil se", *Aktuálně.cz*, 13.3.2017, online: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/hackeri-odhalili-otce-proruskych-akci-v-cesku-na-organizaci/r~08e47ea8080011e794440025900fea04/> (poslední přístup 3.1.2019).

Je možné se tak odvolat se na výroční zprávu BIS za rok 2017 (vydaná 2018), která (po předchozích výročních zprávách, jež vyvolávají více otázek než zodpovídají) poprvé jasně konstatuje, že

„[d]rtivá většina dezinformačních webů v českém jazyce je dílem českých (ideologicky motivovaných a přesvědčených o škodlivosti NATO, EU, USA, liberální demokracie či prvoplánově proruských) občanů, které nepodporují ruské entity. Tito aktivisté jen v rámci svých občanských práv a svobod šíří to, čemu věří, že je pravdivé. Jejich činnost je věcí diskuse a kritiky v rámci svobody slova a případně občansko-právních sporů, čímž ovšem nijak nezpochybňujeme, že tito lidé a jejich webové projekty zneužívá ruská strana pro šíření propagandy a dezinformací či pro podporu jiných komponentů hybridní strategie.“¹⁵²

DEZINFORMAČNÍ KAMPAŇ

Podstatné jméno „kampaň“ má podle anglickojazyčného výkladového slovníku *Cambridge Dictionary* následující význam: „plánovaná série zejména politických, podnikatelských či vojenských aktivit, které jsou určeny k dosažení konkrétního cíle.“ V angličtině existuje i slovesný tvar tohoto slova, které má ve stejném slovníku definici „organizovat sérii aktivit k pokusu o dosažení něčeho.“¹⁵³

Tento termín tudíž za existencí a aktivitou dezinformačních webů vidí nebo předpokládá nějaké plánování a nějaký konkrétní cíl, v důsledku pak nějakého organizátora, a tedy určitou míru vedení a centralizace.

Je pochopitelně zřejmé, že tyto webové projekty a jejich představitelé k sobě mají mnohdy ze světonázorového hlediska více či méně blízko, a u řady z nich lze najít významně podobné znaky, jako afilaci ke konspiračním teoriím, nedůvěru ke Spojeným státům americkým, NATO, EU, české vládě, mainstreamovým médiím, neziskovým organizacím, kritiku a nepřátelství vůči Islámu a imigrantům z Blízkého východu a Afriky, a s určitými sympatiemi vůči Kremlu.

¹⁵² Bezpečnostní informační služba, *Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2017* (Praha, 3.12.2018).

¹⁵³ "Campaign", *Cambridge Dictionary*, online: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/campaign> (překlad popisu z angličtiny vlastní), (poslední přístup 3.1.2019).

Zároveň je možné vyzorovat i tendenci podnikat společné společenské akce, případně se sdružovat. Viditelným příkladem je například v roce 2015 vzniklá Asociace nezávislých médií, která má sdružovat blíže nespecifikovaná alternativní média v Česku. Jejich webová stránka nebyla v době výzkumu dostupná, z jiných zdrojů lze vyčíst, že mezi představiteli asociace nalezneme vydavatele serverů AC24, LajkIt a časopisu Vědomí pana Ondřeje Geršla, již zmíněného vydavatele serveru NWO0 pana Jana Korála, příspěvatele zpravodajského serveru Parlamentní listy a radního Českého rozhlasu pana Petra Žantovského a aktivisty Stanislava Novotného. Tato asociace udílí každoročně tzv. Kramériovu cenu za nezávislou žurnalistiku, která díky výběru laureátů z řad českých dezinformátorů budí kontroverze. Jde o jedinou viditelnou činnost této instituce.

Jednotlivá média si dále vzájemně sdílejí články, ostatně, dává to smysl, vzhledem k jejich světonázorové příbuznosti, nicméně neexistují žádné indicie, že by svou činnost jakkoliv koordinovaly, případně že by někdo jejich obsah organizoval, a celá sestava dezinformačních webů se tak jeví naprosto živelným dojmem, nikoliv jako součást jakékoliv kampaně.

komunikačních platformách, zveřejňování ukradené elektronické korespondence atd., nicméně, stejně jako bylo rozvedeno v jedné z předchozích podkapitol, je otázka, zda jde o něco exkluzivně, či jen primárně asociovaného s Ruskem, a je tudíž opodstatněné tuto nálepku používat.

NEJASNOST, NEKONZISTENTNOST, ABSTRAKTNOST A ODHADY

Pravděpodobně hlavní důvod, který přispíval k utvoření tohoto typu diskursu je, že od jeho počátků se nikdo do dostatečné hloubky nezabýval jak problém dezinformací v Česku vlastně pojmenovávat a uchopovat. „(Pro)ruský“ atribut všech možných dezinformátorů a dezinformačních médií byl od prvních mediálních výstupů k tomuto tématu brán jako hotový fakt, jehož podstatu není třeba dále rozporovat. V myslích mnoha aktérů problematikou se zabývajících se tento diskurs usadil napevno, a do budoucna na každý počin dezinformační scény nahlíželi více či méně explicitně pomyslnými ruskými brýlemi.

Velice často se bez bližšího vysvětlení pracovalo s naprosto nejednoznačným termínem „ruská propaganda“, či konkrétně, že Česká republika je jejich terčem. Bylo necháváno na příjemci sdělení, aby se s přijatou informací popasoval.

S ohledem na to, jak významným tématem se „(pro)ruská dezinformační kampaň“ v Česku stala, je podivuhodné, jak rozmanité je její konkrétní chápání, respektive jak velké názorové rozdíly v rámci diskursu panují. Na jedné straně škály jsou výzkumníci, kteří pozorují proruskou orientaci dezinformačních serverů, někteří z nichž zároveň tvrdí, že není známo kdo je financuje, případně na koho jsou napojení, nicméně v ten samý moment na druhé straně škály vystupují radikálnější představitelé diskursu, kteří s naprostou jistotou a přesvědčivostí rozvádějí přímé finanční a provozní zapojení Ruské federace do jejich činnosti. Mnohdy se tyto dva názorové proudy setkávaly (kupodivu nikoliv střetávaly) v rámci jedné veřejné debaty, bez jakékoliv snahy účastníků dobrat se k nějakému závěru, co je ve skutečnosti v současné době o fungování těchto webů známo. Do tohoto radikálního proudu patřili politici, jako Martin Stropnický, Ivan Gabal nebo Jaromír Štětina či Petr Kolář, je tedy možné, že reálně lépe informovaní aktéři na té samé diskuzi neměli vůli jejich podání rozporovat.

Pozoruhodné je, že někdy podobná nekonzistentnost panovala i v rámci jedné instituce. Příkladem budiž think-tank Evropské hodnoty, jejichž výstupy ohledně této problematiky si dávají povětšinou záležet na absenci prvoplánových spekulací a volí umírněný slovník jako „proruský“ a „spolupracují na ideologické bázi“. Pokud přitom mluví o ruské informační válce proti západním státům, snaží se ve svých výstupech situaci v ČR alespoň formálně odlišit, ačkoliv z kritického pohledu jsou mnohá tvrzení tak jako tak nejasná a otevřená interpretaci:

„Ruská federace a její spojenci vedou proti západním státům cílenou dezinformační kampaň. Jejím cílem je snížit důvěru občanů v demokratické instituce, podpořit nárůst extremismu a rozkolísat příslušnost k euroatlantickým strukturám. Tato debata má za cíl představit a diskutovat

*dvě nové studie, které analyzují to, jak ruský veřejný prostor v posledních letech vykresluje ČR a metody dezinformačních operací na území Česka.*¹⁵⁴

I tak se ovšem v některých výstupech objevují interpretace radikálního proudu:

*„Liberální demokratické společnosti v Evropě už třetí rok čelí organizované a Ruskou federací štědře dotované informační válce vedené prostřednictvím šíření lživých a zavádějících informací. (...) Česká republika je několik let terčem aktivní informační války vedené Kremlem.“*¹⁵⁵

Faktorem, který tomuto zmatení mohl přispět, mohl být zároveň prolínání mezinárodní reality se specifickou českou (a slovenskou) zkušeností, spojený s nedostatečným povědomím o detailech situace v jiných státech. K pochopení pomůže následující citace, která sama o sobě není problematická z hlediska faktů, ovšem do jisté míry svádí k dezinterpretaci, zejména je-li čtenář méně pozorný či neznalý problematiky. Citace je ve skutečnosti jedním celkem, ovšem pro potřeby ilustrace byla rozdělena na dva výroky, A a B:

A: „Ruská federace vede proti státům EU systematickou dezinformační kampaň. Ministři zahraničí EU tuto hrozbu identifikovali a na základě jejich požadavku vznikl v Evropské službě vnější akce tým, který se mapování této hrozby proti liberální demokracii věnuje.

*B: Jak pravidelně varuje ve svých zprávách BIS, zájem Ruské federace o ovlivňování situace v ČR není zanedbatelný. Reagují unijní instituce, česká státní správa a nevládní sféra na tuto hrozbu dostatečně?“*¹⁵⁶

Nutno podotknout, že podíl na této volnosti výkladů má i informování veřejnosti ze strany BIS, která je ve svých zprávách za roky 2014 a 2015 vysoce neurčitá (citace zpráv byly uvedeny na stránkách 50-51) a její prezentace problému umožňuje řadu interpretací. BIS je přitom brána jako pravděpodobně jediná instituce v ČR s dostatečnými zdroji informací k tomu, aby se k tématu fundovaně vyjádřila.

¹⁵⁴ "Kremlin Watch Forum: Jak v Česku čelit dezinformačním operacím?", *Think-tank Evropské hodnoty*, srpen 2016, online: <https://www.evropskehodnoty.cz/akce/jak-celit-dezinformacnim-operacim/> (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁵⁵ Johana Grohová, Viktor Derka, "Právní nástroje boje proti dezinformační kampani", str. 1-2.

¹⁵⁶ Jak porazit kremelskou dezinformační kampaň", *Think-tank Evropské hodnoty*.

Je to až poslední výroční zpráva, za rok 2017 (citace na stránce 69), která dilema ukončuje, když zmiňuje, že Rusko v Česku žádnou propagandistickou kampaň nevede, a dezinformační weby fungují na Ruské federaci naprosto samostatně, z vlastní vůle českých autorů, bez jakéhokoliv podnětu zvenčí. Jejich činnost, jakkoliv může (a zároveň, vzhledem k místní reakci, nemusí) být Ruské federaci přínosná, je spíše druhotným efektem než záměrem (toto je pochopitelně diskutabilní). Zde samozřejmě jako autor nechci zastřít výše výjimky popsané v jedné z předchozích podkapitol.

SEKURITIZACE TÉMATU

V této podkapitole bude zkoumán průběh sekuritizace tématu „ruské dezinformační kampaně“.

SEKURITIZAČNÍ AKTÉŘI

Z výzkumu lze v Českém prostředí identifikovat jednoho hlavního sekuritizačního aktéra, kterým je think-tank Evropské hodnoty. Ten se začal zabývat dezinformacemi na konci roku 2014, a v průběhu roku 2015 pracoval na budování poměrně prominentní pozice instituce, která se zabývala vyzdvižením tématu ve veřejném prostoru. V druhé polovině roku 2015 se začal orientovat více na expertní komunitu a začal budovat svoji pozici jako silná lobbistická organizace na poli hybridních hrozeb ze strany Ruské federace. Na konci roku 2015 v jeho rámci vznikla na toto téma přímo zaměřená analytická skupina, která v roce 2016 získala název Kremlin Watch. Think-tank Evropské hodnoty se podílel na organizaci řady vysokoprofilových bezpečnostních summitů a konferencí, připomínkovaní a gestorování důležitých bezpečnostních dokumentů (nejen) České republiky, a na úspěšné lobby na české, ale i evropské politické scéně za tvrdší zahraniční politiku vůči Ruské federaci a za přijímání preventivních opatření k redukci dopadů potenciálních ruských hybridních útoků.

Další aktéři, například Prague Security Studies Institute (PSSI), Asociace pro Mezinárodní Otázky (AMO), stejně jako některá média jako časopis Respekt, zpravodajský portál Aktuálně.cz, výzkumníci Masarykovy univerzity či nezisková organizace Člověk v tísni se svým vzdělávacím projektem Jeden svět na školách sehráli významnou roli zejména na etablování tohoto tématu ve veřejném prostoru a

směrem k občanské společnosti a mediální obci (v některých případech i na mezinárodní úrovni). PSSI se do určité míry patrně podílel i na sekuritizaci v politické rovině, byť zdaleka v této oblasti nebyl tak aktivní, jako Evropské hodnoty. AMO spustil českou verzi ukrajinského portálu StopFake, který je zaměřený na fact-checking a osvětu ohledně zejména ruských médií.

Je nutné podotknout, že jde o sekuritizační aktéry, kteří jsou reálně viditelní. Pochopitelně musí existovat celá řada dalších na úrovni výměny informací tajných služeb a diplomatických kanálů mezi ČR a ostatními členy EU a NATO, kteří na hrozbu mohli taktéž upozorňovat a k sekuritizaci přispět. I tak ovšem, s ohledem na dosah a dopad nevládního sektoru v ustavení tohoto tématu na celoalianční a celounijní úrovni, tvrdím, že primárním sekuritizačním aktérem minimálně v ČR je think-tank Evropské hodnoty.

DEFINICE HROZBY

Hrozba, které referenční objekt čelí, byla definována jako „ruská dezinformační kampaň“, popřípadě „ruská informační válka“, a jako taková byla součástí komplexu hybridních hrozeb¹⁵⁷ ze strany Ruské federace. Jak bylo popsáno v předchozí kapitole, šlo zejména o prezentaci řady dezinformačních webových projektů jako součást ruské kampaně a podvratného ruského vlivu, bez přílišného důrazu na objasňování jeho přesné povahy, zejména šlo-li o přímý vliv či spíše vedlejší účinek.

Mnoho odborníků se odvolává na tzv. Gerasimovu doktrínu, která pro Ruskou federaci definuje řadu nevojenských nástrojů vedení úspěšného boje proti nepříteli (blíže popsána výše na stránce 38). Zejména s poukazem na výsledek ruských dezinformačních operací na Ukrajině se hovořilo o ruských schopnostech vyvolat skrze dezinformace v médiích destabilizaci uvnitř společnosti, nepokoje, až případně ozbrojený konflikt. Tyto schopnosti se znovu, v menší míře, potvrdily během incidentu známého jako Případ Lisy F., který byl popsán výše.

REFERENČNÍ OBJEKT

Ruské operace byly prezentovány jako hrozba na dvou rovinách, první z nichž je mezinárodní, civilizační. Hrozbou byly pro Západ, pro liberální demokracie, pro

¹⁵⁷ viz slovníček pojmů.

evropskou integraci a spolupráci a pro transatlantické partnerství.¹⁵⁸ V rovině druhé šlo o hrozbu domácích. Ruské operace byly zároveň prezentovány jako hrozba i na národní úrovni. Rusko skrze dezinformace mělo podporovat radikalizaci na obou křídlech názorového spektra a zesilovat ve společnosti extrémistické tendence.¹⁵⁹ Zároveň byly prezentovány i jako útok na samu lidskou mysl, v níž měly vybudovat apatii vůči světovému dění a rezignaci na hledání pravdy.¹⁶⁰

Ruské dezinformační operace tudíž byly hrozbou pro západní mezinárodní vazby, pro západní bezpečnost, pro umírněnou, liberální a demokratickou podobu západních společností, i pro lidskou mentalitu, a tím člověka samotného.

SEKURITIZAČNÍ TAHY

Po definici hrozby byly učiněny konkrétní sekuritizační tahy, které měly za cíl nastolit bezpečnostní téma na úrovni vrcholné politiky a státního bezpečnostního aparátu (souhrnné označení Stát).

Nutno podotknout, že tuto hrozbu do určité míry Stát reflektoval již před aktivizací sekuritizačních aktérů z nevládních řad. V únoru 2015 byla Vládou ČR vydána aktualizovaná Bezpečnostní strategie ČR, která nahrazovala jen čtyři roky starého předchůdce, a významnou přidanou hodnotou bylo právě zohlednění hybridních hrozeb, včetně dezinformačních kampaní cizích mocí. V červnu 2015 pak vydalo Ministerstvo obrany ČR svůj Dlouhodobý výhled pro obranu 2030, kde předpokládá významnou přítomnost využívání médií k vedení informační války, a doporučuje připravit Ozbrojené síly ČR na operace v mediálním prostoru.

V obou případech jde pouze o situační analýzu, nanejvýš doplněnou o obecná doporučení, i tak ovšem přišla první reakce na situaci směrem od Státu.

Nicméně v druhé polovině roku 2015 se na scéně objevuje právě think-tank Evropské hodnoty, který byl schopen se poměrně rychle asociovat s bezpečnostními

¹⁵⁸ "Jak porazit kremelskou dezinformační kampaň", Think-tank Evropské hodnoty.

¹⁵⁹ Stanislava Harkotová, "Do nitra Ruské propagandy: Jsou rychlí, Ukrajinu nahradila Sýrie", Neolivní.cz, 7.12.2015, online: <https://neolivni.cz/sestavil-soupisku-kremelske-propagandy-publikovani-hlouposti-neni-trestny-cin/> (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁶⁰ "Proruská propaganda, dezinformace a parlamentní volby 2017", TOP09, červenec 2017, online: <https://www.top09.cz/co-delame/kalendar-akci/proruska-propaganda-dezinformace-a-parlamentni-volby-2017-a3185.html>

experty taktéž zaměřenými na ruskou informační válku z celého Západu, a navázat důležité kontakty i mezi politiky.

V první řadě Evropské hodnoty začaly vydávat řadu doporučení, která měl Stát aplikovat k co možná nejnižší zranitelnosti dezinformačními operacemi. Zároveň se stal významným organizátorem konferencí a summitů bezpečnostní komunity, odborníků a politiků (za všechny je možné zmínit Kremlin Watch Fórum a od roku 2016 každoročně pořádaný vysokoprofilový mezinárodní StratCom Summit).

Za třetí byl think-tank oficiálně přizván k připomínkování některých strategicky významných dokumentů, jako závěry Národního konventu v oblasti propagandy a bezpečnosti v kybernetickém prostoru,¹⁶¹ ale zejména k přípravě Auditů národní bezpečnosti, obsáhlého vládního dokumentu, který poměrně detailně popisuje a vyhodnocuje hrozby, kterým Česká republika čelí, případně čelit může, analyzuje slabá místa v rámci státního aparátu a předkládá návrhy na opatření k dosažení větší odolnosti.¹⁶² Think-tank Evropské hodnoty se zde podílel jako oficiální konzultant kapitoly zaměřené na působení cizí moci, mimo jiné i při formulaci doporučení.¹⁶³ Postupem času si vybudoval reputaci i v zahraničí, a byl například požádán německou státní Federální akademií bezpečnostních politik o vypracování doporučení k efektivní obraně proti dezinformačním kampaním.¹⁶⁴

Co se týče konkrétních think-tankem navrhovaných opatření, dle souhrnného dokumentu¹⁶⁵ z poloviny roku 2016¹⁶⁶ se jedná o následující:

- a) Zahrnutí hrozby organizovaných dezinformačních kampaní do všech relevantních strategických bezpečnostních dokumentů státu,

¹⁶¹ "DOPORUČENÍ: Propaganda a ochrana bezpečnosti v kybernetickém prostoru", *Národní konvent*, 17.1.2017, online: <https://www.narodnikonvent.eu/2017/01/24/doporuceni-propaganda-a-ochrana-bezpecnosti-v-kybernetickem-prostoru/> (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁶² Ministerstvo vnitra ČR, "Audit národní bezpečnosti".

¹⁶³ "Naše úspěchy", *Think-tank Evropské hodnoty*, nedatováno, online: <https://www.evropskehodnoty.cz/kremlinwatch/kw3/> (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁶⁴ Jakub Janda, "The Lisa Case STRATCOM Lessons for European states", *Federal Academy for Security Policy*, 2016, online: https://www.baks.bund.de/sites/baks010/files/working_paper_2016_11.pdf (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁶⁵ Jakub Janda, Doporučení pro budoucí českou strategii proti systematickým dezinformačním operacím cizích mocností

¹⁶⁶ Dokument byl vydán v červnu 2016, nicméně think-tank většinu těchto doporučení prosazoval již dříve.

- b) Navýšení kapacit a zaměření činnosti Ministerstva vnitra, obrany, zahraničních věcí a českých tajných služeb směrem ke sledování této hrozby konkrétně ze strany Ruské federace a jejích sympatizantů či agentů v ČR (zejména extrémistické scény),
- c) Podpora a příspěvky do fungování orgánů EU a NATO zaměřených na hrozbu dezinformačních kampaní,
- d) Vytvoření týmu pro hybridní hrozby pod hlavičkou Ministerstva vnitra k efektivní a včasné reakci na závažné dezinformace, monitoringu dezinformačních kanálů, vytváření analýz o dopadech dezinformací na nálady a postoje ve společnosti a k vzdělávání a tréninku personálu státních orgánů v této problematice,
- e) Podpora veřejnoprávních médií a kvalitní žurnalistiky,
- f) Využití všech dostupných právních nástrojů k redukci možného ruského vlivu na českém území (odebírání pobytových oprávnění rizikovým osobám, odebírání licencí k používání domény dezinformačním médiím, explicitní poukazování na podvratnou činnost Ruské federace v ČR, tlak na transparentnost financování politických stran a kandidátů, prevence narušování loajality v rámci českých bezpečnostních složek),
- g) Podpora občanského vzdělávání v oblasti mediální gramotnosti,
- h) Budování loajality vůči České republice u místní ruskojazyčné menšiny,
- i) Zahraničně-politický tlak na Ruskou federaci skrze podporu ruskojazyčných médií, které by konkurovaly ruským státním kanálům, a koordinace hromadného snižování personálu ruských ambasad ve státech střední a východní Evropy,
- j) Podpora fact-checkingových aktivit občanské společnosti,
- k) Kritika politických organizací, které jednájí „v rozporu s životními a strategickými zájmy státu“ a odepření jejich přístupu do bezpečnostně citlivých státních orgánů ze strany politických stran,
- l) Veřejné poukazování na šířitele dezinformací s účelem zbavení jich věrohodnosti ze strany občanské společnosti a novinářské obce, a odhalování identit jejich provozovatelů, jejich financování a pozadí ze strany investigativních novinářů a tajných služeb.

Vláda České republiky a jednotlivé rezorty řadu těchto doporučení realizovala. Zde je výčet počinů, které jsou veřejně známé:

- Nebezpečí plynoucí z šíření dezinformací či dezinformačních kampaní se objevilo v řadě strategických dokumentů jako již zmíněný Audit národní bezpečnosti¹⁶⁷ na konci roku 2016, v roce 2017 pak v obranné strategii ČR (v ní je zároveň explicitně zmíněno Rusko jako hlavní původce hrozby).¹⁶⁸ BIS se systematicky věnuje ruskému vlivu v ČR a monitoruje případná ohrožení zájmů státu skrze hybridní metody.
- V roce 2017 na Ministerstvu vnitra vzniklo v reakci na závěry první části Auditů národní bezpečnosti z jara 2016 Centrum proti terorismu a hybridním hrozbám, spadající pod v rámci odbor bezpečnostní politiky. Jeho náplň práce v této oblasti do značné míry naplňuje doporučení Evropských hodnot - zabývá se monitoringem a reakcí na dezinformace a dezinformační kampaně, které by mohly narušit bezpečnost ČR, navrhuje Vládě možná řešení, produkuje odborné podkladové informace k problematice a zabývá se i vzdělávací činností směrem k veřejnosti a odborníkům.¹⁶⁹
- Česká republika personálně podpořila oddělení strategické komunikace vůči státům Východního partnerství Evropské služby pro vnější činnost *StratCom East*, jehož práci zároveň politicky podporuje,¹⁷⁰ stejně jako vyslala svého experta do *NATO Strategic Communication Centre of Excellence*.¹⁷¹
- V reakci na pokus o vraždu bývalého ruského zpravodajce Sergeje Skripala a jeho dcery se Česká republika připojila k zemím, které demonstrativně

¹⁶⁷ Audit národní bezpečnosti doporučuje zejména monitoring a sběr dat ohledně působení cizí moci, organizaci školení úředníků, analýzu současných právních nástrojů k efektivnímu využití proti „dezinformačním vlnám“ a upravení trestního a procesního práva pro snazší stíhatelnost. Dále navrhuje posílení kapacit a efektivitu zpravodajských služeb, vytvoření mediálních strategií úřadů jako reakci na vlivové operace cizí moci, podporu nevládních organizací zabývajících se působením cizí moci v ČR a navyšování mediální gramotnosti ve školství

¹⁶⁸ Ministerstvo obrany ČR, *Obranná strategie ČR*, (Praha, 2017).

¹⁶⁹ Centrum proti terorismu a hybridním hrozbám, "FAQ", *Ministerstvo vnitra ČR*, nedatováno, online: <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/specialni-dokumenty-faq.aspx> (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁷⁰ Robert Břešťan, "Český zástupce pro boj s ruskými dezinformacemi v Bruselu končí, vláda hledá náhradu", *Info.cz*, 12.10.2018, online: <https://www.info.cz/svet/cesky-zastupce-pro-boj-s-ruskymi-dezinformacemi-v-bruselu-konci-vlada-hleda-nahradu-37058.html> (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁷¹ "Czechia", *Kremlin Watch*, nedatováno, online: <https://www.kremlinwatch.eu/countries-compared-states/czechia/?do=detail&uri=/countries-compared-states/czechia/governmental-counter-measures/governmental-activities/20180705132358/> (poslední přístup 3.1.2019).

vyhostily ze svého území část diplomatického personálu ruských ambasád.¹⁷²

Na druhou stranu doposud nebyla zachycena žádná iniciativa k realizaci doporučení k výraznějšímu snížení počtu personálu ruské ambasády v Praze, již BIS označuje za promořenou spolupracovnicí ruských tajných služeb¹⁷³

- Česká vláda finančně podporovala ruská nezávislá média.¹⁷⁴
- Na veřejnoprávní média v České republice je vyvíjen významný tlak i z nejvyšších politických kruhů. Nejradiálnější hlasy volají po jejich zestátnění, případně financování ze státního rozpočtu. Podobné návrhy ovšem byly ostře odsouzeny výraznou většinou politického spektra, včetně premiéra, jež hájil současně nastavený systém fungování a financování.¹⁷⁵

EFEKT NA SPOLEČNOST

Narativy používané ve vztahu k dezinformačním webům popsané v analýze diskursu „ruské informační války“ byly jedním z důležitých aspektů, proč se téma stalo důležité i pro širokou veřejnost. „Ruská propaganda“ a ruský vliv v ČR se staly široce skloňovanými pojmy, média se zajímala o akce spojené s akcemi proruských aktivistů či Rusů samotných v České republice a téma mnohdy vyvolávalo emoce a momentální aktivizaci společnosti. Mezi příklady patří například průjezd ruského motorkářského klubu „Noční vlci“ Českou republikou, který vyvolal protesty¹⁷⁶ a protizápadní paramilitární skupiny s jistými sympatiemi vůči Ruské federaci.¹⁷⁷

¹⁷² Julian Borger, Patrick Wintour, Heather Stewart, "Western allies expel scores of Russian diplomats over Skripal attack", *The Guardian*, 27.3.2018, online: <https://www.theguardian.com/uk-news/2018/mar/26/four-eu-states-set-to-expel-russian-diplomats-over-skripal-attack> (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁷³ Bezpečnostní informační služba, *Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2017*, str. 6.

¹⁷⁴ Jakub Zelenka, "Česko podpoří nezávislá ruskojazyčná média. S dezinformacemi musíme bojovat, vyzval Sobotka", *Aktuálně.cz*, 18.5.2017, online: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/sobotka/r~8411de823bad11e7bdee002590604f2e/> (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁷⁵ "Zestátnění veřejnoprávních médií? Proti Okamurovi se ohradil rozhlas, nesouhlasí ani Babiš", *Novinky.cz*, 24.10.2017, online: <https://www.novinky.cz/domaci/452829-zestatneni-verejnopravnych-medii-proti-okamurovi-se-ohradil-rozhlas-nesouhlas-ani-babis.html> (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁷⁶ ČTK, "Česko nepatří do ruské smečky. 'Noční vlci jsou v Praze: protesty i vítání'", *Lidovky.cz*, 7.5.2016, https://www.lidovky.cz/domov/cesko-nepatri-do-ruske-smecky-lide-v-praze-protestuji-proti-jizde-nocnich-vlku.A160507_134741_ln_domov_ele (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁷⁷ Jan Wirnitzer, "Odešli z armády a vyhlásili válku NATO. Exdůstojníci kritizují Západ na sítích, zkoušejí i politiku", *Aktuálně.cz*, 27.8.2018, online: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/odesli-z-armady-a-vyhlasili-valku-nato-exdustojnici-kritizuj/r~f80dbbf8a79f11e8acf3ac1f6b220ee8/> (poslední přístup 3.1.2019).

Nicméně patrně nejvýznamnější projev těchto společenských nálad byl k vidění během demonstrativního průjezdu amerického vojenského konvoje skrze státy střední a východní Evropy, včetně České republiky. Průjezd, jemuž byl poměrně nezvykle přidělen oficiální název „Operace Dragoon Ride“, přiměl některé české protialianční i proruské skupiny k plánování protestů, případně k blokování konvoje na jeho trase. Po výrazné medializaci těchto plánů došlo k aktivizaci české společnosti a k plánování akcí na podporu průjezdu amerických vojáků. Politický cíl těchto akcí byl zřejmý, a shrnuje jej výstižně popisek jedné z facebookových událostí, skrze které se „vítání“ organizovalo:

„Nesouhlasím s tím, aby se našim spojencům, kteří pojedou ze cvičení v Pobaltí skrze Českou republiku, dostalo "přivítání" formou protestu od bolševiků, kremlofilů, putinofilů a podobných.(...) Připojte se a ukažme, že českou veřejnost neovládá ruská propaganda.“¹⁷⁸

Vzhledem k jeho prominentnosti se téma stalo předmětem vnitrosociálních sporů, které měly podobu částečné ostrakizace údajně proruských sympatizantů z veřejné debaty a pozbylí kredibility jejich údajně proruských názorů a postojů. Toho bylo dosahováno pomocí nálepkování osob či organizací jako „proruských“. V mnohem větší míře se to ovšem týkalo osob, které v českých médiích šířily specificky dezinformace označené jako „proruské“ (ti mnohdy ztratili přístup do řady médií), než že by docházelo k eliminaci serióznějších „proruských“ názorů.

Co se týče dlouhodobějších názorových změn ve společnosti, podle pravidelných tematických průzkumů veřejného mínění se dá soudit, že společenské názory vůči Rusku či Rusům se nijak dramaticky nezměnily. Z proměnných zaměřujících se na sympatie vůči Rusku, sympatie vůči Rusům, sympatie vůči NATO a názor na potřebnost vyzbrojovat Armádu České republiky se v průběhu let 2013-2018 prokazatelně změnil pouze náhled na budování české obranyschopnosti, kdy v čase stabilně roste počet respondentů, kteří souhlasí s potřebností výdajů v rezortu Ministerstva obrany. Spokojenost se členstvím v NATO je napříč lety stabilní, vůči Rusku stabilně mírně převažují antipatie nad sympatiemi, ovšem s velkou částí

¹⁷⁸ Facebooková událost "Podporuji průjezd spojenců Českou republikou a přivítám je studenou plzní!", březen 2015, online: <https://www.facebook.com/events/1635047326729244/> (poslední přístup 3.1.2019).

společnosti s neutrálním postojem, a u vztahů vůči Rusům v ČR vykazují vysokou míru nepravidelné fluktace a nejsou průkazné.¹⁷⁹

VYHODNOCENÍ SEKURITIZACE

Nyní přichází čas na vyhodnocení „sekuritizace“ tématu „ruské informační války v ČR“. Z výše popsaného je evidentní, že jak média, tak nevládní sektor, tajné služby, politici a státní aparát jednoznačně uspěli v ustavení nového bezpečnostního tématu a v ustavení povědomí podstatné části české veřejnosti o této problematice. Jednoznačné je, že po roce 2014 byla v České republice ustavena nová hrozba „dezinformačních kampaní“, nějakým způsobem spojená s Ruskou federací. Definice této hrozby v ohledu specifikace role Ruské federace či jejího splňování atributu kampaně nebyla nikdy vyjasněna, hrozba tak nebyla úplně určitá. Pro širokou veřejnost se jednalo, spolu s aktivitami ruských tajných služeb v ČR, o prominentní a nejvíce viditelnou součást komplexu tzv. hybridních hrozeb ze strany Ruské federace. Celému komplexu hybridních hrozeb ze strany Ruska se v Česku věnovalo mnohem méně pozornosti.¹⁸⁰

Návrhy reakcí i samotné reakce na hrozbu se v rozhodující míře držely bezpečně v rámci stávajícího právního řádu České republiky a stávající míry pohotovosti bezpečnostních složek. Nikdy nebyla doporučována či aplikována žádná zvláštní a mimořádná opatření. Realizovaná bezpečnostní opatření ze strany státu měla ve většině případů spíše interní charakter, zaměřený na zvyšování mediální gramotnosti státních zaměstnanců, monitoring z otevřených zdrojů, analýzu, přípravu komunikačních strategií apod. Směrem k veřejnosti došlo ze strany státu ke dvěma krokům, prvním z nich byl větší důraz na mediální gramotnost ve školství, a druhým bylo zřízení Centra proti terorismu a hybridním hrozbám při Ministerstvu vnitra, které vyvolalo smíšené reakce veřejnosti i politiků. Toto Centrum každopádně nemá k dispozici žádné zvláštní pravomoci ani přístup k neveřejným

¹⁷⁹ Byly použity relevantní průzkumy veřejného mínění společností CVVM a STEM z let 2008-2018 (pokud existovala data). Dostupné na stránkách CVVM: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/> a STEM: <https://www.stem.cz/>

¹⁸⁰ Bezpečnostní informační služba, *Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2017*, str. 8.

informacím,¹⁸¹ a zvláštní pravomoci v souvislosti s hrozbou dezinformačních kampaní nebyly přiřknuty žádnému státnímu orgánu.

Na základě teorie sekuritizace lze tedy konstatovat, že v České republice téma sekuritizováno nebylo. Došlo k jeho úspěšné a významné politizaci na všech společenských úrovních, což zapříčinilo místy vyhrocenou debatu. Rámec standardní politizované debaty však nikdy nebyl překročen. Až na ojedinělé výzvy k cenzuře, zákazům apod. přetrvávala důvěra ve standardní metody zvládnání problému, a obecně bylo preferováno ponechat řešení problému z rozhodující části na občanské společnosti, zejména formou fact-checkingu, zvyšování mediální gramotnosti a propagací kritického myšlení, výukou, zvyšováním kvality médií a udržování živého obecného povědomí o problematice a jejím vývoji. V této rovině se etablovala řada nových projektů.

Stát se měl veřejně zapojovat jen v krajních případech, jako jsou dezinformace ohrožující chod státu, veřejný pořádek či demokratickou soutěž.

MIMO DISKURS A SEKURITIZACI

Dlouhá řada dalších aktérů, ať už univerzitních, odborných nebo aktivistických, se zabývala tématem dezinformací, ovšem jejich pojetí se ubíralo spíše směrem zaměřeným čistě na mediální gramotnost a občanské vzdělávání, bez politického aspektu tématu a aspektu hrozby, tudíž stojí nejen mimo sekuritizaci, ale i mimo diskurs, který jí zaštitil. Pro potřebu úplnosti ale autor považuje za vhodné tyto aktéry a projekty zmínit.

Na poli mediálního vzdělávání vznikly projekty Stužák tvořený zejména studenty Univerzity Karlovy a Zvol.si.info zaštitěný Masarykovou univerzitou. Člověk v tísni se na téma mediální gramotnosti výrazně zaměřil ve svém vzdělávacím projektu Jeden svět na školách. Server FactCzech.cz byl vytvořen organizací TOL Transitions, a je rádcem českých novinářů a fact-checkerů na poli ověřování informací. Stejná organizace pořádá workshopy pro studenty žurnalistiky, které jsou mimo jiné zaměřeny i na jejich schopnosti na tomto poli. PSSI spustil projekt zaměřený na

¹⁸¹ "Centrum proti terorismu a hybridním hrozbám", *Ministerstvo vnitra ČR*, nedatováno, online: <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/centrum-proti-terorismu-a-hybridnim-hrozbam.aspx> (poslední přístup 3.1.2019).

monitoring průběhu voleb se zaměřením na dezinformační kampaně a pořádá workshopy pro české boříče mýtů, tzv. *mythbustery*.

Na téma mediální gramotnosti vznikla tzv. „Nejlepší kniha o Fake News!!!“ výzkumníků Masarykovy univerzity. Řada firem se, na výzvu občanské společnosti, rozhodla zrušit svou inzerci na dezinformačních webových stránkách.

Pro obecné povědomí a informací o propagandě, dezinformacích, hoaxech, manipulačních technikách a mediální gramotnosti vznikl server Manipulatori.cz. Před prezidentskými volbami v roce 2018 vznikl projekt PoPravdě.cz, jehož cílem bylo odkrývat a uvádět na pravou míru dezinformace o kandidátech. Projekt zaměřený na mediální gramotnost seniorů vznikl pod názvem Starci na netu. V neposlední řadě se v Česku vytvořila volná aktivistická skupina tzv. elfů, jakožto protipólu tzv. trollů (viz slovníček pojmů), která má za cíl zabráňovat v rozvracení internetových diskusí, monitorovat šíření dezinformací skrze emaily či narušovat činnost dezinformačních webů.

Mezi zábavné formy výuky lze zařadit počiny jako hru FactMan, která učí, jak vyvracet dezinformace, a hra Českého rozhlasu, která simuluje/paroduje budování dezinformačního webu.¹⁸²

V neposlední řadě, u řady menších autorů vzniklo nespočet návodů jak nenaletět dezinformacím, ověřovat si zdroje na internetu a podobně. Co se týče společenských akcí, po celé republice proběhla široká škála diskuzí na téma fake news a dezinformačních kampaní.

VYVSTÁVAJÍCÍ OTÁZKY A DOPORUČENÍ

Současné nastavení diskursu „ruských dezinformačních operací“ je v mnoha ohledech problematické. Obsahuje řadu nejednotností a nejasností, a je evidentní, že ačkoliv velmi často od vedoucích aktérů zaznívají výzvy k „jasnému pojmenování“ problému,¹⁸³ matoucí neshody přetrvávají. To, jak jsou pojmenovávány předměty

¹⁸² Michal Zlatkovský, Nela Krawiecová, "Chcete se stát dezinformátorem? Vyzkoušejte si, jaké je to šířit falešné zprávy", iRozhlas.cz, 30.8.2018, online: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/hra-dezinformace-fake-news-falesne-zpravy_1808310740_zlo (poslední přístup 3.1.2019).

¹⁸³ Jakub Janda, "Šest kroků jak ubránit českou demokracii před bažinou konspirátorů", Echo24, 20.8.2016, online: <https://echo24.cz/a/wRhJE/sest-kroku-jak-ubranit-ceskou-demokracii-pred-bazinou-konspiratoru> (poslední přístup 3.1.2019).

zájmu má zásadní vliv na jejich chápání. V diskursu byla používána řada zavádějících tvrzení, či dokonce přímých nepravd, což má za následek, že nejen řada osobností, které se problematikou zabývají, ale bezesporu i velká část veřejnosti má o povaze problému dezinformací v Česku zkreslené či úplně mylné představy.

Pokud chceme mít v České republice kvalitní diskuzi o problému dezinformací a nebezpečí hybridních hrozeb ze strany Ruska, je potřeba, aby se všichni tvůrci diskursu společně zamysleli nad tím, jakou konkrétní povahu má česká dezinformační scéna. Je potřeba najít odpovědi zejména na následující otázky:

- Jaká je přesná obsahová náplň českých dezinformačních webů, a je oprávněné, a, konec konců, i užitečné paušálně označovat anti-systémové weby za proruské?
 - Jako přesnější a zároveň neutrální označení se jeví právě „antisystémové dezinformační weby“.
- Je užitečné politizovat diskuzi o dezinformačních webech a dezinformátorech skrze nálepky „proruský“, „prokremelský“, a je správné ostrakizovat účastníky veřejné či odborné debaty na základě domnělé afilace k Rusku („trojský kůň“, „pátá kolona“)?
 - Jeví se jako užitečnější poukazovat spíše na praxi šíření dezinformací jako takovou, a při absenci takového šíření, pokud je to v zájmu aktérů diskursu, s proruskými hlasy soupeřit diskuzí, na základě argumentů.
- Jaká je ve skutečnosti vazba dezinformačních webů na Ruskou federaci? Jedná se pouze o přebírání obsahu či narativů z ruských médií, nebo je známo organizační či finanční propojení?
 - Ke zhodnocení je zda problém ruského vlivu a místních dezinformátorů v českém prostředí za současné situace neoddělit a nezabývat se jimi separátně.
- Je v České republice možné mluvit o dezinformačních kampaních nebo operacích, nebo pouze o živelných shlucích dezinformací na podobná témata? Jsou známy případy organizovaného šíření dezinformací za nějakým konkrétním účelem? Do jaké míry takové kampaně v českém prostředí hrozí?

Proběhnutí takové diskuze musí iniciovat odborná veřejnost a aktivisté, a přizvat k ní jak novináře tak politiky. Výsledkem by v ideálním případě mělo být sjednocení doposud rozdílných, či dokonce konfliktních názorů a vědomostí o této problematice, což bude mít ze střednědobé perspektivy za následek zpřehlednění současné situace (či situací) a vyčištění veřejné debaty od nepravd a nejasností, a zvýšení důvěryhodnosti zainteresovaných institucí, stejně jako následně i důvěry ze strany široké veřejnosti.

ZÁVĚREM

V této studii jsem se zabýval tvorbou diskursu „ruských dezinformačních operací“ v České republice. Byl zhodnocen dějinný kontext, ve kterém diskurs vznikl, předpoklady, na kterých byl postaven, argumenty a jazykové prvky, které používal, a představy a chápání tématu, které vytvářel. Následně jsem diskurs podrobil kritice z hlediska faktické správnosti a úplnosti, objektivity a argumentační nezávadnosti. V neposlední řadě jsem se tématem zabýval i skrze optiku sekuritizační teorie. Odhalil jsem hlavní sekuritizační aktéry, metody a argumenty použité pro ustavení tématu na bezpečnostní agendě České republiky, efekty, které sekuritizace měla na veřejnost a na aktivitu vlády a státního aparátu, a vyhodnotil jsem, zda se reálně dá hovořit o sekuritizaci podle kritérií kodaňské školy.

Co se týče konkrétních hlavních zjištění této práce (zde budou shrnuty odpovědi na výzkumné otázky), diskurs „ruských dezinformačních operací“ v České republice začal být vytvářen v těsné souvislosti s informační válkou Ruské federace proti Ukrajině, která sehrála důležitou roli v anexi Krymu, rozpoutání války na ukrajinském Donbasu a v zastíracích manévrech po sestřelu letu MH17 nad oblastí bojů. Čeští novináři si začali v průběhu roku 2014 všimnout dezinformačních webů, a kladli důraz zejména na jejich proruskou orientaci, kterou považovali za hlavní charakteristiku. V následujících letech se z problému stalo významné téma jak pro občanskou společnost a aktivistické spolky, tak pro bezpečnostní experty, bezpečnostní orgány státu a politickou reprezentaci země. Téma nabývalo na váze s každou potvrzenou dezinformační operací provedenou Ruskou federací v zahraničí, jako například (a zejména) pokus o ovlivnění amerických prezidentských voleb (mj.) masivní dezinformační kampaní, či také vyvolání protivládních nepokojů v Německu v souvislosti s takzvaným případem Lisy F.

Výsledky svého výzkumu interpretuji tak, že se v České republice vytvořil jeden hlavní diskurs, který explicitně či implicitně propojoval dezinformační weby na českém internetu s aktivitami Ruské federace. Ty tak byly opatřeny nálepkami jako „proruské“, „kremelské“ apod. Ačkoliv v rámci diskursu existují významné odchylky, i pokud jsou někteří aktéři rezervovaní ve spojování dezinformačních webů například s aktivitami ruských tajných služeb, či mluví spíše o sympatizantech, i tito rezervanější aktéři většinou mluví o tom, že weby jsou součástí nějaké kampaně,

což implikuje organizovanost, centralizované řízení a společný cíl. Na druhém extrému jsou aktéři, kteří otevřeně dezinformační weby obviňují z financování Kremlem a z toho, že jsou součástí operací ruských tajných služeb s centrem na ambasádě Ruska v Praze.

Obecně platí, že v rámci diskursu neexistuje shoda na přesné povaze ruského zapojení do šíření dezinformací v Česku. Mnohdy, zejména u médií, ale i jiných aktérů, je patrné, že ignorují geografické hranice a specifickou situaci spojenou s dezinformacemi v jiných částech světa, a nedělají rozdíl mezi nimi a situací v České republice. To se odráží i ve zkratkových a neurčitých termínech jako „ruská propaganda“.

Tento diskurs byl opatřen místy emocionálně nabitým slovníkem. Mluvílo se o ruských dezinformačních operacích, o hybridních hrozbách. Poměrně často se zmiňovalo, že Rusko vede proti Česku informační válku. Někteří aktéři obavy zvyšovali tvrzeními o existenci ruských plánů svrhnout českou vládu či ovlivnit různé volby.

Diskurs měl zároveň ostrakizační funkci. Lidé, kteří například v médiích prezentovali názory označitelné za „proruské“, a opírali je o nepravdy, byli mnohdy označeni za dezinformátory a do řady médií jim byly zavřeny dveře. Sympatizování některých politiků s Ruskem bylo označováno za abnormalitu, potenciální hrozbu, a tito lidé byli vystaveni kritice a částečnému zavržení. Mezi subjekty diskursu se pro ně vžila emocionálně nabitá označení jako např. „užitečný idiot“, „pátá kolona“ nebo „trojský kůň“. Zajímavé je například i použití označení „nástroj ruské dezinformační kampaně“.

Při kritickém rozboru diskursu jsem zjistil, že řada jeho premis nemá plnou oporu v realitě. Například údajná proruská afilace dezinformačních webů je jednou z jejich charakteristik (a to dokonce ne ve všech případech), existuje u většiny z nich zároveň řada dalších charakteristik, které jsou minimálně stejně důležité (protiimigrační zaměření, antisystémovost, konspirační teorie apod.). Nálepka proruskosti tak byla vybrána tendenčně, a dá se považovat za přání jakožto otce myšlenky.

Za další, jakákoliv organizační či finanční propojenost těchto webů s Ruskem vždy byla pouhou spekulací (na dva výjimečné případy), přičemž s novými zjištěními lze již poměrně bezpečně konstatovat, že dezinformační weby fungují buď pro finanční profit nebo jako platforma občanského aktivismu, což potvrzuje i poslední zpráva BIS. Na druhou stranu je potřeba zmínit, že z 36 nejvýznamnějších dezinformačních webů jich téměř polovina vznikla mezi lety 2013-2015, tedy časově velmi blízko kolem ukrajinské krize, což je bezprecedentní nárůst. Vysvětlení pro tuto kumulaci se přitom nenabízí.

Podobně problematickým prvkem diskursu je označování šíření dezinformací jako kampaně, či jinak implikovat nějakou formu organizovanosti napříč dezinformačními médii. Ačkoliv existují nějaké vzájemné kontakty a jsou známy i poměrně ojedinělé případy určitých vazeb na Rusko, s jedinou výjimkou otevřeně proruského dezinformátora Ladislava Kašuky, který s finanční podporou (zprostředkovaně) od ruských oligarchů měl organizovat demonstrace, o jakékoliv formě organizovanosti nemůže být řeč.

Co se týče sekuritizace „ruské dezinformační kampaně“ v ČR, byl identifikován jeden hlavní nevládní aktér, který dokázal dostat téma na politickou agendu, dokonce i v mezinárodním měřítku - think-tank Evropské hodnoty a jeho program Kremlin Watch. Think-tank byl od roku 2016 přizván ke konzultacím českých vládních bezpečnostních dokumentů, k nimž dodával svá doporučení. Řada z nich byla následně realizována. Co se těchto doporučení a jejich realizací týče, vždy se držely pevně v mezích současných právních norem a nevyžádaly si žádné změny z hlediska kompetencí jakýchkoliv úřadů. Žádné z nich se nedá označit jako mimořádné. Nejviditelnějším protiopatřením je vznik Centra proti terorismu a hybridním hrozbám, které působí na Ministerstvu vnitra. Vzhledem k absenci jakýchkoliv mimořádných opatření, absenci jakýchkoliv zásahů státu, stejně jako nepřekročení rámce standardní politizované debaty u veřejnosti a ponechání rozhodující váhy při zvládnání tématu na občanské společnosti se nedá hovořit o sekuritizaci, ale pouze o úspěšné politizaci.

K eliminaci těchto kontroverzních aspektů diskursu a očistě veřejného povědomí o problematice jsem předložil sérii otázek, na které je třeba nalézt v rámci aktivistické,

novinářské a odborné komunity shodu za účelem sjednocení terminologie, prohloubení vědomostí o problematice a zmírnění nálad ve společnosti vůči takzvaným a údajným „trojským koňům Kremlu“.

SLOVNÍČEK POJMŮ

Dezinformace	Cíleně vyprodukovaná nepravda s cílem dosažení nějakého cíle podvrtnou metodou
Elf	Bojovník proti trollům
Fact-checking	Proces ověřování pravdivosti informací. Jde o reakci na šíření dezinformací a snahu o jejich veřejné uvádění na pravou míru.
Genealogický přístup	Zjišťování jaké formy vědomostí se časem a aplikací diskursu staly pro uživatele diskursu přirozenými. Na čem diskurs staví. Mohou to být prapůvodní akademické vědění, zakořeněné "pravdy".
Gerasimova doktrína	Označení pro vlivný článek ruského náčelníka generálního štábu Valerije Gerasimova, který v něm popisuje alternativní (hybridní) metody vedení boje nevojenskými prostředky - diplomacií, dezinformacemi, propagandou, ekonomickými prostředky aj. Gerasimova doktrína je chápána jako teoretický základ pro ruské hybridní válčení.
Hybridní hrozby	viz. Gerasimova doktrína
Informační válka	Hybridní způsob vedení boje s nepřítelem za použití zejména médií. Významnou součástí může být manipulace a šíření dezinformací, například k ovlivnění postojů veřejnosti či vyvolání nepokojů apod.
Misinformace	Neúmyslně vyprodukovaná nepravda
Propaganda	Zastaralý, neurčitý pojem s negativními konotacemi označující snahu či činnosti k přesvědčení cílové skupiny k postojům či činům přívětivějším pro propagandistu.
Sekuritizace	Proces vytváření hrozby z nějakého tématu, nastolování bezpečnostní agendy, mobilizace veřejnosti a odpovědných aktérů, prosazování či prosazení mimořádných opatření k obraně před hrozbou.
Troll	Uživatel internetu snažící se narušovat chod internetových diskuzí, ovlivňovat na nich názory uživatelů manipulací či dezinformacemi
Trollí farma	Trollí farma je pojem, který se uchytil jako označení pro ruské firmy, v nichž zaměstnanci mají v popisu práce psát na internetu do blogů či do diskuzí pod několika falešnými identitami s cílem ovlivňovat veřejné mínění. Konkrétně se používá pro označení Agentury pro výzkum internetu, která sídlila v Petrohradě.
Východ	Označení zejména pro Rusko, případně jeho sousedství
Západ	Označení pro státy Severoatlantické aliance a Evropské unie
Zesilovač	Někdo, kdo cíleně šíří dezinformace z jiných zdrojů

SEZNAM LITERATURY

KNIŽNÍ ZDROJE

- Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Security: A new framework for analysis*, (London: Lynne Rienner Publishers, 1998).
- John Paul Gee, *An introduction to discourse analysis*, (London, Routledge, 1999).
- Ali Almossawi, "Ilustrovaná kniha argumentačních klamů", *Creative Common*, 2013, online: <https://bookofbadarguments.com/cz/>

AKADEMICKÉ ČLÁNKY

- Vladimír Dolinec "The Role of Mass Media in the Securitization Process of International Terrorism", *Politické vedy*. Vol. 13, No. 2 (2010).
- Luisa Godinho, "Discourse And International Relations: A Theoretical And Methodological Approach", *Janus.net, e-journal of International Relations*, Vol. 7, No. 2, (2016).
- Miloš Gregor, Petra Vejvodová, "Analýza manipulativních technik na vybraných českých serverech", *Masarykova univerzita*, 13.6.2016, online: <https://www.online.muni.cz/veda-a-vyzkum/7790-vyzkum-prokremelska-propaganda-vyuziva-nekale-novinarske-praktiky>
- Emilio J. Iasiello, "Russia's Improved Information Operations: From Georgia to Crimea", *Innovations In Warfare & strategy*, 30.8.2017.
- Richard Jackson, "Constructing Enemies: 'Islamic Terrorism' in Political and Academic Discourse", *Government and Opposition*, Vol. 42, No. 3, (2007).
- Richard Jackson, "The Politics of Threat and Danger: Writing the War on Terrorism", *British International Studies Association (BISA) 29th Annual Conference, University of Warwick*, (2004).
- Matt McDonald, "Securitization and Construction of Security", *European Consortium for Political Research*, Vol. 14, No. 4, (2008).
- Jennifer Milliken, "The study of discourse in international relations", *European Journal of International Relations*, Vol. 5 (1999).
- Rens von Munster, "Logics of security: The Copenhagen school, Risk management and the war on terror", *Syddansk Universitet, Political Science Publications*, No. 10 (2005).

ONLINE AKADEMICKÉ ZDROJE

- Teun A. van Dijk, "What do we mean by 'discourse analysis'?", *Discourses.org*, <http://www.discourses.org/journals/das/whatisdiscourseanalysis/index.html> (poslední přístup 3.1.2019).

ŽURNALISTICKÉ ZDROJE

- "'Akce proti Zemanovi řídily USA.' Ruská propaganda jede, uvěřil i Huml", *Echo24*, 19.11.2014, online: <https://echo24.cz/a/wcgTt/akce-proti-zemanovi-ridily-usa-ruska-propaganda-jede-uveril-i-huml>

- Howard Amos, Harriet Salem, "Ukraine clashes: dozens dead after Odessa building fire", *The Guardian*, 2.5.2014, online: <https://www.theguardian.com/world/2014/may/02/ukraine-dead-odessa-building-fire>.
- Robert Břešťan, "Český zástupce pro boj s ruskými dezinformacemi v Bruselu končí, vláda hledá náhradu", *Info.cz*, 12.10.2018, online: <https://www.info.cz/svet/cesky-zastupce-pro-boj-s-ruskymi-dezinformacemi-v-bruselu-konci-vlada-hleda-nahradu-37058.html>
- Robert Břešťan, "Exkluzivní rozhovor s ředitelem české kontrarozvědky BIS. Dezinformace, propaganda a ruský vliv v Česku", *Hlídací Pes*, 6.6.2017, online: <https://hlidacipes.org/exkluzivni-rozhovor-s-reditelem-ceske-kontrarozvedky-bis-o-dezinformacich-propagande-a-ruskem-vlivu-v-cesku/>
- Robert Břešťan, "Jiří Drahoš: Obávám se ruského vlivu na české prezidentské volby", *Hlídací Pes*, 1.12.2017, online: <https://hlidacipes.org/jiri-drahos-obavam-se-ruskeho-vlivu-ceske-prezidentske-volby/>
- Robert Břešťan, "Michal Kubal: Česká televize je pod brutálním tlakem. Kvůli Rusku", *Hlídací pes*, 5.4.2015, online: <https://hlidacipes.org/michal-kubal-ceska-televize-je-pod-brutalnim-tlakem-kvuli-rusku/>
- Julian Borger, Patrick Wintour, Heather Stewart, "Western allies expel scores of Russian diplomats over Skripal attack", *The Guardian*, 27.3.2018, online: <https://www.theguardian.com/uk-news/2018/mar/26/four-eu-states-set-to-expel-russian-diplomats-over-skripal-attack>
- Bill Chappell, Mark Memmott, " Putin Says Those Aren't Russian Forces In Crimea", *NPR*, 4.3.2014, online: <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2014/03/04/285653335/putin-says-those-arent-russian-forces-in-crimea>
- Markéta Červenková, "V Česku funguje 30 serverů, které šíří ruskou propagandu, říká Stropnický", *Lidovky.cz*, 27.11.2016, online: https://www.lidovky.cz/domov/v-cechach-funguje-30-serveru-ktere-siri-ruskou-propagandu-rika-stropnicky.A161127_125748_in_domov_ele
- ČTK, "Česko nepatří do ruské smečky.' Noční vlci jsou v Praze: protesty i vítání", *Lidovky.cz*, 7.5.2016, https://www.lidovky.cz/domov/cesko-nepatri-do-ruske-smecky-lide-v-praze-protestuji-proti-jizde-nocnich-vlku.A160507_134741_in_domov_ele
- ČTK, "Dezinformační weby v Česku a na Slovensku mohou mít z reklamy až 32 milionů korun ročně", *Lidovky.cz*, 22.8.2017, online: https://www.lidovky.cz/byznys/media/dezinformacni-weby-mohou-mit-z-reklamy-pres-32-milionu-kc-v-cr-a-na-slovensku-jich-je-pres-120.A170822_165303_in-media_ELE
- "Desítka Čechů, kteří slouží Putinovi", *Neovlivní.cz*, 10.5.2015, online: <https://neovlivni.cz/zebricek-cechu-keri-slouzi-putinovi/>
- "Dezinformace se šíří jako rakovina, varoval generál Pavel. Podle Romancova je třeba bránit „digitální hranice“", *Česká televize*, 12.12.2018, online:

<https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2677772-dezinformace-se-siri-jako-rakovina-varoval-general-pavel-podle-romancova-je-treba?fbclid=IwAR2dPXHaH8XaZUXfqZlIS4j0MR8oxlz9HwUcqniar3QnGyqJ31YR4mbPoRM>

- "Drahoš se obává, že volby ovlivňují zahraniční tajné služby. Kontrarozvědka to popřela", *Lidovky.cz*, 1.12.2017, online: https://www.lidovky.cz/domov/volby-ovlivnuji-zahranicni-tajne-sluzby-boji-se-drahos-sobotka-slibil-prosetreni.A171201_101945_In_domov_ELE
- Miriam Elder, " 'Nothing Is True and Everything Is Possible,' by Peter Pomerantsev", *New York Times*, 25.11.2014, online: <https://www.nytimes.com/2014/11/30/books/review/nothing-is-true-and-everything-is-possible-by-peter-pomerantsev.html>
- Martin Fendrych, " EU, Česko a ruská propaganda: Putin zná slabiny demokracie", *Aktuálně.cz*, 20.3.2015, online: <https://nazory.aktualne.cz/komentare/eu-cesko-a-ruska-propaganda-putin-zna-slabiny-demokracie/r~3e7f3da8ce6111e485d7002590604f2e/>
- Jan Gazdík, "Lži, dezinformace a "užiteční idioti". Ve válce s Ruskem už dávno jsme, varují bezpečnostní experti", *Aktuálně.cz*, 12.10.2017, online: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/evropsky-parlament/lzi-dezinformace-ci-socialni-media-maji-stejny-bojovy-ucinek/r~4c280eeaa82411e7a9d00025900fea04/>
- Jan Gebert, "Ruští agenti v Česku. O co jde uctíváčům Kremlu", *Týden.cz*, 14.10.2014, online: https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/rusti-agenti-v-cesku-o-co-jde-uctivacum-kremlu_321145.html
- "Google má prý důkazy, že ruští agenti utratili desetitisíce dolarů za dezinformace kolem voleb v USA", *Lidovky.cz*, 9.10.2017, online: https://www.lidovky.cz/svet/google-ma-dukazy-o-zneuziti-svych-sluzeb-ruskem-pise-the-washington-post.A171009_134926_In_zahranici_ele
- Jan Grohman, "Hybridní války podle Valerije Gerasimova", *Armádní noviny*, 5.3.2015, online: <https://www.armadninoviny.cz/hybridni-valky-podle-valerije-gerasimova.html>
- "Jsme ve válce, vyhlásilo ji Rusko, citují zahraniční média českého politika. Zaujalo i centrum proti dezinformacím", *EuroZprávy.cz*, 2.2.2017, online: <https://eurozpravy.cz/zahranicni/eu/181337-jsme-ve-valce-vyhlasil-o-ji-rusko-cituji-zahranicni-media-ceskeho-politika-zaujalo-i-centrum-proti-dezinformacim/>
- Luke Harding, "Kiev's protesters: Ukraine uprising was no neo-Nazi power-grab", *The Guardian*, 13.3.2014, online: <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/13/ukraine-uprising-fascist-coup-grassroots-movement>
- Johana Hovorková, "Václav Klaus ml. už zase slouží Rusku. Přesně podle linie páté kolony", *Forum24*, 27.8.2018, online: <http://forum24.cz/vaclav-klaus-ml-uz-zase-slouzi-rusku-presne-podle-linie-pate-kolony-2/>

- Stanislava Harkotová, "Do nitra Ruské propagandy: Jsou rychlí, Ukrajinu nahradila Sýrie", *Neovlivní.cz*, 7.12.2015, online: <https://neovlivni.cz/sestavil-soupisku-kremelske-propagandy-publikovani-hlouposti-neni-trestny-cin/>
- Stanislava Harkotová, "Nahrávka ze světa médií ukazuje, jak se žádá o podporu ruské propagandy", *Neovlivní.cz*, 16.2.2016, online: <https://neovlivni.cz/nahravka-ze-slovenska-ukazuje-jak-se-zada-o-podporu-ruske-propagandy/>
- Tim Hume, Hind Hassan, "Exkluzivní rozhovor s mužem, který světu odhalil podvodné fungování Cambridge Analytica", *Vice*, 21.3.2018, online: <https://www.vice.com/cs/article/43bd3p/exkluzivni-rozhovor-s-muzem-ktery-svetu-odhalil-podvodne-fungovani-cambridge-analytica>
- Jakub Janda, "Jsme Západ, tak se tak chovejme", *Think-tank Evropské hodnoty*, 24.3.2015, online: <https://www.evropskehodnoty.cz/jsme-zapad-tak-se-tak-chovejme/>
- Miloš Kadlec, "17. listopad 2014 dva roky poté aneb Zeman, Schapiro, kartičky – jak se to rýmuje?", *Manipulatori.cz*, 14.11.2016, online: <https://manipulatori.cz/17-listopad-2014-dva-roky-pote-aneb-zeman-schapiro-karticky-se-rymuje/>
- Renata Kalenská, Ondřej Čihák, "Diplomat Kolář: Migrace, poslední hit ruské propagandy", *Český rozhlas Plus*, 17.2.2016, online: <https://plus.rozhlas.cz/diplomat-kolar-migrace-posledni-hit-ruske-propagandy-6542729>
- Petr Kolář, rozhovor s Emou Smetanou, "Zeman se chová jako Putinův agent, Rusko ho využívá pro domácí propagandu, tvrdí Kolář", *DVTV*, 21.11.2017, online: <https://video.aktualne.cz/dvtv/zeman-se-chova-jako-putinuv-agent-rusko-ho-vyuziva-pro-domaci-propagandu-tvrdi-kolar/r~8691186ece1d11e7ad1e0cc47ab5f122/>
- Emma Jane Kirby, "The city getting rich from fake news", *BBC*, 5.12.2016, online: <https://www.bbc.com/news/magazine-38168281>
- Ondřej Kundra, interview v pořadu Svět na hraně, "Proruské weby se snaží oslabovat Sobotku a působit Čechům v hlavách chaos", *Aktuálně.cz*, 22.3.2016, online: <https://video.aktualne.cz/svet-na-hrane/proruske-weby-se-snazi-oslabovat-sobotku-a-pusobit-cechum-v/r~f97dfb7aef8111e5ae64002590604f2e/>
- David Lee, "Russia and Ukraine in cyber 'stand-off'", *BBC*, 5.3.2014, online: <https://www.bbc.com/news/technology-26447200>
- Jiří Leschtina, "Marek Wollner: Na Českou televizi útočí roztleskávači kremelské propagandy", *Aktuálně.cz*, 16.2.2016, online: <https://nazory.aktualne.cz/rozhovory/marek-wollner-na-ceskou-televizi-utoci-roztleskavaci/r~f883d3f6d3e411e5a0ca0025900fea04/>
- Alec Luhn, "Russia's Reality Trolls and the MH17 War of Misinformation", *Foreign Policy*, 13.10.2015, online:

- <https://foreignpolicy.com/2015/10/13/russias-reality-trolls-and-the-mh17-war-of-misinformation-buk-missile/>
- Roman Máca, "Když se lži o migraci vyrábějí jako v továrně", *Hlídací Pes*, 16.8.2016, online: <https://hlidacipes.org/kdyz-se-lzi-o-migraci-vyrabeji-jako-v-tovarne/>
 - Roman Máca, "Ruská pátá kolona v pořadu Máte slovo", *iDnes Blog*, 2.6.2017, online: <https://maca.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=607172&setver=touch>
 - Kelly McEvers, "Russian Media Accused Of Using Propaganda In Ukraine Reporting", NPR, 15.4.2014, online: <https://www.npr.org/2014/04/15/303172312/russian-media-accused-of-feeding-propaganda-on-ukraine-crisis>
 - Damien McGuinness, "Russia steps into Berlin 'rape' storm claiming German cover-up", *BBC*, 27.1.2016, online: <https://www.bbc.com/news/blogs-eu-35413134>
 - Václav Moravec, "Otázky Václava Moravce: Bezpečí, nebezpečí a síla strachu", *Česká televize*, 27.11.2016, online: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1126672097-otazky-vaclava-moravce/216411030501127/>
 - Ellen Nakashima, Shane Harris, "How the Russians hacked the DNC and passed its emails to WikiLeaks", *The Washington Post*, 13.7.2018, online: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/how-the-russians-hacked-the-dnc-and-passed-its-emails-to-wikileaks/2018/07/13/af19a828-86c3-11e8-8553-a3ce89036c78_story.html?utm_term=.8322c9426d62
 - Neznámý autor, "42 českých a slovenských webů, které šíří ruské lži", *Echo24*, 27.2.2018, online: <https://echo24.cz/a/isYwV/42-ceskych-a-slovenskych-webu-ktere-siri-ruske-lzi>
 - "Prokremelský web: Náš pohled na svět tu chyběl", *Neovlivní.cz*, 1.6.2015, online: <http://neovlivni.cz/web-nwoo-cz-lidem-tu-chybel-rusky-pohled-na-svet/>
 - Andrew Roth, "From Russia, 'Tourists' Stir the Protests", *New York Times*, 3.3.2014, online: <https://www.nytimes.com/2014/03/04/world/europe/russias-hand-can-be-seen-in-the-protests.html? r=0>
 - "Ruská propaganda se snaží rozeštvát Čechy a Moraváky", *TN.cz*, 23.3.2015, online: <http://tn.nova.cz/clanek/ruska-propaganda-se-snazi-rozestvat-cechy-a-moravaky.html>
 - Veronika Sedláčková, Ondřej Čihák, "Parlament se dostal do role užitečného idiota. Posloužili jsme ruským zájmům, tvrdí bývalý poslanec Gabal", *iRozhlas.cz*, 27.11.2017, online: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/parlament-dezinformace-memorandum-kauza-lithium-vysledek-volby-rusko-zajmy_1711271810_mis

- Scott Shane, Sheera Frenkel, "Russian 2016 Influence Operation Targeted African-Americans on Social Media", *New York Times*, 17.12.2018, online: <https://www.nytimes.com/2018/12/17/us/politics/russia-2016-influence-campaign.html>
- Jan Singer, "Prezident Zeman je trojským koněm Ruska, tvrdí think-tank. Normalizační žvásty, reagoval Ovčáček", *Aktuálně.cz*, 28.7.2016, online: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/prezident-zeman-je-ruskym-trojskym-konem-tvrdi-think-tank-no/r~912c124c54bb11e682470025900fea04/>
- Adéla Skoupá, Lukáš Prchal, "Myšlení těch, kteří věří v chemtrails, nezměníme, říká šéfka bojovníků s dezinformacemi", *Aktuálně.cz*, 17.12.2016, online: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/mysleni-tech-kteri-veri-v-chemtrails-nezmenime-rika-sefka-bo/r~04f3b89cc44711e6b5200025900fea04/?redirected=1546110400>
- Sabina Slonková, Simona Holecová, "Roční otisk ruské stopy v České republice", *Neovlivní.cz*, 20.6.2016, online: <http://neovlivni.cz/rocni-otisk-ruske-stopy-v-ceske-republice/>
- Ivana Smoleňová, interview u Daniely Drtinové, "Cíl ruské propagandy? Že pravda neexistuje, říká analytička", *DVTV*, 23.6.2015, online: <https://video.aktualne.cz/dvtv/cil-ruske-propagandy-ze-pravda-neexistuje-rika-analyticka/r~56783a8c19b011e5b1d8002590604f2e/>
- Ivana Smoleňová, "Propagandistický Eurodenik.cz vlastní ruští byznysmeni", *Neovlivní.cz*, 25.2.2016, online: <https://neovlivni.cz/propagandisticky-eurodenik-cz-vlastni-rusti-byznysmeni/>
- Timothy Snyder, "Ukraine: The Haze of Propaganda", *NYBooks*, 1.3.2014, online: <https://www.nybooks.com/daily/2014/03/01/ukraine-haze-propaganda/>
- Ondřej Soukup, "Hackeri odhalili "otce" proruských akcí v Česku. Mám hnutí, která hned můžou na barikády, chlubil se", *Aktuálně.cz*, 13.3.2017, online: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/hackeri-odhalili-otce-proruskych-akci-v-cesku-na-organizaci/r~08e47ea8080011e794440025900fea04/>
- Lubomír Světnička, "Česko je pod palbou, ale nikdo proti nepříteli nebojuje, varuje Gabal", *iDnes.cz*, 10.12.2017, online: https://zpravy.idnes.cz/gabal-rozhovor-nato-hybridni-rusko-putin-obrana-armada-zeman-p5x-/zpr_nato.aspx?c=A171208_202918_zpr_nato_inc
- Jaroslav Šimáček, "„Ruské tanky budou v Praze.“ Experti: Čechy i Slováky ohrožuje propaganda", *Blesk.cz*, 9.6.2016, online: <https://www.blesk.cz/clanek/zpravy-politika/399818/ruske-tanky-budou-v-praze-experti-cechy-i-slovaky-ohrozuje-propaganda.html>
- Vladimír Švehla, "Dokonale utajený server. Kdo vydává proruské zprávy v češtině", *Echo24*, 8.8.2014, online: <https://echo24.cz/a/i9gac/dokonale-utajeny-server-kdo-vydava-proruske-zpravy-v-cestine>
- Jan Vávra, "S propagandou Kremlu je třeba bojovat všemi prostředky, prohlásil Gabal", *E15*, 29.2.2016, online: <https://www.e15.cz/domaci/s->

[propagandou-kremlu-je-treba-bojovat-vsemi-prostredky-prohlasil-gabal-1275402?fb_comment_id=805307966241587_1295420590563653](https://www.facebook.com/propagandou-kremlu-je-treba-bojovat-vsemi-prostredky-prohlasil-gabal-1275402?fb_comment_id=805307966241587_1295420590563653)

- Jan Wirtner, "Odešli z armády a vyhlásili válku NATO. Exdůstojníci kritizují Západ na sítích, zkoušejí i politiku", *Aktuálně.cz*, 27.8.2018, online: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/odesli-z-armady-a-vyhlasi-vaiku-nato-exdustojnici-kritizuj/r~f80dbbf8a79f11e8acf3ac1f6b220ee8/>
- Alan Yuhas, "Russian propaganda over Crimea and the Ukraine: how does it work?", *The Guardian*, 17.3.2014, online: <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/17/crimea-crisis-russia-propaganda-media>
- Jakub Zelenka, "Česko podpoří nezávislá ruskojazyčná média. S dezinformacemi musíme bojovat, vyzval Sobotka", *Aktuálně.cz*, 18.5.2017, online: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/sobotka/r~8411de823bad11e7bdee002590604f2e/>
- Jakub Zelenka, Lukáš Prchal, "Čech Pravda se v Německu živí dezinformacemi. Vydělám si na byt, zimu trávím na Mauriciu, chlubí se", *Aktuálně.cz*, 14.3.2017, online: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/cesky-rodak-se-v-nemecku-zivi-dezinformacemi-vydelam-si-na-b/r~3aa3769607fc11e7b0800025900fea04/>
- Jakub Zelenka, Ondřej Soukup, "Rusové platili sjezd Slovanů, přijeli i dezinformátoři. Šéfa české delegace přijal velvyslanec Remek", *Aktuálně.cz*, 13.6.2017, online: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/rusove-platili-sjezd-slovanu-prijeli-i-dezinformatori-sefa-c/r~5f186c7a4f7311e7886d002590604f2e/>
- "Zestátnění veřejnoprávních médií? Proti Okamurovi se ohradil rozhlas, nesouhlasí ani Babiš", *Novinky.cz*, 24.10.2017, online: <https://www.novinky.cz/domaci/452829-zestatneni-verejnopravnych-medii-proti-okamurovi-se-ohradil-rozhlas-nesouhlas-i-ani-babis.html>

NEAKADEMICKÉ ODBORNÉ PUBLIKACE

- Bellingcat Investigation Team, "Behind the Dutch Terror Threat Video: The St. Petersburg "Troll Factory" Connection", *Bellingcat*, 3.4.2016, online: <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2016/04/03/azov-video/comment-page-4/>
- BBG, Gallup, "BBG Research Series: Newsgathering and policy perceptions in Ukraine", 20.5.2014, online: <https://www.bbg.gov/2014/05/20/bbg-research-series-newsgathering-and-policy-perceptions-in-ukraine/>
- "Czechia", *Kremlin Watch*, nedatováno, online: <https://www.kremlinwatch.eu/countries-compared-states/czechia/?do=detail&uri=/countries-compared-states/czechia/governmental-counter-measures/governmental-activities/20180705132358/>

- Demoskop, "Demoskop Weekly", 18.3.2002, online:
<http://www.demoscope.ru/weekly/2002/059/panorama01.php#13>
- Kirill Gavrilov, Elena Kozievskaya, Elena Yatsenko, "Русский язык на постсоветских просторах", *Demoskop*, 14.4.2008, online:
<http://www.demoscope.ru/weekly/2008/0329/tema03.php>
- Sergei Gradirovski, Neli Esipova, "Russian Language Enjoying a Boost in Post-Soviet States", *Gallup*, 1.8.2008, online:
<https://news.gallup.com/poll/109228/Russian-Language-Enjoying-Boost-PostSoviet-States.aspx>
- Johana Grohová, Viktor Derka, "Právní nástroje boje proti dezinformační kampani: evropské zkušenosti", *Think-tank Evropské hodnoty*, 18.9.2016.
- Jakub Janda, "Doporučení pro budoucí českou strategii proti systematickým dezinformačním operacím cizích mocností", Think-tank Evropské hodnoty, 7.6.2016, online: <https://www.evropskehodnoty.cz/wp-content/uploads/2016/06/Doporu%C4%8Den%C3%AD-pro-budou%C3%AD-%C4%8Deskou-strategii-proti-systematick%C3%BDm-dezinforma%C4%8Dn%C3%ADm-operac%C3%ADm-ciz%C3%ADch-mocnost%C3%AD.pdf>
- Jakub Janda, "Šest praktických kroků jak ubránit českou demokracii před bažinou konspirátorů", *Think-tank Evropské hodnoty*, 18.8.2016; Klára Votavová, Jakub Janda, "Making online platforms responsible for news content".
- Jakub Janda, "The Lisa Case STRATCOM Lessons for European states", *Federal Academy for Security Policy*, 2016, online:
https://www.baks.bund.de/sites/baks010/files/working_paper_2016_11.pdf
- Jakub Janda, ed., "Nejčastější ruské mýty a lži o ukrajinské krizi", *Think-tank Evropské hodnoty*, CEPI 20.8.2015.
- Jakub Janda, Markéta Blažejovská, Jakub Vlasák, "Dopady dezinformačních operací v České republice", Think-tank Evropské hodnoty, 12.9.2016, online:
<https://www.evropskehodnoty.cz/wp-content/uploads/2016/09/Dopady-dezinforma%C4%8Dn%C3%ADch-operac%C3%AD-v-%C4%8Cesk%C3%A9-republice.pdf>
- "Kremlin Watch Briefing", *Kremlin Watch*, online:
<https://www.kremlinwatch.eu/>
- "Přehled dezinformačních a manipulativních webů", *Think-tank Evropské hodnoty*, nedatováno, online: <https://www.evropskehodnoty.cz/fungovani-ceskych-dezinformacnich-webu/weby-list/>
- Dmitry Strovsky, "The Russian Media Coverage of the 'Ukrainian Issue': the Priorities of Informing", *Studies in Media and Communication*.
- "Update in criminal investigation MH17 disaster", *Politie.nl*, 24.5.2018, online: <https://www.politie.nl/en/news/2018/mei/24/update-in-criminal-investigation-mh17disaster.html>

- Klára Votavová, Jakub Janda, "Making online platforms responsible for news content", *Think-tank Evropské hodnoty*, 25.7.2017.
- World Population Review, "Ukrainian population 2018", 1.10.2018, online: <http://worldpopulationreview.com/countries/ukraine-population/>
- Vera Zakem et. al., "Mapping Russian Media Network: Media's Role in Russian Foreign Policy and Decision-making", *CNA*, leden 2018.

ÚŘEDNÍ DOKUMENTY

- Bezpečnostní informační služba, *Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2014*.
- Bezpečnostní informační služba, *Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2015*.
- Bezpečnostní informační služba, *Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2017*.
- Centrum proti terorismu a hybridním hrozbám", *Ministerstvo vnitra ČR*, nedatováno, online: <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/centrum-proti-terorismu-a-hybridnim-hrozbam.aspx>
- Centrum proti terorismu a hybridním hrozbám, "FAQ", *Ministerstvo vnitra ČR*, nedatováno, online: <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/specialni-dokumenty-faq.aspx>
- "DOPORUČENÍ: Propaganda a ochrana bezpečnosti v kybernetickém prostoru", *Národní konvent*, 17.1.2017, online: <https://www.narodnikonvent.eu/2017/01/24/doporuceni-propaganda-a-ochrana-bezpecnosti-v-kybernetickem-prostoru/>
- Ministerstvo obrany ČR, *Obranná strategie ČR*, (Praha, 2017).
- Ministerstvo vnitra ČR, *Audit národní bezpečnosti*, (Praha, 2016)
- Vojenské zpravodajství, *Výroční zpráva o činnosti Vojenského zpravodajství za rok 2015*, 2015.

OSTATNÍ

- "Campaign", *Cambridge Dictionary*, online: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/campaign>
- Michal Zlatkovský, Nela Krawiecová, "Chcete se stát dezinformátorem? Vyzkoušejte si, jaké je to šířit falešné zprávy", *iRozhlas.cz*, 30.8.2018, online: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/hra-dezinformace-fake-news-falesne-zpravy_1808310740_zlo
- Facebooková událost "Podporuji průjezd spojenců Českou republikou a přivítám je studenou plzní!", březen 2015, online: <https://www.facebook.com/events/1635047326729244/>
- "Jak porazit kremelskou dezinformační kampaň", *Think-tank Evropské hodnoty*, únor 2016, online: <https://www.evropskehodnoty.cz/akce/jak-porazit-kremelskou-dezinformacni-kampan/>

- Jeden svět na školách, *Nenechte se napálit. Jak poznat propagandu v médiích*, Aktuálně.cz, 10.11.2015, online: <https://video.aktualne.cz/ruska-propaganda-v-cesku/r~83dbe35087b211e5b6b20025900fea04/r~2a8dcc6a86d511e5adb0025900fea04/>
- "Kremlin Watch Forum: Jak v Česku čelit dezinformačním operacím?", *Think-tank Evropské hodnoty*, srpen 2016, online: <https://www.evropskehodnoty.cz/akce/jak-celit-dezinformacnim-operacim/>
- "Mediální vzdělávání", Jeden svět na školách, nedatováno, online: <https://www.jsns.cz/lekce#15221-medialni-vzdelavani>
- "Proruská propaganda, dezinformace a parlamentní volby 2017", *TOP09*, červenec 2017, online: <https://www.top09.cz/co-delame/kalendar-akci/proruska-propaganda-dezinformace-a-parlamentni-volby-2017-a3185.html>
- Průzkumy veřejného mínění společností CVVM a STEM z let 2008-2018 (pokud existovala data). Dostupné na stránkách CVVM: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/> a STEM: <https://www.stem.cz/>
- "Naše úspěchy", *Think-tank Evropské hodnoty*, nedatováno, online: <https://www.evropskehodnoty.cz/kremlinwatch/kw3/>